

Öğretileriyle T.B. Veblen

Zübeyir TURAN

Niğde Üniversitesi İktisat Bölümü, Niğde. Email: z_turan63@hotmail.com

Ashhan NAKİBOĞLU

Niğde Üniversitesi İktisat Bölümü, Niğde. Email: anakiboglu@hotmail.com

Şeyma BOZKAYA

Niğde Üniversitesi İktisat Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.

Email: seymabozkaya@hotmail.com

ÖZET: Kurumsal iktisat iktisadi düşünce tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. En önemli temsilcisi T.B.Veblen'dir. 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu düşünce okulunun kurucusu Veblen iktisadi düşünce tarihine kurumsal iktisatın yanısıra gösteriş tüketimi, aylak sınıf, kapitalizmin istikrarı .....vb pek çok kavramı kazandırmıştır. Bunların yanısıra, Mitchell, Commons, Galbraith gibi kurumculuğun teorik temellerini oluşturan ve Ortodoks teoriyi eleştiren iki önemli öğrenci ve düşüncelerini de düşünce tarihine kazandırmıştır. Öğretileriyle T.B.Veblen isimli çalışmada kurumcu okulun Ortodoks teoriyi eleştiren ve kurumculuğun teorik temellerini oluşturan Veblen ve yanındaki diğer iktisatçıların öğretileri ve özellikle Veblenin yaşam hikayesinden yola çıkılarak düşünce dünyasına kazandırdığı kavramlar ve bu kavramların düşünce tarihinde farklı boyutlara nasıl taşındığı ve geliştirdikleri düşünsel gelişimin iktisadi boyutlarının öğreti anlamında günümüz iktisadi düşüncesine nasıl bir miras bıraktığının açıklandığı bir çalışma olmuştur..sonuçta görülmüştür ki Veblen genellikle eklektik düşünce yapısı yüzeysel fikirleri ile her ne kadar anlaşılması zor bir düşünür olarak kabul edilsede, Veblen'in yapmış olduğu çalışmalar asla küçümsenmemelidir. Çünkü interdisiplin çalışması ile iktisat tarihi incelemelerinde oldukça önem taşıyan konulardan biri olan ortodoks ve heteredoks ayrımında iktisadi düşüncede çok yönlü bir iktisatçı olarak heteredoks iktisat akımları içerisinde yer edinmiş ve düşünceleriyle geçmiş, şimdi ve gelecek dönemler için iktisat öğrencilerine düşünceleriyle bir rehber olmuştur. Sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olan yeni dünya düzeninde evrimsel iktisat anlayışı ile her zaman anılan Veblen'i öğrencisi Wesley Clair Mitchell'in, Veblen'in sosyal bilimlerdeki önemini açıklayan "Thorstein Veblen'in rahatsız edici bir etkisi vardı; döneminin en bildik düşünceleri, sanki dış güçler tarafından onun kafasında işlenen tuhaf ürünlermiş gibi, öğrencilerin bilinçsizce öğrendikleri basmakalıp sözleri didik didik eden, başka bir dünyadan gelmiş bir ziyaretçiydi o... Sosyal bilimlerde, akli, koşulların açıklanamaz zorbalığından kurtaran başka hiçbir azat edici ve muhakeme diyarının sınırlarını bu kadar genişleten tek bir kimse yoktur" ifadesiyle Veblen'in iktisadi düşüncelerinin, düşünce dünyasını nasıl profesyonelleştirdiği de daha net bir şekilde anlatılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Veblen, Kurumsal İktisat, Aylak Sınıf, Gösteriş Tüketimi

Jel Kodu: B2, P16

T.B.Veblen and His Doctrines

ABSTRACT: Institutional economics has an essential part in the history of economical thought and its most important pioneer is T.B. Veblen. As the founder of this school, Veblen created many concepts for the history of economical thought such as conspicuous consumption, social-class consumerism, leisure class and social stratification besides institutional economics. Additionally, he had also taught students; Mitchell, Commons, Galbraith who established the theoretical background of institutionalism and criticized orthodox economic theory. This study intends to seek the effects of the doctrines that institutionalist school benefit to criticize the orthodox economic theory and also look to the doctrines of Veblen and his proponents that established the basics of institutionalism within a focus

Veblen's his own life in order to give a comprehensive understanding to indicate the concepts and how these concepts carried the history of thought to an another level and how this doctrine affects the contemporary thought of economy. Veblen however was accepted as a difficult philosopher to understand for his eclectic way of thinking with his superficial ideas, one should not diminish him. Instead, he grounded himself as a multidimensional economist in heterodox economic movement with his interdisciplinary study. and his thoughts have been a guide to the economics scholars of the past, today and the future. Veblen's student Wesley Clair Mitchell who is known for his evolutionary economics approach in new world order that signifies the continuing change and development of economics, emphasizes the importance of Veblen in social sciences and how Veblen's doctrines professionalize the scientific thought: 'T.B.Veblen has an uncomfortable effect on people.; he was a visitor from another planet who examines of every shred of conventional ideas of his students; emanating from the familiar thoughts of the era that these students unconsciously learned as those ideas are the odd products processed by strange forces to their brains...There is no other person in social sciences who emancipates mind from the unexplanatory enforcement of conditions and broadens the borders of reasoning.

Keywords: Veblen, institutional economics, leisure class, Conspicuous consumption

JEL Code: B2, P16

1. GİRİŞ

Kurumsal İktisat İktisadi düşünce tarihi içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Amerika kökenli Kurumsal İktisadın temsilcisi T.B.Veblen'dir. Veblen hem kendi dönemindeki iktisatçılar, hem de kendisinden sonra gelen iktisatçılar için iktisadi düşünce yapısına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Sanayi devriminin yaşandığı dönemde yerleşik iktisadın, dönemin problemlerine çözüm bulamaması, Kurumsal İktisadın kendini ifade edebilmesi için oldukça önemli bir ortam sunmuştur. Yerleşik iktisadın yetersiz kalmasından beslenerek meydana gelen Kurumsal İktisat, iktisat düşünce dünyasına getirdiği bakış açısı ile iktisat bilimi içerisinde farklı arayışların oluşmasına, farklı bakış açılarının gelişmesine yardımcı olmuştur.

20.yüzyılın başlarında ortaya çıkan bu düşünce okulunun kurucusu T.B.Veblen , iktisadi düşünce tarihi içinde kurumsal iktisadın yanısıra "Gösteriş tüketimi, "aylak sınıf, kapitalizmin istikrarı ve uzun dönem eğilimi,.....vb pek çok kavram Veblen ile hayat bulmuş, iktisadi düşünce içerisinde önemli teoriler olarak yerlerini almışlardır. Bunun yanı sıra Veblen, Mitchell ve Commons gibi kurumculuğun teorik temellerini oluşturan ve Ortodoks teoriyi eleştiren iki önemli öğrenciyi ve düşüncelerini de düşünce tarihine kazandırmış ve bu iki isim tümevarım yöntemini ve yasama yoluyla ekonomik ve sosyal reformların gerçekleşmesi için yaşadıkları dönemde pek çok reformun yapılmasına da öncülük etmişlerdir.

Öğretileriyle T.B. Veblen isimli çalışmada kurumcu okulun Ortodoks teoriyi eleştiren ve kurumculuğun teorik temellerini oluşturan Veblen ve yanındaki diğer iktisatçıların iktisat öğretilerini, özellikle veblenin yaşam hikayesi, kazandırdıkları bir çok yeni kavram ve bu kavramların düşünce tarihinde farklı boyutlara nasıl taşındığı, kurumcu okul yaklaşımının ortaya çıkmasına sebep olan sosyo-ekonomik koşulların neler olduğunun tesbitinin yapılması, düşünsel gelişimin iktisadi ve sosyal boyutuyla ve bu öğretilerin düşünce alanına yapmış olduğu katkıların günümüz iktisadi düşünce öğretisini ne şekilde etkilediğinin açıklandığı bir çalışma olmuştur.

2. THORSTEİN VEBLEN Ve YAŞAMI

İktisadi düşünce tarihi iktisat biliminin anlaşılmasına hizmet eden en önemli bilim dallarından birisidir. İçerisinde birçok geniş kültürü barındıran iktisadi düşünce tarihi ile ilgili birçok bilim adamı tarafından çeşitli tanımlar yapılmıştır (Galbraith; İktisat Tarihine Dair Bir Farkındalık Olmadan İktisat Anlaşılmaz, Neşe Erim,2013:1).

Her toplumsal-iktisadi yapının kendine ait bir iktisadi düşünce sistemi vardır. İktisadi düşünce sistemi toplumlar kadar geniş ve en eski uygarlıkların geçmişi kadar eskidir. Birbirinden farklı toplum ve iktisadi sistemlerin yapısı bu alanlar hakkında incelemeyi de zorlaştırmıştır. Tam da bu aşamada iktisadi düşünce biliminin önemi anlaşılmaktadır. Düşünce tarihi eski uygarlıklardan günümüze kadar olan bilgi birikimin aydınlatılmasına ve anlaşılmasına büyük katkı sağlamaktadır (Kazgan, 2012: 41-42).

Tarih, genel kabul bir görüşle başlangıç noktası belli olmayan, başlangıç noktasından başlaması mümkün olmayan bir inceleme alanıdır. Nedeni ise başlangıcının bilinmemesidir. İktisat tarihçisi de tarihçilerin yaşadığı bu sıkıntılarla karşı karşıyadır. Düşünce tarihinin başlangıcı inceleme alanını belirleyen araştırmacıya göre değişir. Genel bir kabul görüşe göre düşünce tarihini eski Yunan'dan çok daha öncesine ilk insan toplumlarından başlatmak kaçınılmazdır. Bu kabul görüşe göre, tarih başlangıç noktası olmayan düşünce ile çelişir. Bu nedenle düşünce tarihinin insanla var olduğu kabul edilir. İnsanla var olduğu kabul edilen iktisadi düşünce en küçük ekonomik birim olan bireyden başlayarak toplumun iktisadi yapısı hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar. İktisadi düşünce bilimi toplumların gelişim süreçlerine ışık tutarak genel ekonomik yapıyı daha iyi anlamamızı sağlar ve yol gösterici niteliktedir (Savaş, 1997: 1-3).

İktisat ilminin mutfağını, yeni teorilerin oluşurken aldıkları yolu ve gelişim süreçlerini anlamadan, onların içine girmeden iktisada yeni katkı yapmak mümkün olamadığı gibi düşünce tarihindeki gelişmeler de dikkate alınmadan iktisat bilimini anlamının zor olduğu dile getirilerek iktisat bilimi içinde düşünce tarihinin önemine dikkat çekilmiştir (Küçükkalay, 2011: 19-20). Bu ifade ile düşünce tarihinin ne kadar önemli bir çalışma alanı olduğu ifade edilmiştir.

İktisadi düşünce tarihi ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Günümüze kadar bizlere ulaşan düşünce tarihi okulları aktardıkları bilgiler ve temsilcileri kronolojik bir sıralamayla bilime katkılarını açıklamışlardır. Yapılan çalışmaların birçoğu iktisat teorilerine dayalı dünya görüşlerini ifade etmeye çalışırken, bir kısmı da iktisadi tahlil araçları olan teori ideoloji ilişkisi, zaman mekân ilişkisi, sayısal analiz tekniklerinden faydalanarak düşünce tarihinin analizini aktarmaya çalışmışlardır.

İktisadi düşünce tarihinde 18.yy. dan ne kadar geriye gidileceğine karar vermek de önemli bir konu olup, karar bu alanda çalışma yapan yazarların seçimine kalmıştır. İktisadi düşünce tarihini kimi yazarlar Yunan ve Roma dönemleri sonrasındaki Ortaçağ iktisadi düşünce çalışmalarını başlangıç alırken, kimi yazarlar bilimsel anlamda iktisadi düşüncenin merkantilist dönemle başladığını düşünürken, kimi yazarlar da Hitit dönemini başlangıç kabul etmişlerdir. Bütün bu farklı görüşlere rağmen bazı yazarlarımızda iktisadi düşünce tarihinin Adam Smith'in 1776'da yayınladığı "Milletlerin Zenginliği" isimli kitabı ile başladığını kabul etmektedir (Turanlı, 2011: 5). Bu açıdan bakıldığında iktisadın bir bilim dalı olarak Adam Smith ile başladığı kabul görmektedir. Schumpeter, iktisadi analiz hakkındaki düşüncelerin genel bir görüş birliğine varılmasının yani Schumpeter'in söylemiyle bir "klasik duruma" ulaşılmasının 18.yy'da gerçekleştiğini, bu sebeple de Adam Smith'in ünlü eseri "Milletlerin Zenginliği"nin yayım yılı olan 1776 yılını iktisat teorisinin başlangıç yılı olarak kabul etmiştir ve bu konuda şöyle demiştir: "Ancak her klasik durum, kendinden önce gelen çalışmaları özetler veya birleştirir. Bu nedenle tek başına anlaşılabilirliği mümkün değildir" (Schumpeter: Savaş, 1997:2).

Klasik iktisat okulunun kurucusu olarak Adam Smith ve iktisatçı arkadaşları İngiltere'de imalat sektörünün iktisadi yapıda meydana getirdiği dönüşümü fark etmeleri ve bunu açıklamaya yönelmeleri sonucunda iktisadi düşünceyi sistematik bir bilim dalı haline getirmede öncü olmuşlardır.

Düşünce tarihinde 19.yy. a geldiğinde bireysel birikim süreçlerinin yerini kurumsal birikim süreçlerine bıraktığı görülmektedir. Büyük şirketlerin kurulması, sermaye birikimi artık bu yapılarla kurumsallaşmaya başlamıştır. Bunun sonucunda sermaye uluslararasılaşmaya ve sermaye sahipleri, yöneticileri yöneterek kurumsal yapıyı devam ettirmeye çalışmışlardır. İşte bu dönemi kurumsal ve kültürel değişim anlamında en iyi yansıtan ve açıklayan iktisadi yazar kurumsal iktisadın kurucusu T. B. Veblen olmuştur.

Adam Smith'in Ulusların Zenginliğinin yayınlanmasının üzerinden 125 yıl geçmiş ve iktisatçılar bu döneme kadar üretim, bölüşüm, mübadele, gelir dağılımı gibi çeşitli konuları araştırmışlardır. Kurumsal iktisat denildiğinde akla tamamıyla homojen bir iktisadi düşünce gelmektedir. Veblen ve ardından Commons ile başlayıp gelişen geniş bir düşünce dünyası içerisinde yer alan düşünürler kurumsalcı olarak nitelendirilmektedir. Bu yüzden "kurumculuğun ortak paydası nedir, sorusu kolay kolay cevap bulunabilecek türden değildir" (Demir, 1996: 64).

Kurumsal iktisat, Amerikalı iktisatçıların iktisat teorisine yapmış olduğu en büyük katkılardan biridir. Kurumcu Okul'un en önemli temsilcisi olarak Thorstein Bundy Veblen kabul edilir. T.B.Veblen içinde yaşadığı toplumu acımasızca eleştirerek ekonomideki, sosyal yapıdaki dengesizlikleri temel almıştır. Öyle acımasız eleştirmiştir ki Amerikan ekonomisinden beslenen en iyi Amerikan ekonomisi eleştirmeni olarak bilinir (Demir, 1996: 88).

İktisadi düşünce tarihine sadece yaşadığı dönemi gözlemlediği şekliyle Amerikan toplumuna getirdiği eleştiriler nedeni ile değil aynı zamanda bu eleştirilere kavramsal çatı oluşturacak şekilde

iktisadi düşünceye farklı bir bakış açısı kazandırması açısından önem taşıyan T.B.Veblen'in bilinmeyen, çok fazla öne çıkmayan yönleri çalışmanın bu bölümünde anlatılmaya çalışılacaktır. T.B.Veblen'in kişisel özellikleri, eğitim hayatı, ailesi, çocukluğu ve ileride ona bir bilim insanı özelliklerini aşılacak olan yapı taşları spesifik örneklerle açıklanacaktır.

2.1.Thorstein Veblen'in Hayat Hikâyesi

2.1.1 Hayatı

20.yy.da meydana gelen ekonomik sorunlar ve bunun kapsamında Amerikan ekonomisindeki aşırı gelişme ve yaşanan bu gelişmenin toplumda meydana getirdiği problemler nedeniyle var olan mevcut iktisat teorisine olan güvenin sarsılmaya başlaması, bütün bu problemlerin yaşandığı bir dönemde yaşadığı toplumun sıkıntılarından beslenen yeni bir teoriye zemin hazırlamıştır (Savaş, 1997: 646). Bu teori Kurumcu Okuldur. Kurumcu okul Amerika'da ki sosyal ve siyasal yapının bozulması ve bu durumun yerleşik iktisada olan güvenin sarsılmasından, yerleşik iktisat politikalarının yetersiz kaldığı ortamdaki beslenerek gelişme göstermiştir (Demir, 2012: 123). Amerika'nın sosyal yapısından beslenerek gelişen kurumcu okulun kurucusu ve en önemli temsilcilerinden T.B.Veblen'in hayatına bakıldığında;

Kurumsal iktisadın kurucusu Thorstein Bundy Veblen, Norveçli 6 çocuklu çiftçi bir ailenin 4. Oğlu olarak 1857 yılının 30 Temmuzunda Perşembe günü doğmuştur (Edgell, 2001: 3). İlk adı olan Thorstein, "Thor'ın Oğlu (İskandinav mitolojisinde en güçlü tanrılarda biri)" anlamına gelmektedir (Demir, 1996: 89-90). Thorstein Veblen, babasının inşa ettiği ve babasının ustalığını yansıtan evde dünyaya gelmiştir(<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt:01.03.2014>). T.B.Veblen daha 7 yaşındayken ailesi Minnesota'ya taşınmıştır. Minnesota'da küçük bir çiftliğe yerleşmişlerdir.

Ailenin yaşadığı çiftlik evi T.B.Veblen'in ölümünden sonra geniş çaplı bir restorasyon geçirmiştir (<http://elegant-technology.com/resource/VEBLEN.pdf:01.04.2014>). Veblen, sadece Norveç dilinin konuşulduğu Wisconsin'deki (Minnesota) o çiftlikte büyümüştür. (Dowd, 2000: 2). Küçükken diğer kardeşleri gibi o da babasına çiftlik işlerinde yardım etmiştir, yaşça diğerlerinden daha küçük olduğu için genelde babasına ve kardeşlerine yemek taşıma işini Veblen yapmıştır. Çiftliğe yemek taşırken kız kardeşi Emily ve köpeği "pössub" ona eşlik etmiştir. T.B.Veblen'in çiftlikteki köpeği sayesinde hayvanlarla da arası iyi olmuştur (<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt:01.03.2014>).

Aile ortamında Norveç dili konuşulmuştu ama Veblen küçüklüğünde çevresinden ve eğitim gördüğü eyalet okullarında İngilizce öğrenmişti ve bu öğrendiği İngilizceyi üniversiteye gidene kadar düzeltmemiş ve İngilizceyi bir yabancı dil olarak öğrenmek zorunda kalmıştır. Yaşadığı toplumun dilini bile tam öğrenememiş ve Amerika'daki Norveçli olarak yabancı bir çocukluk yaşamıştır. T.B.Veblen doğum yeri olarak Amerikalıydı fakat Veblen'i tanıyanlar onun zamanının dışında farklı giyim tarzı, tam olarak nereli olduğunu belli etmeyen dili nedeniyle onu vatansız olarak nitelendirmişler (Heilbroner, 2013: 191).

Veblenin tuhaf hayatı birçok yönden yazdığı kitaplardan daha fazla ilgi çekmiştir. Başka hiç bir iktisatçı anormal davranışlar yönünden onunla boy ölçüşmemiştir. T.B.Veblen geçirdiği bu yabancı çocukluk nedeni ile belki de toplumdan uzak, kurallara uymaz, sessiz ve içine kapanık bir yapıya sahip olmuştur. Ailesi iyi bir disipline sahip ve sıkı kuralları olan Lutherci Protestan dinine inanmakta idi. T.B.Veblen'de papaz olması düşünerek döneminin aydınlanma ve kültür merkezi olarak bilinen Carleton Üniversitesine gönderilmiş fakat T.B.Veblen burayı çok fazla dinsel bulmuş ve ateist inançlarına bağlı olarak yaşamıştır (Dowd, 2000: 3).

Resim 1. Veblen'in Doğduğu

Kaynak: <http://www.mnhs.org/preserve/shp>

2.1.2 Dış Görünüş:

İnsan ilişkilerinde en önemli nokta iletişimidir. Sözlü ve sözsüz iletişim olarak tanımlanan bu kavramlar insanlar üzerinde bırakılan etkilerin en önemli belirleyicileri olmaktadır. Dış görünüş, giyim, kuşam, davranış ve tavırlar sözsüz iletişimin parçaları olarak kabul edilmektedir. İlk izlenimi doğru verebilmek için bu yapılar çok önemli olmaktadır. ‘Sözsüz iletişim; beden dili, dış görünüm, giysiler, renkler, mekan ve zaman kullanımı, çevre ve aksesuarların kullanımı gibi pek çok öğeden oluşur. İnsanlar birbiriyle konuşmadan, sözsüz iletişimin bu öğelerinden yararlanarak onların, ekonomik durumları, eğitim ve kültür düzeyleri, ruh halleri, özgüvenleri, statüleri vb. hakkında fikir sahibi olabilirler. Publius Syrus, “güzel bir dış görünüş, sessiz bir tavsiye mektubudur”. Özellikle çalışma hayatında, iş ortamında pek çok farklı insanla muhatap olmanın getirdiği belirsizlik dış görünüm konusunda daha dikkatli olmayı gerektirmektedir. İnsanlar ilk izlenimlerine ve algıladıkları imaja göre karşı taraf hakkında yargıya vardığı için olumlu bir etki yaratmanın ilk ve en etkili yollarından biri dış görünüşe önem vermektir ‘.(Keklik, 2012 s.19) şeklinde yaygın bir görüş hakim olmaktadır. Bu yüzden beden imajı, bireyin kendi iç dünyası, duygu ve düşüncelerinin bir ortak yansıması (Doğan, 2010: 151-152) olarak kabul edilmektedir. Kişiliğin görünüme kılık kıyafete dönüşmesi olarak kabul edilen giyim, kuşam tarzı bireyin iç dünyası hakkında bilgi verir, kişi hakkında fikir sahibi olmamızı sağlar. T.B.Veblen’in dış görünüşü de hep karmakarışık iç dünyasını yansıtmış ve her zaman yaşadığı dönemden farklı izleri taşımıştır. Bu tarzıyla öğrencileri ve arkadaşları tarafından da yadırganmıştır. Fakat T.B.Veblen yaşadığı dönemin alışılmış giyim tarzından dolayı etrafındakiler tarafından yadırganmasını da önemsememiştir.

T.B.Veblen

T.B.Veblen oldukça garip bir görünüşü yansıtmaktadır. Görünüşe göre bir köylüyü andırmaktaydı. Fotoğraflarının birinde masallardaki cüceleri andıracak şekilde ortadan ayrılmış çıkık ve dar bir alnın üzerinde ters V şeklinde uzanan uzun ve dümdüz saçları vardı. Her şekilde kurnazlığını belli eden cin fikirli gözler küt burnunun gerisinden fıldır fıldır bakmaktadır. Düzensizce uzamış bıyığı ve kısa, bakımsız sakal çenesini örtmektedir (Heilbroner, 2013: 191).

Yale’de felsefe doktorasını almış birisi için bir hayli de garip giyim tarzı bulunmaktaydı. Bir serseri gibi giyinmiş, fitilli kadife pantolon giyip üzerine kasket takmıştır (Skousen, 2003: 272).Uzun boylu ve adaleli bir vücuda sahip ve yakışıklı olarak tarif edilmiştir (Jorgensen, 1999: 4).

Giyim, kuşam, kılık, kıyafet bireyin yaşadığı sosyal çevrenin, aldığı eğitimin, kişisel dürtülerin bir toplamı olarak, kültürün, düşünce yapısının dışa yansıması olarak ifade edilebilir. Fakat yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak T.B.Veblen dış görünüşü ile yaşadığı sosyal çevreden, döneminin giyim alışkanlıklarından oldukça farklı tutum sergilemektedir.

2.1.3 Kişiliği

Kişiliğin oluşumunda ve gelişiminde birçok etmen etkili olmuştur. Kişilik sürekli gelişen, değişen bir olgudur. Kişilik İçten ve dıştan gelen etkilerin altında gelişmiş ve şekillenmiştir. Doğuştan gelen özelliklerle birlikte yetiştiği toplum, aldığı eğitim, aile içindeki kültür, kalıtsal özellikler kişiliğe çerçeve oluşturmaktadır. (Yelboğa, 2006: 198). Kişilik, bireyin kendine özel ve sıklıkla sergilediği tipik davranışlarının oluşturduğu, bireyi başkalarından ayıran ve sonradan kazanılan farklı özelliklerini belirtmektedir. Kişilik, soyut kavramlardan oluşur ve çok boyutludur (<http://www.ilimler.org/ilimdunyasi/images/stories/KisilikVelgiliKavramlar.pdf>). Bir harmandır kişilik. Geçmişin, içinde bulunulan zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir yapıda T.B.Veblen’in kişiliğinde de ailesinin, toplumunun izlerini görmek mümkündür.

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B Veblen bu ilginç, farklı görüntüsünden daha tuhaf bir kişiliğe sahip olmuştur. Kişiliğinin en belirgin özelliği tembel oluşudur. O kadar tembeldir ki, her gün yatak düzeltmek gibi gündelik işleri gereksiz görmüş, dolap bomboş kalana kadar bulaşıklarını biriktirmiş ve sonrasında ise bu bulaşıkları üstünkörü, hatta sadece bahçe hortumunu üzerinden geçirerek temizlenmiştir. (Pressman, 1999: 89). Bunları Veblen’in özentisiz yaşantısına küçük birer örnek olarak vermek mümkün olmaktadır.

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in tam olarak belirlenmiş bir tavrı olmamıştır. Genel bir tanımlama yapılmak istendiğinde bu yapıyı tam olarak ifade edecek bir kelime bulmak ta zorluk yaşanmıştır. Çünkü Veblen'in bir konu hakkında ne düşündüğü kesin olarak bilinmemiş, anlatılmamış, konuşulamamıştır. Her zaman bir şeyler okumasına rağmen hiçbir konuyu tartışmamıştır. Tam olarak ne heyecanlı ne de öfkeli olarak tanımlanamamıştır. Hiçbir zaman girişken olamamıştır (<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt:15.05.2014>). T.B.Veblen hayatı boyunca bilinçli bir yalnızlık içinde yaşamıştır. Veblen yaşadığı topluma, çevreye hiç uyum sağlayamamış bu özelliği ile özgür yaşamış fakat bu özgürlüğün bir bedeli olmuştur. Tecrit edilmiş kişiliğinin yanı sıra, içinde yaşadığı toplumu eleştirmiş, toplum düşüncesini kabul etmemiş, vurdumduymazlığı ve T.B.Veblen ile özdeşleşmiş sivri dilli tavrı onun defalarca işsiz kalmasına da sebep olmuştur (<http://vebleninyolundan.blogspot.com.tr/2012/12/kim-bu-veblen.html:06.06.2014>). Bu tutumu ile, T.B.Veblen içinde yaşadığı toplumdan uzak kalması, kurallar dışı yansması, kendisinin aykırı fikirleri, dönemin hakim düşüncesine yönelik eleştirel tavrı da toplum tarafından kabul edilmemesinin nedenlerinden olmaktadır.

Genel temizliğe, gündelik işlere önem vermemesi yetmiyormuş gibi kişisel temizliğine de çok önem vermemiş o kadar ki ağır bir sigara tiryakisi olmasına rağmen dişlerini bile nadiren fırçalamıştır (Skousen, 2003: 273). Bu sıra dışı özelliklerine rağmen ona, kadınların hiç anlam verilemez bir ilgisi olmuştur. Kişisel temizliğine bile önem vermeyen birine karşı bu ilgi gerçekten şaşırtıcı olmuştur (Jorgensen, 1999: 4). Kadınların bu ilgisi T.B.Veblen'in hiç peşini bırakmamış, kendisi de bu ilgiden oldukça memnun olmuştur. Fakat bu durum sıkıntılarıyla birlikte peşini hiç bırakmamıştır. Dolayısı ile çapkınlıkları da dâhil olmak üzere dâhi, tuhaf görünümlü, ilginç karakterli ve adı çıkmış bir zampara olarak nam salmıştır (Skousen, 2003: 272). Bütün bunların en ilginç yanı bu alaycı, hayatı ciddiye almayan, çirkin adamın kadınlara cazip ve vazgeçilmez gelmesidir. Bitmek tükenmek bilmez evlilik dışı ilişkileri olmuş ve bu ilişkiler hep kadınların başının altından çıkmıştır. Kendisine sorulduğunda ise "Kadın üstünüze gelirse ne yaparsınız" diye cevap vermiştir (Heilbroner, 2013: 192). Kadınların vazgeçilmez yoğun ilgisinin karşısında, bu ilişkilerin en ilginç yanlarından biri de, T.B.Veblen'in çok konuşmayan içine kapanık bir yapısını olmasıydı. Çünkü T.B.Veblen bu ilgileri çekmeye çalışmak için hiçbir şey yapmamıştır. O kadar çekingen, sessiz yapıya sahip olmuştur ki bütün misafirleri Veblen'in konuşmasını isteyinceye kadar hiç konuşmaz, uzun süre sessiz kalmayı tercih ederdi (Heilbroner, 2013: 192). Takındığı bu tavrın tamamen çekingen yapısından kaynaklandığı söylenemez. Çünkü Veblen insanlarla iletişim konusunda da oldukça kaba ve anlaşılmaz davranışlar, sergilemiştir. (<http://www.answers.com/topic/thorsteinveblen#Biography:15.04.2014>). Belki de kendini ifade etmekte sıkıntılar yaşadığı için yaşadığı toplumdan kendini soyutlamıştır. İnsanlardan uzak durmuştur, etrafındaki her şeye ilgisiz bir yabancı olarak yaşamıştır. Bütün sergilediği yabancı tavırları, arkasına sığınmak için kullandığı söylenmiştir. Her şeye rağmen ona hayranlık besleyen birçok insan olmuş fakat hiç yakın bir arkadaşı olmamış öyle ki ona ilk adıyla hitap eden bir erkek arkadaşı, onu her şeyiyle sevip sahiplenen bir kadın bile olmamıştır (Heilbroner, 2013: 191).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen, toplumu hesapsızca sorgulamıştır her zaman, o hep farklı, tuhaf bir çocuk olmuştur, tembelliği de çocukluğundan gelmektedir. Yetiştirdiği çiftlikte bile kendisine düşen işleri yapmamış, onun yerine, tavan arasında kendisine hazırladığı bölümde kitap okuyarak zaman geçirmiştir. Bu yüzden de o zamanlar ona erken gelişmiş zekâ lakabını takmışlardır. Erkek kardeşlerinden biri ondan bahsederken şöyle söylemiştir: "İlk hatırladığım onun her şeyi bildiğini sanmamdı. Ona her şeyi sorabilirdim ve o bana her şeyi ayrıntısıyla anlatabilirdi. Daha sonra bana anlattıklarının önemli ölçüde uydurma olduğunu anladım, ama yalanları bile güzeldi" (Dorfman, 1947: 12-13). T.B.Veblen, bütün bu sessiz, çekingen, garip, tanımlanamaz kişiliğine rağmen bir şekilde dikkat çekmeyi başarmıştır.

2.1.4. Eğitimi ve İş Hayatı

Toplumun sosyal kurumlarından biri olan eğitim, sadece akademik eğitimi kapsamaz. Bireyin aile içerisinde aldığı eğitimi, içinde yaşadığı toplum kültürünü, daha dar kapsamlı olarak edindiği çeşitli arkadaş çevresini de kapsar. Akademik eğitim bireyin kişiliğinde olumlu yönde etki ederek kişiliğin gelişmesine yardımcı olur. Aldığı eğitimlerle birey iş hayatında tavır takınır (<http://www.egitim.aku.edu.tr/egsos.pdf:11.08.2014>). Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen ailesinden aldığı eğitim ve yetiştirdiği çevrenin de etkisiyle üniversite eğitimine başlamıştır. Ailesinin yönlendirmesi ile başlamıştır üniversite eğitimi ve iyi okullarda bu eğitim sürecini tamamlamıştır. İş haya-

tında ise döneminin şartlarından farklı yaşaması nedeni ile eğitim hayatında ki kadar şanslı olamamıştır.

Amerika doğumlu olup Norveçli göçmen aileden gelen, yaşadığı toplum içinde bir yabancı olan kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen, geldiği toplumun özelliklerini taşımıştır. O içine kapalı ataerkil toplum şartlarında Veblen'in üniversiteye gidişi de ataerkil aile yapısına has bir durum sergilemiştir. Öyle ki kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in üniversiteye gideceğini bütün hazırlıklar yapıldıktan sonra kendisini bekleyen arabaya yerleştirilen eşyalarını alması için tarladan çağırılması da ilginç bir durumdur (Heilbroner, 2013: 194).

Onun da diğer tüm aile fertleri gibi ilk olarak okuduğu ve ilgisini yönelttiği konu Norveç edebiyatı olmuştur. Üniversiteye gitmeden önce Norveç edebiyatı ile tanışmıştır. Amcasının kütüphanesinde kitap karıştırırken Almanca ile tanışmıştır. Aile içi yemek sohbetlerinde konuşmalar ya Norveç dilinde ya da İngilizce olarak yapılmıştır, bu da Veblen gibi diğer kardeşlerindeki dili öğrenmesinde yardımcı olmuştur (<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt>:14.06.2014).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen 1874 yılının baharında Carleton Üniversitesine başladı. O sıralarda daha 17 yaşındaydı ve bu durum tabii ki ailesinin isteği ve tercihi üzerine gerçekleşen bir durum olmuştur. Ailesinin yaşadığı Minnesota ilçesinin yakınlarındaki ve bölgenin aydınlanma karakolu olan Carleton, ailenin tercihinde etkili olmuştur (Clark, 1929: 742). Veblen kendisi hakkında verilen bu karardan habersizdi ve bu konu hakkında fikri dahi sorulmamıştı (Elizabeth and Jorgensen, 1999: 20)

Çocuklarının eğitime önem veren T.B.Veblen'in annesinin, Veblen'i Carletona gönderirken ki amacı iyi bir eğitim almasının yanı sıra iyi bir din eğitimi almasını da sağlamaktı. Fakat T.B.Veblen gibi aşırı aykırı bir kişiliği, toplumdan soyutlanmış ruh halini ve zapt edilemez zekâsını dindarlaştırmaya çalışmak oldukça zor olmuştur (Heilbroner, 2013: 194). Kurumsal iktisadın kurucusu Veblen, Carleton Koleji'ne iki ağabeyi ile birlikte gitmiştir. Carleton'da ağabeyleri ile birlikte güzel vakitler geçirmişlerdir. Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen Carleton'daki günlerinden bahsederken arkadaşları ve ağabeyleri ile birlikte yaptıkları kreplerden ve soğuk günlerde hep birlikte vakit geçirdikleri tahta bir tabela ile "gözleme salonu" yazan odada yaşadıklarını mutluluk duyarak anlatmıştır. Gözleme salonu kurumsal iktisadın kurucusu Veblen'in hayatında mutlu anlara ve güzel anılara sahne olmuştur. "Gözleme Salonu" T.B.Veblen ve ağabeyleri döneminde de hala kullanımdaydı fakat orası oldukça bakımsız ve eskimişti (<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt>:07.11.2013)

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen iş hayatında eğitim yaşantısı kadar şanslı olamamıştır. İş hayatında şanssızlıklar peşini bırakmamış fakat eğitimi esnasında birçok önemli düşünürlerden ders almış, onlarla birlikte çalışmıştır. Carleton Koleji'ne devam ederken John Bates Clark'dan (1847-1938, Amerikalı neoklasik iktisatçı) eğitim görmüş, onun yanında çalışmıştır (Presman, 1999: 88). Hocaları T.B.Veblen'in dehâsını kabul etmiş fakat bu zekâdan zaman zamanda korkmuştur. Örneğin daha sonra Amerika'nın adı duyulan önemli iktisatçılardan biri olacak olan hocası John B. Clark'da Veblen'i duyarlı bir öğrenci olarak tanımış fakat zaman zamanda "uyumsuz" olduğunu düşünmüştür (Jorgensen, 1999: 20-22). Aslında Clark'ın T.B.Veblen'i beğenmesi ilginç karşılanmıştır. İlginç karşılanmasının sebebi de Veblen, en sert eleştirilerini neoklasik iktisada yapmıştır, neoklasik iktisadın varsayımlarının gerçek hayatı yansıtmadığını söyleyerek eleştirmiştir. J.B.Clark ise neoklasik iktisadın oluşumuna katkıda bulunmuş, yardım etmiş ve bu akımın savunucusu olmuştur. Gelişmesine katkıda bulunduğu akımı eleştirmesine rağmen J.B.Clark, T.B.Veblen'in dahi zekâsını yok sayamamış ve onu desteklemiştir (Skousen, 2003: 273).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen Carleton'dan mezun olurken akademik kariyer yapmayı planlamıştır fakat bu planla birlikte mesleki yaşantısını belirleyecek olan tükenmek bilmeyen sıkıntı ve hayal kırıkları da başlamıştır (Heilbroner, 2013: 195). T.B.Veblen kendi çıkarlarını koruma konusunda kesinlikle saldırgan olmamıştır. Bununla beraber şanssızlığı bir türlü peşinden ayrılmamıştır. Şanssızlıkları devam ederken Wisconsin'deki Monoca Akademisinde bir iş bulmuştu fakat bu durum bir yıl sürmüş, bir yılın ardından Monoca T.B.Veblen'e kapılarını tamamen kapatmıştır (Reisman, 1995: 4). Monoca'dan ayrıldıktan sonra felsefe eğitimi almak istemişti ve bu eğitimi gerçekleştirmek için bursa ihtiyacı olmuştur. Bu bursu alabilmek umuduyla John Hopkins Üniversitesi'ne gitmiştir. Hakkında yazılan olumlu tavsiye mektuplarına rağmen istediği bursu alamamıştır. Felsefe eğitimi için gerekli eğitimi alamamıştır ama John Hopkins Üniversitesinin 'de ekonomi alanında yüksek lisans yapmıştır (Innis, 1929: 2).

John Hopkins Üniversitesi'nde filozof Charles Sanders ve ekonomist Richard Ely'den ders almıştır (Tilman, 2004: 1). John Hopkins'de lisansüstü eğitimini tamamladıktan sonra felsefe eğitimi için Yale'ye geçmiş ve 1884'te çok iyi notlarla doktorasını tamamlamıştır (Dowd, 2000: 4-5). Yale'de felsefe doktora tezini "Ethical Grounds of a Doctrine of Retribution" (Bir Ceza Öğretisine Ahlaki Temeller) ile tamamlamıştır (<http://www.answers.com/topic/thorstein-veblen#Biography:15.04.2014>). Doktorasını felsefe alanında yapmıştı fakat o dönemde felsefe eğitimi içerisinde ilahiyatın ağır basması nedeni ile görüşleri yüzünden üniversitelerde iş bulması daha da zorlaşmıştır (Demir,1996: 90).Doktorasını aldıktan sonra memleketine tekrar dönmek zorunda kalmıştır. Çünkü doktorasını tamamlamıştı fakat ne ümidi kalmıştır geleceğe dönük ne de istediklerini gerçekleştirebilecek imkânı (Pressman, 1999: 88).

Dini inancı olmadığı için ilahiyat okullarına da kabul edilmemiştir. İşi alabilmek veya işini yaptırabilmek için kendisini başkalarına kabul ettirmek, onlara iyi gözükme için ise hiçbir şey yapmamıştır (Tilman, 2004: 1).Üstelik bütün yaşadığı sıkıntıların yanında 29 yaşındayken sıtmaya yakkalanmıştır, sağlığı da çalışmasını engellemiştir (Clark, 1929: 742).

Hastalığı, iş hayatındaki şanssızlığı T.B.Veblen'i yeterince zor duruma düşürmüştür. Kendi yaşadığı sıkıntıların getirdiği bunalımla ailesin çok ihtiyacı olduğu bir dönemde onların sahip oldukları tek atı ve arabalarını satarak ailesini de sıkıntıya sokmuştur ve kendi başarısızlıklarının sebebini fazla namuslu olmalarına, sahtekâr olmadıklarına bağlayarak ailesini suçlamıştır. Sonunda bütün tembelligiyle aylak aylak gezmeye başlamıştır. Erkek kardeşlerinden biri onu "Thorstein çok saygıdeğer toplum içindeki tek aylaktı.(...) okudu ve aylak aylak gezdi ertesi gün aylak aylak gezdi ve okudu", diye anlatmıştır onun bu garip halini(Dorfman, 1947: 12-13/Heilbroner, 2013; 195).

Gerçekten de her şeyi okumuştur evinin çatı katında iktisat, sosyoloji, Katolik ve Lutherci dini kitapları, siyasi haberleri...(Jorgensen, 1999: 25-26).Fakat bu başıboşluğu, işsizliği onun toplumdandan uzaklaşmasını bir bakıma soyutlanmasını daha çok hızlandırmıştır. Gün geçtikçe daha zor ve gittikçe de artan bir dışlanma başlamıştır T.B.Veblen için (Reisman, 1995: 5). Bütün bunların yanında T.B.Veblen'in hayatında meydana gelen tek canlılık Ellen'la evlenmesi olmuştur. Ailelerinin tüm endişelenmelerine rağmen, kısmen de olsa Veblen için bir canlılık olmuştur (Heilbroner, 2013: 196). Bu dönem içerisinde evliliği dışında iş olarak da yeni bir iş imkânı oluşmuştur. Amcasının başkanı olduğu Santa Fe Demiryolu Şirketinde iktisatçı olarak bir iş bulacağı umulmuştur. Fakat T.B.Veblen'in kötü talihi yine peşini bırakmamıştır, demiryolu şirketinin mali durumu kötüleşmiş ve bankalar komitesine satılmak zorunda kalınmıştır, böylece bu iş imkânı da ortadan kalkmıştır (Reisman, 1995: 5). Sanki kaderi hep T.B.Veblen aleyhinde işlemiş ve onu kendi kabuğuna çekilmeye zorlamıştır (Heilbroner, 2013: 196). Bu sıkıntılı durum da tam 7 yıl devam etmiş ve T.B.Veblen okumak haricinde hiçbir iş yapmamıştır ve ailesi onun hakkında düşünmeye, bir şeyler yapmaya karar vermiştir. Çünkü 34 yaşına gelmiş ve hala ne bir işi ne de saygın bir konumu olmuştur. Sonunda aile meclisi onun akademik yaşama girmesi için tekrardan teşebbüs yapması gerektiğine karar vermiştir (Pressman, 1999: 88).

Aile meclisinin aldığı kararlar sonucunda, Cornell Üniversitesi seçilmiştir. Öncelikli olarak 1891'de kendisini tanıtmak için J. Laurence Laughlin'in yanına gitmiştir (Clark, 1929: 742). Muhafazakâr iktisatçıların önemli temsilcilerinden olan J.L. Laughlin şaşırmış ve oldukça da etkilenmiştir. Çünkü konuşmaya gelen kişinin giyimi, tavırları bir hayli tuhaftı. Fakat J.L. Laughlin gariptir olumlu yaklaşmıştır. Üniversite rektörüne gidip T.B.Veblen'in işe alınması için onay almıştır (Heilbroner, 2013: 196). J.L.Laughlin'in de desteğini alarak Cornell üniversitesine öğrenci okutman olarak işe başlamıştır (Reisman, 1995: 10). Bir yıl Cornell'de devam ettikten sonra, Chicago Üniversitesi yeni açılan iktisat bölümünün başkanlığını J.L. Laughlin'in davet edince O da, T.B.Vebleni de beraberinde götürme şartıyla işi kabul etmiştir. Birlikte Chicago Üniversitesi'nde de çalışmışlardır (O'Hara, 2001: 1223). J.L. Laughlin'in ölümünden sonra konuşulanlar arasında onun iktisada yaptığı en büyük katkının Veblen'i de Chicago Üniversitesine davet etmesi olduğu söylenmiştir (Dorfman, 1934: 118).

Chicago Üniversitesi'ni John D. Rockefeller kurmuştur. Üniversite militan bir muhafazakârlık politikası ile çalışmamıştır. Tam tersi iş dünyasındaki monopolün eğitim dünyasındaki geçerli noktası olmuştur. Rektörü 36 yaşındaki hırslı William Harper'dı. W. Harper'ı vareden eğitim dünyasında güçlü yapan da Standard Oil grubunda olduğu gibi, Chicago Üniversitesi 'de sadece mali imkânları ile Amerikan entelektüel sermayesini büyük ölçüde etkilemiş olmasıdır (Edgell, 2001: 17-18).

Chicago Üniversitesi kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in sadece 35 yaşındayken Monaco Akademisinden sonra bulabildiği ilk iş değildi. Çünkü T.B.Veblen ilk akademik unvanını da

Chicago Üniversitesi'nden almıştı ve burası aynı zamanda eleştirdiği, incelediği toplumu da olduğu gibi yansıtan bir kurumdu. Chicago Üniversitesin'de çalışırken 1896 ve 1904 yılları arasında akademik iktisatçıların dergisi olan ünlü Journal of Political Economy'nin editörlüğünü yapmıştır. Aynı zamanda bu dönemde de ilk ve en ünlü kitabı olan The Theory of The Leisure Class (1899)'ı yazmıştır (Tilman, 2004: 1).

The Theory of The Leisure Class'tan sonra artık kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır. Sahip olduğu bilgi birikimi Veblen'e hak ettiği ünü kazandırmıştır. Öğrencilerinden biri T.B.Veblen'den bahsederken "işte 26 dil bilen Dr.Veblen gidiyor" diye söz etmiştir (Reisman, 1995: 11). Fakat her şeye rağmen Veblen'in içine kapanık, tecrit edilmiş kişiliğine etki etmek imkânsız olmuştur. Hiçbir konuda ne düşündüğünü asla kimse bilememiştir. Sanki giyindiği zırhı hiç çıkarmamıştır. Kendisine duygusal olarak en yakın duran kişilere bile mesafeli davranmış, kendine hâkim bir nesnellığe sahip olmuştur (Heilbroner, 2013: 197).

T.B .Veblen Chicago'da ders vermeye 14 yıl devam etmiştir. Çalıştığı bu 14 yıl hiç de boş geçmemiştir, çünkü onun bitmez merakı, doymak bilmez açgözlü zekâsı en nihayetinde meyvesini vermeye başlamıştır. Chicago'da geçirdiği ondört yıla mükemmel makaleler ve ciddiye alınacak iki kitap sığdırmıştır. Yayımladığı kitabı ve makalelerinin de etkisi ile ülke çapında ün kazanmayı başarmıştır (Dowd, 2000: 31).

1904'te ikinci kitabı olan The Theory of Business Enterprise'ı tamamlamıştır (O'Hara, 2001: 1223). İkinci kitabını yayınlamadan önce yeterince uzun ve iyi bir yol kat etmiştir. Yaşı ilerlemiştir fakat hala ikinci sınıf bir öğretim üyesiydi. Bunun üzerine T.B.Veblen rektör Harper'ın (William R. Harper) yanına giderek birkaç yüz dolarlık bir zam talebinde bulunmuştur. Rektör, T.B.Veblen'e üniversite için yeterli bir rakam olmadığını söylemiştir. Bunun üzerine T.B.Veblen'de rektöre zaten böyle bir niyetinin olmadığını söylemiş ve arada Laughlin olmasaydı okulu bırakmayı düşündüğünü söylemiştir (Heilbroner, 2013: 198-199).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in kişisel ekonomik durumu da analiz ettiği ekonomik politikalar kadar karmakarışık olmuştur. Karısı ile birlikte Chicago'da yaşamaktaydılar, ne karısı ne ekonomik durumu ne de rektör W. Harper'ın hoşnutsuzluğuna rağmen onun artık ileriye giden çapkınlığına engel olamamıştır. En sonunda bu gönül ilişkileri durumunu başka bir kadınla yurtdışına kaçmaya kadar getirince, 1906'da Chicago'daki işine son verilmiştir (Edgell, 2001: 19). Chicago'dan ayrıldıktan sonraki görev yeri Stanford üniversitesi olmuştur (Tilman, 2004: 1). Fakat ünü T.B.Veblen'den önce Stanford'a gitmiştir, evlilik dışı ilişkileri, tecrit edilmiş dokunulmaz kişiliği, bilgisi... Tabi bu durum ünlü olmaktan ziyade adı çıkmış bir durumu tanımlamaktadır (Reisman, 1995: 21-22).

Stanford Üniversitesi, demiryolu patronu Leyland Stanford'un mali isteği ile 1891 yılında kurulmuş özel bir üniversitedir (Edgell, 2001: 19). Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in sıkıntıları Stanford Üniversitesi'nde çalıştığı birkaç yıl içerisinde de yeniden kendini göstermiştir. İddia edildiği gibi kadınlara olan düşkünlüğü yine karşısına sorunlar çıkarmıştır. Ne var ki burada da uzun süre çalışmamıştır (Tilman, 2004: 1).

T.B.Veblen akademik hayatında yaşadığı sıkıntıların yanı sıra özel hayatında da sıkıntılar yaşamıştır. 1911 yılında boşanmış ve boşandığı yıl içerisinde bir kez daha taşınmıştır (Heilbroner, 2013: 210).

Stanford'dan ayrıldıktan sonra meslektaşları Missourui Üniversitesi'nde profesör olarak başlaması için yardım etmeye çalışmışlardır. 1911'de Missourui'de ders vermeye başlamıştı fakat sağlık durumu iyi gitmemiştir. Öğrencileri onun haddinden fazla kilo kaybedip bir deri bir kemik kaldığını cildinin buruştuğunu anlatmışlardır. Her şeye rağmen akademisyenler ve öğrencileri tarafından Aylak Sınıfın Teorisi'nin yazarına karşı saygı duymayı ihmal etmemişlerdir. Stanford'dan Allyn Young ise, T.B.Veblen'den bahsederken:"tanıdığım en yetenekli kişi" olarak anlatmıştır onu. (Jorgensen, 1999: 34).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in teorileri hep şüpheli olmuştur. Kesinliği tartışılmıştır. Fakat geleceğe yönelik düşünceleri ve geleceği öngörebilme yeteneği konusundaki fikirleri tartışma konusu olmamıştır. Bu duruma güzel bir örnek olarak 1911'de Missourui Üniversitesi'nde akademisyen bir arkadaşına anlattıkları olabilir. Arkadaşına şöyle demiştir (Jorgensen, 1999: 149);

- Avrupa'da çok kısa bir süre sonra bir dünya savaşı patlak verebilir.
- Bir Rus Devrimi "yakındır" ve Fransız Devriminden daha fazla kan dökmeye sonuçlanacaktır.

• Eğer 1.Dünya Savaşı'ndan barış sağlanmazsa, bir 2.dünya savaşı olacak. Bu savaşta Japonya, Almanya ile birlikte olacak ve Batıya karşı savaş çığırkanlığı yapan saldırganlar olacaktır.

Yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı gibi T.B.Veblen çok sonraları gerçekleşen sosyal olayları yıllar öncesinden öngörebilmiştir. Sadece kendi yaşadığı zamanı ve toplumu ilgilendiren değil dünyayı sarsacak insanlığa yön verecek olayları tahmin etmiştir. Bu güzel örneklerle de T.B.Veblen ufkunun genişliğini çok net bir şekilde ortaya koymuştur.

Yaşadığı çalkantılı hayatın içerisinde T.B.Veblen Missourui Üniversitesi'nde 1914 yılında ikinci evliliğini yapmıştır. Bu evliliği de Veblen'i çapkınlıklarından geri koymamıştır. Çapkınlıklarından, düzensiz hayatından dolayı da gerek üniversite, gerekse üniversite dışından müdahale edenler tarafından 1918 yılında Missourui Üniversitesin'nde ki işinden de ayrılıp NewYork'a taşınmak zorunda kalmıştır (tr.wikipedia.org/wiki/Thorstein-Veblen:06.04.2014).

NewYork'a taşındıktan sonra ise 1918 yılı içerisinde Washington D.C.' de gıda idaresinde kısa süreli bir çalışma ortamı bulmuştur (Skousen, 2003: 277).Daha sonrasında Greenwich Village merkezli öncü liberal bir dergi olan "Dial"ın editörlüğünü yapmak için New York'a taşınmıştır (Tilman, 2004: 1-2). Avrupanın karşı karşıya olduğu problemlerin, barbarca bütün düşüncelerle eski düzenin bir devamı veya var olan ekonomik iş sisteminden vazgeçilmesi olduğunu, büyük bir özgüvenle anlattığı "An Inquiry into the Nature of the Peace and the Terms of its Perpetuation"i yeni yayınlamıştır (Heilbroner, 2013: 211). Kitap yedi bölümden oluşmakta ve bölümleri şu şekildedir;

I: Introductory: On the State And Its Relation to War and Peace

II: On the Nature and Uses of Patriotism

III: On the Conditions of a Lasting Peace

IV: Peace Without Honour

V: Peace and Neutrality

VI: Elimination of the Unfit

VII: Peace and the Price System

Kitap genel olarak doğa için barış ve bu barış koşullarının sağlanması için gerekli olan şartları konu almaktadır. Birinci bölümde devletin savaş ve barış ilişkisi üzerinde durmuştur. Devletlerin, hükümetlerin savaş ve barış arasındaki belirleyici unsur olduğunu söylemiştir. Gerek siyasi kaygılarla gerekse güç gösterisi nedeni ile devletin savaşlara vesile olduğunu söylemiştir. Hükümetlerin inisiyatifinde popüler duyguları harekete geçirerek ve besleyerek modern savaşların meydana geldiğini söylemektedir. Fakat akıl ve mantık çerçevesinde ülkelerin karşılıklı olarak haklarına saygının, barış ve barışın sürekliliği için en önemli davranış olduğunu söylemektedir. İkinci bölümde doğa ve vatanseverlik üzerinde durmuştur. Vatanseverlik bir dayanışma duygusudur ve toplumda birleştirme etkisi görerek birlik olmada etken rol oynamaktadır. Fakat vatanseverlik ulusal çerçevede düşünüldüğünde ulusal prestije önem verdiği için dünya barışına olumsuz bir etkidir. Bu durum modern toplumların serbest dış ticaret teorilerinin önüne engel teşkil edebilir. Üçüncü bölümde kalıcı bir barış için gerekli koşullar konu edinmiştir. Evrensel şartlarda barışın devamlılığı için ulusal kavramlar üzerinde durulmaması gerektiği ve bunun için de ülke hükümetlerinin tavırlarının barış üzerinde etkili olduğunu söylemektedir. Dördüncü bölüm; şeref olmadan barış, hanedan üstünlüğü, ırksal üstünlük olmadan evrensel genel geçer kurallarla barışın sağlanması gerektiğini anlatmaktadır bu bölümde. Beşinci bölüm tarafsızlığın barışa etkisini konu edinir. Altıncı bölüm barış için elverişsiz koşulların ortadan kaldırılması üzerine bir incelemedir. Yedinci ve son bölüm barış ve fiyat sistemi arasındaki bağlantıyı konu edinerek T.B.Veblen düşüncelerini destekleyen örneklerle açıklamıştır (https://www.brocku.ca/MeadProject/Veblen/Veblen_1917/Veblen_1917_01.html.15.09.2014).

T.B.Veblen'in "An Inquiry into the Nature of the Peace and the Terms of its Perpetuation" adlı kitabında anlattığı programı üzerinde fazla durulmamış, konuşulmamış, tartışılmamış ve sonra çabuk unutulmuştur. Çünkü T.B.Veblen yazılarının bir tek kelimesinin bile değiştirilmesine izin vermemiştir. Kural dışılığı ve istekleri ile "Dial" editörlerini çileden çıkarmıştır (Skousen, 2003: 278).

Sohbet etme, diyalog kurma konusunda yeteneksizdi fakat yazma konusunda bir o kadar yetenekli olmuştur. Yüzlerce makale ve pek çok kitap yazmıştır."Dial"de yazmış olduğu denemeleri toplayarak Mühendisler ve Fiyat Sistemi(1921)kitabında yayınlamıştır. Mühendisler ve Fiyat Sistemi kitabı ise T.B.Veblen ölümünden ve büyük buhran meydan geldikten sonra ün kazanmıştır (Heilbroner, 2013; 211).

T.B.Veblen, Charles Beard ve Wesley Mitchell ile birlikte New York City'deki New School for Social Research'in kurucularından olmuştur (Jorgensen, 1999: 164). John Dewey, Charles Be-

ard, Dean Roscoe Pound gibi yıldızlar ile birlikte New School for Social Research ders vermesi istenmiş ve o da kabul etmiştir. Fakat uzun sürmeden bununda tadı kaçmaya başlamıştır. Çünkü dersleri anlaşılabilir dille anlatmış ve dersleri giderek daha sıkıcı bir hal almıştır. İlk zamanlarda dolup taşan dersler, çok kısa bir süre sonra bir avuç öğrenciye dönmüştür (Heilbroner, 2013: 211). T.B. Veblen ile öğle yemeğinde karşılaşılan bir öğretmen arkadaşına göre: "Onun yüzü bütünüyle derin bir hüznle, neredeyse ümitsizlikle kaplanmıştı. Hiçbir şey onu, ufaklık bir menfaat belirtisi kadar harekete geçirmez veya heyecanlandırmazdı" (Jorgensen, 1999: 164).

Çok ilginç bir şöhret ve başarısızlık hikâyesiydi onunki. H.L. Mencken onun için şöyle demiştir: "Veblencilik bütün ihtişamıyla parlıyordu. Veblenciler-Veblen Kulüpleri ve dünyanın bütün acıları için Veblen çareleri vardı. Chicago'da Veblen Kızları vardı; belki Gibson Kızları artık yaşlandığı ve umut kırıcı olduğu için..." (Dorfman, 1934: 492). Fakat bütün bunların Veblen için bir önemi kalmamıştı o artık kişisel olarak çaresiz, kimsesiz kalmıştır. Çünkü sağlığı iyiden iyiye bozulmuştu ve üzerinde çalıştığı konular da beklediği ilgiyi görmemiştir. Çok zor duruma düşmüştür. Sonunda kendisi gibi önemli iktisatçılar olan Wesley Mitchell ve Isadore Lubin gibi birkaç eski öğrencisi T.B. Veblen'in bakımını üstlenmiştir. T.B. Veblen ise sabırsızlıkla düşündüğü umut ettiği yenedünyanın kurulmasını, mühendisler ve teknisyenler döneminin başlaması için beklemiştir. Uğraştığı, beklediği şeylerin olmayışı onu yeterince düş kırıklığına uğratmıştır. New School'dan Horace Kallen "Beklediği şey olmayınca, belirgin bir irade ve ilgi kaybının, bir tür ölüme yönelimin işaretlerini sergilemeye başladı" şeklinde anlatmıştır T.B. Veblen'in hasta ve çaresiz halini (Heilbroner, 2013: 211-12).

Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosunun (NBER) kurucusu olan Wesley Mitchell ile aşırı derecede Veblen yanlısı olan ve daha sonraları ABD Senatörü olan Paul H. Douglas 1924 yılında Amerikan Ekonomi Cemiyetinin başkanlığına T. Veblen'in getirilmesi için çalışmışlardır. Fakat aday komitesi teklifi kabul etmemiştir. T.B. Veblen'in iktisatçıdan ziyade sosyolog olması bahane edilerek karşı çıkmıştır. Bu karşı çıkmaya rağmen Veblen taraftarlarından oluşan bir komite ile T.B. Veblen'e AEA'ya katılması ve bir kabul konuşması yapması koşulu ile bu görev verilmiştir. Onca uğraşlara rağmen Veblen bu görevi kabul etmemiş ve "bunu reddetmek bana büyük bir zevk verdi. Bu görev ihtiyacım olduğu zaman bana teklif etmemişlerdi" şeklinde açıklama yapmıştır (Dorfman, 1947: 491-92). Bu kararı vermesine neden olan belki de artık iyiden iyiye bozulmuş sağlığıydı. Öğretmenlikten sıkılmış ve artık yorgun düşmüştür, 1926 yılında ölümüne kadar yaşayacağı California'ya taşınmıştır (Tilman, 2004: 2).

California'da ki son günlerini kulübesinde üvey kızı Becky ile geçirmiştir (<http://www.geocities.ws/veblenite/biography.html>, 02.11.2013). Mutsuzdu ve belirsiz onlarca düşünceyle boğuşarak, yerleşmişti kulübesine. Yaşadığı o çalkantılı hayat artık durgunluğa eriştiğinde, değerlendirmeye alınırsa, geriye dönüp bakıldığında ne huzurlu ne mutlu ne de başarılı bir hayat geçirmiştir. Artık yetmişine gelmiştir ve yazmayı çok sevmesine rağmen bir daha yazmamıştır (Heilbroner, 2013: 212).

T.B. Veblen California'da 1929 yılında Büyük Buhran baş göstermeden kısa bir süre önce yaşadığı hayat gibi yine yalnız bir şekilde 3 Ağustos'ta kalp krizi geçirerek ölmüştür (Dowd, 2000: 2). Yalnız öleceğini biliyormuş gibi arkasında bir not bırakmıştır. Bıraktığı notta şöyle demiştir; "Ölüm zaman, uygun, kolay bir şekilde yapılabilirse, olabildiğince çabuk ve ucuz bir yolla, dini ve başka türlü bir tören olmaksızın yakılmak; Küllerimin denize veya denize dökülen büyükçe bir nehre savrulması da dileklerim arasındadır; hiçbir çeşit ve nitelikte mezar taşı, tabut, mezar kitabesi, resim, tasvir, yazıt, anıt istemiyorum, anım veya adım hiçbir yerde veya hiçbir zaman olmasın, yani ne biyografim, ne portrem, ne anıtım, ne ölüm ilanım, ne bana yazılmış ne benim yazdığım basılmış veya yayınlanmış, tıpkıbasımı yapılmış, kopyalanmış veya dağıtılmış mektuplar..." (Dorfman, 1934: 504).

Bıraktığı nota sadık kalınmıştır. Vasiyetindeki isteği üzerine cesedi yakılıp külleri Pasifik'e denize atılmıştır (Heilbroner, 2013: 213). Yani isteği üzerine mezar taşı yoktur. Zaten vasiyetindeki isteklerinden sadece bu dileği yerine getirilmiştir. Bu isteği dışındaki her şey tam tersi şeklinde uygulanmıştır (Skousen, 2003: 279).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B. Veblen diğer meslektaşlarından farklı olarak çok daha fazla üniversitede çalışmıştır. Çalıştığı ve konferans verdiği okulları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;

- Carleton College (Nortfield'de (Minnesota) dindar bir kurum)
- Monoca Academy (Monoca, Wisconsin)

- John Hopkins University (Baltimore, Maryland)
- Yale College (New Haven, Connecticut)
- Cornell College (Ithaca, New York)
- University of Chicago (Chicago, Illinois)
- Harvard College (Cambridge, Massachusetts) (Burada yalnızca konferans vermiştir)
- Stanford University (Stanford, California)
- University of Missouri (Columbia, Missouri)
- New School for Social Research (New York, New York)

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblenin fikirleri, çalışmaları ölümünün üzerinden on yıl geçtikten sonra zirve yapmıştır. New Deal makalelerini yayınlamış ve Veblen takipçileri sayesinde çok önemli rakamlarla satış yapmıştır. Periyodik bir şekilde Veblen makaleleri bir başlık altında toplanmış ve yayınlanmıştır (<http://www.geocities.ws/veblenite/biography.html:08.06.2014>).

T.B.Veblen'in ölümünün ardından hayatını ve eserlerini konu alan birçok önemli eser kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de kendisi gibi tanınmış bir iktisatçı olan öğrencilerinden Wesley Mitchell'in Veblen'in yazılarından hazırladığı bir demektir. Bir diğeri de en kapsamlı ve önemli olanı T.B.Veblen gibi kendisi de bir iktisatçı olan Joseph Dorfman'ın kaleme aldığı biyografidir. Kitap 1934 yılında tamamlanmıştır ve tam adı "Thorstein Veblen ve O'nun America"dır (New York: Viking Press, 1934, 556 s.). Joseph Dorfman'ın deymiyle T.B.Veblen "yenilmiş bir adam"dı (<http://www.answers.com/topic/thorstein-veblen:12.04.2014>).

Her ünlü düşünür gibi kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in de yaşadığı dönemde fikirleri dikkate alınmamış, öngöruları önemsenmemiş, yayınladığı kitap ve makaleler hak ettiği ilgiyi bulamamıştır. Zamanını aşan düşünceleriyle, döneminin sosyal sıkıntılarına bulduğu çözümlerle beklenenin aksine yalnız kalmak zorunda kalmıştır. Ancak ölümünün ardından düşüncelerine önem verilmiş ve eserleri çoğaltılmıştır.

2.1.5 Evliliği

Toplumun en küçük ölçekli yaşam ünitesi ailedir. Aileler sağlam evlilikler ile kurulur. Aile yapısının sağlam olduğu toplumlarda daha sağlıklı nesillerin yetiştiği kanıtlanmıştır. Sağlıklı aile yapısı sağlam evliliklerle sağlanır. Evliliğin sağlam taşlar üzerine kurulması bireyleri de psikolojik olarak daha sağlıklı yapar ve toplum içinde daha başarılı ve faydalı olmasını sağlar. Evlilik kişinin sosyal açıdan da gelişmesini sağlar. Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen sıkıntılı, mutsuz hayatına iki evlilik sığdırmıştır. Kendi içinde de problemleri olan, aslında aile insanı olmayan T.B.Veblen yaptığı evliliklerde de mutlu olmamış ve mutlu edememiştir. (http://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2012/10/01_02_evlilik_ve_aile_hayati.pdf:07.08.2014).

Veblen ilk evliliğini Ellen Rolfe ile 1888'de yapmıştır. Aralarındaki ilişki Veblen Carleton'da iken başlamıştır. Ellen Rolfe üniversite rektörünün yeğeni idi (Edgell, 2001: 19). Ellen Rolfe, aydın, entelektüel bir yapıda ve parlak bir kişiliğe sahipti (Reisman, 1995: 8).

İlişkileri boyunca hep çalkantılı yaşamları olmuştur. Çünkü Veblen'in kadınlara olan düşkünlüğü hiç değişmemişti, dolayısı ile Ellen'a hiç sadık kalmamıştır. Veblen'in düşüncesizliği, bazen boşboğazlığı en kötüsü de Ellen'a karşı acımasız davranışları yüzünden, bazen de Veblen'in içine kapanık, anlaşılmaz, duvarlar örülü kişiliği aralarındaki hep o soğuk mesafeden dolayı Ellen onu defalarca kez terk etmeye kalkmıştır (Heilbroner, 2013: 195).

Ellen'a, Veblen'in bu olumsuz davranışları, kavgaları sorulduğunda o, yaşanan tartışmaların, kırgınlıkların sonrasında her zaman Veblen'in çeşitli bahaneler bularak barışmaya geldiğini anlatmıştır (Jorgensen, 1999: 26). İlişkilerine bakıldığında, her ikisinin de ailesi bu evliliğe karşı çıkmışlardı. Ellen'ın üvey kız kardeşi babalarının bu evliliği hiç onaylamadığını söylemiştir (Jorgensen, 1999: 26).

T.B.Veblen'in babası ise bu evlilik hakkında; Gördüğüm en garip şey iki hasta insan evleniyor ve biz bundan iyi bir şey bekliyoruz diye yorum yapmıştır (Edgell, 2001: 20). İlişkileri en başından sağlıksız başlamıştır ama bütün karşı çıkmalara rağmen onlar evlenmişlerdi. Basit bir evlilik töreninin ardından çift Ellen'ın ailesine ait olan yazlık bir evde ikamet etmiştir (Jorgensen, 1999: 26). Evlenmişlerdi ama bu evlilik her iki taraf içinde mutluluk getirmemişti. Çünkü T.B.Veblen zor bir kişilik, zor bir karakter ve aynı zamanda da dayanılmaz bir koca olmuştur. Karısını sinirlendirmek için, hayranlarından gelen mektupları eşinin göreceğini bildiği cebinde taşımıştır. Fakat çapkınlıkları, dayanılmaz kişiliğine rağmen evliliğinin düzeleceğini zanneden yine kendisi olmuştur. İyi bir koca olmadığı gibi hiçbir zaman iyi bir aile insanı da olmamıştır, Ellen'ın hamile olduğunu sandığı bir dönemde ona

kızarak babasının evine göndermiştir. Çünkü hiçbir zaman kendisini babalığa uygun görmemiştir. İlişkileri T.B.Veblen'in anlaşılmaz davranışları ve çapkınlıklarından dolayı her zaman problemlerle devam etmiştir (Heilbroner, 2013: 210). Özel hayatındaki sıkıntıları iş hayatında da devam etmiştir. Ellen'la birlikte California'ya taşınmışlardı. California'ya taşındıkları yıl T.B.Veblen Stanford Üniversitesi'nde ders vermeye başlamıştır. 1906 yılında kapı komşusu olan Ann Fessenden "Babe" Bradley, California Üniversitesi'nde doktora yapmaktaydı. Kısa bir süre içerisinde T.B.Veblen ile samimi olmuşlar ve çok sürmeden de aralarında yasak ilişki başlamıştır. Üstelik Babe'de evliydi. Babe artık Veblen'in metresi olmuştu ve aralarındaki yasak ilişkiyi o kadar abartmıştır ki Ellen'a artık Veblen'i bırakması gerektiğini söyleyen mektuplar bile yazmıştır (Jorgensen, 1999: 114-15). Veblen ile Babe arasındaki ilişki 1909 yılı sonunda, Ellen Babe'nin kendisine yazdığı mektupları ve eşinin yaptığı uygunsuz ilişkileri kanıtlarla beraber Stanford Rektörü David S.Jordan'a gönderdiğinde ortaya çıkmıştır. T.B.Veblen'in özel hayatında yaşadığı, iş hayatı için daha uygunsuz olan bu yasak ilişki sonucunda T.B.Veblen Stanford'daki işinden kovulmuştur (Skousen, 2003: 276). Yaşanan onca tatsız olay sonucunda Ellen ile mutsuz evlilikleri 1911'de son bulmuştur (Heilbroner,2013: 210). 1914 yılında da T.B.Veblen ve Babe yaşadıkları yasak ilişkiyi evlilik ile neticelendirmişlerdir. (<http://www.geocities.ws/veblenite/biography.html>:08.06.2014)

Evlendiklerinde Veblen 57,Babe ise 37 yaşındadır. T.B.Veblen'in Babe'den de çocuğu olmamıştır, fakat Babe'nin önceki evliliğinden iki çocuğu olmuştur (Skousen, 2003: 277). T.B.Veblen ve Babe çiftinin evliliği, Babe'nin rahatsızlığı sebebiyle sıkıntılı günler geçirmiştir. Çünkü Ann "Babe" Bradley'in hiç peşini bırakmadığı bir rahatsızlığı olmuştur, sürekli sinir krizi geçirmektedir. Son dönemde sinir krizleri artmaya başlamıştır. Son geçirdiği krizden sonra 31 Mayıs 1919 yılından beri hastanede yatmaktadır. Bu krizler Babe'yi rahat bırakmamıştır ve en son gelen krizi atlatamamıştır. 1920 yılında vefat etmiştir. (<http://www.geocities.ws/veblenite/biography.html>:08.06.2014)

2.1.6 Akademisyen Thorstein Veblen

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in bütün hayatı, evliliği, işi, okul hayatı gibi hocalığı da problemlerle dolmuştur. Öğrencilerine yeterince faydalı olamamıştır. Her büyük insan gibi değeri yaşadığı dönemde fark edilememiş, kendisini ifade edememiştir. İçine kapanık hali onun dahi zekâsını da gölgede bırakmasına sebep olmuştur.

Kişiliğinin bir yansıması olarak hayatı, T.B.Veblen'in eğitimci kişiliği de bir hayli ilginç geçmiştir. Chicago Üniversite'nde sosyalizm üzerine ders verilmesine izin verilen tek kişi olması ilginç ve ilgi çekici yanının güzel bir örneği olmuştur (Skousen, 2003. 272). Elbette ki onun öğretim tarzı herkes tarafından beğenilmemiştir. Çünkü ders anlatırken öğrencileri canlandırmaya hiç uğraşmamıştır. Tuhaftır öğrencilerinin kendinden uzak olmasından mutluluk duymuştur (Heilbroner, 2013: 198).

Ünlü bir bilgin olan James H.Tuffs (1862-1942,Amerikalı ünlü bir filozof uzun dönem Chicago Üniversitesi felsefe bölümünde başkanlık yapmıştır), T.B.Veblen'i sınav yaptığı esnada sınıfta görmüştür ve o anı şöyle anlatmıştır: "odaya girdiğimde sınav başlamıştı ve tanımadığım biri soru soruyordu. Konuşması, sanırım dinlediğim en yavaş konuşmaydı, sorunun sonuna geldiğinde başlangıcını unutmuştum. Ama biraz sonra temel konulara, meselenin asıl kararlılığı hariç, kendi görüşlerini açığa vurmadan nüfuz eden ince bir zekânın varlığını gördüm" şeklinde ifade etmiştir (Dorfman, 1947: 118).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen'in derste konuşması gayet alçak sesle, yumuşak ve monoton bir yapıya sahip olmuştur. Haliyle bu öğretim tarzı da hiç dikkat çekici olmamıştır (Dorfman,1947: 248-49). Fakat T.B.Veblen'i dikkatle dinleyen birkaç kişi için bu rahatsızlık veren ses, bu kişilik övgüyü hak etmiştir. T.B.Veblen'in derslerinden birine yanında bir arkadaşını getiren öğrencilerden biri T.B.Veblen hakkında şunları söylemiştir: "Bu ses niye ürperticiydi? Yavaş yavaş konuşan bir ölünün sesi de olabilir. O yarı kapalı göz kapaklarının ardındaki ışık kaybolursa, ne değişirdi? Fakat onu günlerce dinleyen bizler o alışılmadık tavrın, eşya üzerinde gezinen, dalgın ve özgür zekâsı çekiciydi ama hastalıklı bir kişilikmiş gibi görünüyordu. Düşüncesinin bilimselliği şaşırtıcı ve güzeldi. Pek çok zihni allak bullak eden ve kendisi için bir amaç haline gelen ayrıntıları belleğinde tutar ve büyük tasarının muhteşem çizgilerini asla kaybetmezdi. Yumuşak bir ses, bir dakika içinde güncel bir slogan parçasını veya popüler bir komedi şiirini bir görüşü açıklamak için en ustalıklı biçimde kullanabilir sonrada bir Latin ilahisini kıta kıta aktarabilirdi" (Dorfman, 1947: 316).

T.B.Veblen, kitaplarla geçirilmiş bir gecenin sonrasında yorgun gözlerle sınıfa gelir, kalın Alman kitabını masanın üzerine bırakarak tiryakisi olduğu sigarayı yakar ve sınırlı bir halde kitabın

sayfalarını çevirmeye başladılar” şeklinde anlatmıştır Peter Wooltson, Veblen’in sınıftaki halini. Öğrencilerinden biri olan Peter Howard Wooltson ise, Veblen’in dersteki tavrını şöyle anlatmıştır: ”Hafif gıcırdayan sesle, eski Almanların köy ekonomisini anlatmaya başladı. Sonra, yükselen soylu sınıf tarafından dayatılan ve ruhban sınıfı tarafından onaylanan adaletsiz bir yasal kurmacaya değindi; dudakları alaycı bir gülümsemeyle kıvrılmış, gözleri şeytanca parlamıştır. Aristokratların arzusunun Tanrı’nın arzusu olduğu şeklindeki zalim varsayımı acı bir alayla paramparça etmiştir. Modern kurumlar içinde aynı içerimlemelerden söz açmış, yavaşça kıkırdamış, sonra yine tarihe dönmüş, anlatmaya devam etmiştir (Dorfman, 1947. 249).

Diğer bir öğrencisi olan W.Mitchell ise T.B.Veblen ile ilgili şöyle demiştir “ Thorstein Veblen’in rahatsız edici bir etkisi vardı; döneminin en bildik düşünceleri, sanki dış güçler tarafından onun kafasında işlenen tuhaf ürünlermiş gibi, öğrencilerin bilinçsizce öğrendikleri basmakalıp sözleri didik didik eden, başka bir dünyadan gelmiş bir ziyaretçiydi o... Sosyal bilimlerde, aklı, koşulların açıklanamaz zorbalığından kurtaran başka hiçbir azat edici ve muhakeme diyarının sınırlarını bu kadar genişleten tek bir kimse yoktur” (<http://vebleninyolundan.blogspot.com.tr/2012/12/kim-bu-veblen.html:04.06.2014>).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen’in öğrencileri ile arasında iletişim kopukluğu olmuştur bu iletişimsizlik Veblen ile çalıştığı kurumlar arasında da yaşanmıştır. Çünkü T.B.Veblen kuralları karşıtı, neredeyse kural düşmanı olmuştur. İstekleri, tavırları, kural tanımazlığıyla fakülte yöneticileri ile arasında hep sorun çıkarmıştır. Yoklama almamış, sınav yapmamış, ödevlere bakmamış ve her öğrenciye “C” vermiştir. Fakat bir öğrencinin burs için daha yüksek bir nota ihtiyacı olursa itiraz etmeden istediği notu vermiştir (Pressman, 1999: 88-89).

T.B.Veblen’in dersleri hep kalabalık olarak başlamış, daha sonraları ise giderek tenhalaşmıştır. Bazı dersleri ise tek bir öğrenci ile son bulmuştur (Reisman, 1995: 14). Derslerinin takibi konusunda ilginç bir örnek olarak çalıştığı bir üniversitede odasının kapısına ders saatini açıklayan şöyle bir not asmıştır: “Thorstein Veblen, Pazartesi, Çarşamba ve Cuma günleri 10-11 arası” daha sonraları T.B.Veblen’in dersinin sıkıcı geçmesi, verimli olmadığı düşüncesi ve yoklama almaması gibi nedenlerle kapısına astığı o not “pazartesi günleri;10’dan 10.05’e kadar“ şeklinde değiştirmek zorunda kalmıştır. T.B.Veblen öğrencilerinin derslerini takip etmemesi durumundan rahatsızlık duymamış aksine bu durumdan mutluluk duymuştur (Heilbroner, 2013: 198).

2.1.7 Ailesi

Aile toplumun temeli olarak kabul edilir. Toplumsal yapıyı oluşturan temel kurumların başında gelir. Bir toplum ancak kendisine özgü değerleri eğitimin, çalışma hayatının, ailenin ve devlet yönetiminin içinde yer ederek geleceğe dönük sağlam adımlar atabilir. Sağlam toplum ve aile yapısı da sağlam bireylerin yetişmesinde etkilidir (http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2011/07/turkiyede_aile_degerleri.pdf:11.08.2014).

T.B.Veblen’de aile kültürünü almış, ilk eğitimini geniş ailesinde tamamlamıştır. Bu geniş çiftçi ailenin reisi olan, T.B.Veblen’in babası Thomas Anderson Veblen, genç yaşında iken Amerika’ya göç etmiştir. Thomas Veblen genç yaşındayken Amerika’ya gelmesine rağmen hep Norveç dili konuşmuştur. Marjinal bir kişiliğe sahip olmuştur. Thomas’ın, Veblen’in hayatında baskın bir etkisi olmuştur. Komşuları Thomas’ın sert bir kişiliğe ve girişimci bir yapıya sahip olduğunu söylemişlerdir. Thomas tarımla uğraşmıştır. Tarımda makineleri kullanarak çiftçilikle uğraşan komşularına örnek olmuştur (Reisman, 1995: 5-6). Çiftçiliğinin yanı sıra Thomas çok usta bir marangoz ve inşaatçılık gibi farklı yeteneklere sahip olmuştur. Öyle ki yaşadığı her yerde onun ustalığını sergileyen işçiliği görmek mümkün olmuştur. Çiftlikte yaşadıkları evi neredeyse tamamen kendi elleri ile inşa etmiştir. (<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt:25.02.2014>).

Thomas Veblen kişilik olarak, sert mizaçlı, soğuk, çocuklarına karşı bile mesafeli olmuştur. Thorstein ise babasını, tanıdığı en duygulu, ince ruhlu saf bir insan olarak tanımlamıştır (Heilbroner,2013: 193).

T.B.Veblen’in küçük kardeşi olan ve genellikle Ed diye hitap edilen John Edward annesini anlatırken tanrının şimdiye kadar yapılmış en hızlı makine şeklinde bir beyne sahip olduğunu söylemiştir (Jorgensen, 1999: 10). Güzel bir kadındı Kari, hareketli bir insandı, zekiydi, Thomas’ın aksine daha cana yakındı. Veblen’in hayatı boyunca etkisinden çıkamadığı İzlanda halk bilgisini ve Norveç destanlarını anlatan şüphesiz ki annesi olmuştur (Heilbroner, 2013: 193). Kari cana yakınlığıyla birlikte bir o kadar da tuhaf bir tarafı vardı. Yarattığı tarafını her anne gibi çocuklarını korumak ve onlara bakabilmek için kullanmış ve çok çalışmıştır (Reisman, 1995: 6-7). Kari ve Thomas 2 Mayıs 1847

yılında Amerika'ya göç etmişlerdi ve etmeden kısa bir süre önce de evlenmişlerdir (Jorgensen, 1999: 11) Kari ve Thomas Amerika'ya göç ettiklerinde maddi açıdan kötü durumdaydılar, bu durum gelecekle için kaygılanmalarına neden olmuştu üstelik Thomas'ın sağlık durumu da bozulmuştur. Fakat bu olumsuzlukların aksine Kari'nin parlak, keskin, dikkate değer bir zekâsı ve doğüstü denilecek kadar doktorluk yeteneği vardı. Kırık kemikler, yaralara dikiş gibi küçük operasyonlara müdahale etmiştir. Doğumlarda yardımcı olmuştur. Civar kasabalara kadar Kari'nin ünü yayılmıştır.

Ebeveynler çocukları ile ilgili bir konuda ondan fikir almaya bile gelmişlerdir.

(<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt:25.02.2014>).

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen 6 çocuklu ailenin bir parçasıydı. Kardeşleri John Edward, Andrew, kız kardeşi Emily, Orson ve Betsey'dir. Kardeşleri arasından Ed ve Andrew'e göre Veblen babasının en çok sevdiği gözde oğlu olmuştur (Jorgensen, 1999: 13).

Kardeşlerinden Andrew 1848 yılında Michigan Gölü güneyinde bulunan Washington'a bağlı Ulao Köyü'nde doğmuştur. Iawo State Üniversitesi'nde yıllarca fizik profesörlüğü yapmıştır. Ülke çapında birçok fizik öğretmenin yetişmesinde etkili olmuştur. Andrew'in üniversite mezunu olması diğer kardeşler için önemli bir örnek olmuş, diğer kardeşlerin de okuması için etkili olmuştur (<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt:06.06.2014>).

Kız kardeşi Emily ise 1850 yılında, 1 Haziran 1853 yılında ise ikinci oğlu olan Orson dünyaya gelmiştir. Çocuklarının eğitime önem veren baba Thomas Veblen kız çocukları için aynı şeyi düşünmemiş, kız çocuklarının sadece din eğitimi almasının yeterli olacağını düşünmüştür, fakat Emily babasının bile önyargılı davranışlarına rağmen Amerika'da üniversite mezunu olan ilk Norveçli kız olmuştur (<http://www.elegant-technology.com/resource/EMILY.PDF.10.09.2014>). Görülmektedir ki ailenin diğer bireyleri de T.B.Veblen gibi başarılı olmuşlardır. Fakat yapılan kaynak taramalarında diğer kardeşler hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

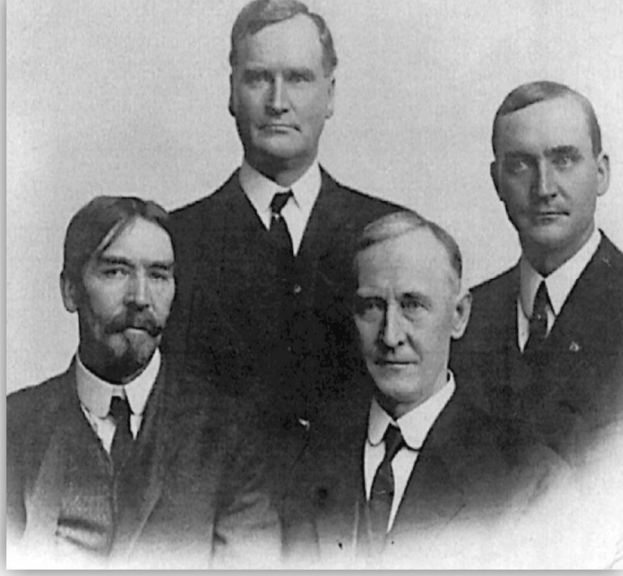
Veblen, gerek içine kapanık, yalnızlığı tercih eden kişiliği, gerek döneminden farklı ve uçuk giyim tarzı ile toplumdan dışlanmıştır. Bu dışlanmışlık ile Veblen daha çok içine kapanıp içinde yaşadığı topluma daha çok uzaklaşmıştır. Özel devam ettiği yaşam tarzı ile iş hayatında sıkıntılar yaşadığı için ekonomik sorunlarla uğraşmak zorunda kalmıştır. İyi okullarda, dönemin iyi bilim adamları ile çalışan Veblen, aldığı eğitimi çalışmalarına yansıtmıştır. Fakat tecrit edilmiş kişiliği, içinde yaşadığı toplumun ekonomik ve sosyal yapısını eleştiren çalışmaları nedeni ile çalışmaları yayımlandığı dönemde kabul görmemiştir.

Özel hayatındaki ve ekonomik anlamdaki sıkıntıları, toplumsal olarak dışlanması, akademik anlamda kabul görmemesi, öğrencileri ve arkadaşları tarafından takdir ve sevgi görmemesi Veblen'i çalışma yapmaktan alıkoymamıştır. Bu bağlamda Veblen okumaktan, araştırmaktan, çalışmaktan geri durmayarak iktisat bilimi için önemli birçok eser vermiştir.

3. KURUMCU OKUL

Amerikalı iktisatçıların iktisat teorisine yaptığı önemli katkılardan birisi de kurumcu okuldur. Kurucusu ve en önemli temsilcisi Veblen olarak bilinir. Ortodoks teoriyi eleştiren ve kurumculuğun teorik temellerini oluşturan Veblen in yanında iki iktisatçı daha vardır. bunların biri 'istatistiksel yöntemlerin kullanılmasına büyük önem veren böylelikle tümevarım yöntemini iktisadi analize yerleştiren Mitchell, diğeri de yasama yoluyla ekonomik ve sosyal reformların gerçekleştirileceğini savunan ve yaşadığı dönemde pek çok reformun yapılmasına öncülük eden Commmonsdur.'(Vural Sa-

Resim 3
Veblen ve erkek kardeşleri

vaş,s.644) Kurumcu okulu daha net anlayabilmek için kurumcu yaklaşımın ortaya çıkmasına sebep olan sosyo ekonomik koşullar incelenmelidir. Aşağıda kurumcu okulun ortaya çıkmasına sebep olan sosyo ekonomik koşullar incelendikten sonra kurumcu okulun temel özellikleri açıklanarak kurumcu okulun diğer iktisatçıların görüşleri incelenecek ve Veblenin öğretilerine geçiş yapılacaktır.

3.1.Sosyo –Ekonomik Koşullar

İç savaş ile birinci dünya savaşı arasındaki dönem Amerikan ekonomisi oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir. Dünyanın en büyük ve en güçlü ekonomisi bu ülkede ortaya çıkmıştır. Fakat bu ekonomik güç toplumun bütün kesimlerine aynı şekilde yansımamıştır. Bütün bu olumsuzlukların yanısıra ortaya çıkan ekonomik durgunluk dönemleri bu insanların yaşam koşullarını daha da güçleştirmiştir. 1870 lerde monopol eğilimleri güçlenmiş ve büyük şirketlerin hem ekonomik hemde politik yönden güçlü hale gelmelerine sebep olmuştur. Tutuculuk toplumun belli kesimlerinde egemen hale gelmiştir. Politik yozlaşma artmış, usulsüzlükler yaygınlaşmıştır. Bütün bu olumsuz şartlar iktisatçıların mevcut iktisat teorisine olan güvenlerini sarsarak marjinalizmin varsayımlarından uzaklaşmalarına sebep olmuştur. Dikkatlerini ‘monopol ,fakirlik, durgunluk, ve ekonomide yaygın bir hal alan israf üzerinde yoğunlaştırarak bu aksaklıkların geleneksel iktisat teorisi ile açıklanamadığını belirtiyorlardı. Bunun sonucunda da toplumsal kontrol ve reform istekleri artan bir hızla yaygınlaşıyordu.’(Vural Savaş, s.646).Sosyalistlerin kapitalist sistemi tümüyle yıkmak isteğine yaklaşmayan kurumcu okul reformlar ve devlet eliyle mevcut sistemin onarılmasını savunmuşlardır.

3.2.Kurumcu Okulun Temel Özellikleri

20. yüzyılın hemen başında ortaya çıkan kurumcu okul kendini diğer yaklaşımlardan ayıran bazı özelliklere sahiptir. Bu özellikler;

1-‘Ekonomi bir bütün olarak ele alınıp incelenmeli, küçük parçaların birbirinden bağımsızmış gibi ele alınması terkedilmelidir. Karmaşık bir mekanizmayı, onun parçalarını birbirinden bağımsızmış gibi tek tek ele alıp incelemek suretiyle anlamak olanaksızdır. Ayrıca ekonomik yaşamda bazı toplumsal davranışlar vardır ki bunları birey davranışlarını tek tek inceleyerek anlamak mümkün değildir. Kurumcular ayrıca ekonomik faaliyet kavramının da çok dar bir kavram olduğunu düşünürler. Onlara göre her ekonomik olayın siyasi, tarihi, kültürel, dini ,ve ideolojik boyutları vardır. Bu sebeple iktisat, siyaset, sosyoloji, psikoloji, hukuk, gelenek ve ideoloji gibi insan yaşamını belirleyen diğer bilimler ve davranış biçimleri ile de ilgilenmek zorundadır.

2-Kurumcu okul ekonomik yaşamda kurumların önemini ön plana çıkartmıştır. Kurum bir düşünce alışkanlığı ve organize olmuş ve bir kültürün belli bir parçası olarak benimsenmiş bir grupsal davranış biçimidir. Kurum kavramı sadece kuruluşları değil aynı zamanda gelenekleri, sosyal, alışkanlıkları, yasaları, düşünce biçimlerini ve yaşam biçimlerini de kapsar. Kurum kavramına verdikleri bu geniş kapsam nedeniyle kurumcular ekonomik yaşamın iktisadi kurallar tarafından değil kurumlar tarafından yönlendirildiğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre ekonomik analiz yönünden önem taşıyan esas unsur marjinalist teorisinin iddia ettiği gibi bireycilik olmayıp toplumsal düşünce ve davranış biçimidir. Kurumcular bu nedenle birer kurum saydıkları kredi, monopol, işinin başında bulunmayan sahip durumu, işçi işveren ilişkileri, sosyal güvenlik ve gelir bölüşümü konuları üzerinde durmuşlardır.

3-Kurumculara göre iktisatta Darwinci bir gelişim yaklaşımı kullanılmalıdır. Çünkü toplum ve toplumun kurumları devamlı bir değişme içindedir. Ekonomik yaşamda denge değil hareket esastır. Bu yüzden mevcut teorisinin zaman ve yer farkını göz ardı edip evrensel yasalar bulmaya çalışması doğru değildir. Sorulması gereken buraya nasıl geldik ve buradan nereye gideceğiz sorularıdır.

4-Kurumcular değişime verdikleri bu önem nedeniyle normal denge kavramını ret etmişler ve onun yerine devresel nedensellik ilkesi veya kümülatif değişim ilkesinin benimsenmesini önermişlerdir. Böyle bir ilke benimsendiği zaman devletin ekonomik yaşama ne zaman ve hangi kurum aracılığı ile müdahale etmesi gerektiğini anlamak kolaylaşacağı gibi enflasyon, durgunluk ve ekonomik kalkınma gibi konularda yerine ve zamanında müdahale etme olanağı da bulunacaktır.

5-Kurumcular geleneksel teorisinin ekonomik yaşamda bir uyum olduğunu öne süren görüşüne de karşı çıkmışlardır. Onlara göre ekonomik yaşama egemen olan uyum değil çıkarlar arası çatışmadır.

6-Kurumcular servet ve gelir dağılımındaki eşitsizliği giderecek demokratik reformları savunmuşlardır. Piyasa fiyatlarının bireysel ve toplumsal refahı yansıtan göstergeler olduğu ve kaynakların etkin dağılımını sağladığı yolundaki görüşü benimsememişlerdir. Toplumsal maliyet ve toplumsal yarar gibi kavramlara önem vermişlerdir.

7-Kurumcular tündengelim metod yerine tümevarım metodların kullanılmasını önermişlerdir.

8-Faydacılık felsefesi tarafından öne sürülen psikolojik fayda –zahmet analizini de red etmişlerdir. Onun yerine bazıları Freud tipi davranış kurallarının benimsenmesini önermiştir.’(Vural Savaş,s.648-649)

3.3 Kurumcu Okulun Diğer Temsilcileri

3.3.1 COMMONS

Kurumcu okulun bir diğer önemli temsilcisi John R.Commons dır (1862-1945)’.Commons Ohio da doğmuştur. Oberlin college den sonra lisans üstü eğitim için John Hopkins üniversitesine gitmiştir. Burada hocalığını yapan Richard T.Ely çok etkisinde kalmıştır. Ely öğrenimini Almanyada yaptığı için tarihçi okulun ilkelerini benimsemiştir. Ve onun etkisiyle Commons John Hopkinsden iki yıl sonra ayrılmış ve çeşitli üniversitelerde bulunduktan sonra hocası Ely yi takip ederek 1904 yılında Wisconsin Üniversitesine katılmış ve emekli olduğu 1932 yılına kadar tam 28 yıl burada görev yapmıştır. Wisconsin üniversitesinde iktisat eğitimi Commons’ un etkisiyle geleneksel nitelik kazanmıştır. Heteredoks bir nitelik gösteren bu yaklaşım Wisconsin okulu olarak tanımlanmıştır.’(Vural Savaş,s.657)

‘Commonsun kurumcu okula yaptığı katkılar:

1-Sosyal reformları gerçekleştirmek amacıyla yasa taslakları hazırlama ve bunların gerçekleştirilmesi ve uygulaması konusunda olmuştur.

2-Liberal ekonominin olumsuz sonuçlarını eleştirmiş bunların ortadan kaldırılması için ekonomik sistemin işleyişinde bazı değişiklikler yapılmasını istemiştir.

3-Wisconsinde vali la folette ile işbirliği yapmış ve pek çok konuda yasalar çıkartılmasını sağlamıştır. Bu yasalar daha sonra Franklin Roosevelt tarafından New Deal Politikasında örnek olarak kullanılmıştır.

4-Emek ekonomisine katkıda bulunmuştur.1910 yılında Amerikan Sanayi toplumunun Dö-kümanter tarihi adıyla 11 ciltlik bir eser yayınlamıştır. Ayrıca ikisi 1918 de ve diğer ikisi de 1935 yayınlanan dört ciltlik A.B.D de emeğin tarihi adlı bir kitabı daha vardır. Bu eserleriyle Commons emek ekonomisi konusunda bir otorite haline gelmiştir.

5-Ortodoks iktisatın dar kapsamlı, statik ve dedüktif metoda dayalı yaklaşımını eleştiren Commons iktisata, tarih ve hukuku da eklemek suretiyle onu daha geniş kapsamlı bir sosyal bilim haline getirmeyi istemiştir.

6-Ortodoks fiyat ve değişim teorisinin gerçek dünyaya uymadığını çünkü rasyonel bireylerin piyasalarda mekanik bir şekilde davrandığı varsayımına dayandığını öne sürmüşlerdir. Commons piyasa işlemlerine büyük önem vermiştir. Tek bir işlemin bunları birarada gözlemleme olanağı verdiğini söyler.

7-Teorisinin temel taşı yaptığı işlem kavramını üç ayrı türü olduğunu düşünmüştür. Bunlardan bir tanesi pazarlık işlemleri, ikincisi yönetim işlemi ve üçüncüsünde bölüşüm işlemi adını vermektedir. Commons işlemleri bu şekilde tanımladıktan sonra kurumu tanımlar bu üç işlem türü İngiltere ve Amerikada iyi giden iş diye tanımlanan bir büyük ekonomi işletme biriminde bir araya gelir. İşte bu tip iyi giden işlere ve onların yürümesini sağlayan işletme kurallarına aileden, şirkete, sendikaya ve devlete kadar kurum adını veriyoruz. Pasif kavram grup, aktif kavram ise iyi giden işlerdir. Commonsa göre kurum bireysel davranışı özgür kılan kontrol eden ve genişleten kollektif hareket dir. Her ekonomik işlemde ben çok alayım sen az al türünden çatışmalar vardır. Pek çok işlemde bu tür çatışmalar kendilerini duyurmaz. Çünkü çatışmayı düzene döndüren örnekler zaman içinde gelenekler, hukuk,vb yöntemlerle oluşmuştur. Commons bu tür örneklerle iyi giden işlerin işlem kuralları adını verir.’ (Vural Savaş s.658-659).Commons bu kavramlarıyla Amerikan kapitalizmi ve neoklasik teorisinin analizini yapmaktadır. Commonsa göre neoklasik teorin, kaynakların kit olması nedeniyle ortaya çıkan çatışmaların rekabetçi piyasalarda çözümleneceğini düşünmüş ve bütün kültürel sosyolojik, psikolojik ve hukuki unsurları analizin dışında bırakmıştır. Commons ise analizine sosyal bilimlerin tarihin, hukukun da katılmasını ve arzu edilebilir sosyal sonuçların ortaya çıkması için çoğu defa devlet müdahalesinin gerekli olduğunun kabulünü istemiştir. Commonsa göre iktisadın temel konusu kollektif hareket yoluyla yaşamamızı ve toplumu şekillendiren kurumların incelenmesi olmalıdır.

3.3.2.MİTCHELL

Kurumcu okulun bir diğer temsilcisi Amerikalı iktisatçı Wesley Clair Mitchel l 181874-1948). Chigago üniversitesinde John Dewey ve thortein veblenin öğrencisi olan Mitchell, Konjonktür teorisi-

ne önemli katkılarda bulunmuş ve istatistiksel verileri toplama, sınıflandırma ve değerlendirme konusunda öncülük yapmıştır. Bu amaçla kurduğu ekonomik araştırma ulusal bürosu günümüzde de ABD nin gözde kuruluşlarından birisidir. Mitchell özellikle endüktif yöntemin iktisat teorisinin oluşumundaki önemini vurgulamış ve bu amaçla yoğun biçimde istatistiksel verilerle meşgul olmuştur. Mitchell Ortodoks teoriyle ilgili görüşlerini çeşitli denemelerinde ve ekonomik tablonun çeşitleri üzerine ders notları isimli kitabında açıklamıştır. 'İktisatı felsefeye göre daha kolay bulan Mitchele göre iktisat teorisi metafiziğe oranla Quesnaydan Marshala kadar son derece basit bir gayretten ibarettir. Teorinin teknik kısmı kolaydı. Bana önermeleri verin, ben bu önermelerden metrelerce spekülasyon üreteyim. Aynı şekilde yaptığım dedüktif sonuç çıkarmalar da boştu. Vebleni çok beğenmekle birlikte Mitchell onun yönetiminin de Ortodoks teorinin yöntemi ile aynı aksaklıklara sahip olduğunu düşünüyordu. Mitchele göre Veblennin teorisi de test edilmemiş hipotezlere dayanıyor ve vardığı sonuçların gerçek dünyaya ne ölçüde uyduğu araştırılmıyordu. Bu noktayı şu sözleriyle vurgulamıştır. Ortodoks iktisadın kullandığı yöntemin hiçbir bilimsel teste uymadığı konusunda beni ikna eden Veblen bir başka grup önerilere dayanarak aynı şeyi daha göz kamaştırıcı biçimde yapıyordu.

Mitchell iktisadi düşünce tarihi ile ilgili incelemelerinde iktisatçıların neler söylediği ile değil niçin bazı sorunları ele alıp inceledikleri ve niçin diğer sorunlara ilgi göstermedikleri konusu üzerinde durmuştur. Ayrıca bu düşünürlerin neden bazı önermeleri hiç duraksamadan benimsediklerini ve çağdaşlarının da onların vardığı sonuçları aynen kabullendiklerini araştırmıştır. Mitchele göre iktisat teorisi güncel sorunlara karşı gösterilen entelektüel bir tepkiden meydana gelmiştir. Bu durumu konjonktür hareketleriyle ortaya koymuştur. Mitchell Ortodoks teorinin soyut modellerini eleştirmiştir.

Mitchell Ortodoks teorinin zek-acı ilişkisine dayalı hedonistik psikolojik varsayımlarını da red etmiştir. Ancak Veblenin içgüdülere dayalı açıklamasını da benimsememiştir. Mitchell ortodoks teorinin normal hal ve denge durumlarına öne vermesini eleştiren Mitchell bunlar yerine ekonomideki unsurlararası dinamik bağımlılığa önem verilmesini önermiştir. Konjonktür analizinde ilke olarak Veblenin parasal istihdam ve sınai istihdam ayrımını benimseyen Mitchele göre ekonomik yaşamdaki dalgalanmaların temel nedeni iş adamlarının kar oranlarındaki değişmeye karşı gösterdikleri tepkidir. Mitchell e göre para ve kredi sistemi gelişmiş ekonomilerde ekonomik dalgalanma olasılığının çok yüksek olduğunu ifade eder. bunun için Ortodoks teorinin normal statik ve denge kavramlarına dayalı analizi geçersizdir diye açıklar. Ekonomik dalgalanmaların her birinin kendine özgü koşulları olduğunu açıklar. Bu sebeple Mitchell bir konjonktür teorisi oluşturmak yerine her dalgalanmayı kendi koşulları içinde incelemenin daha uygun olacağını düşünmüştür.(Vural savaşı,s.660-662)

3.3.3.JOHN MAURİCE CLARK

Babası John Bates Clark gibi seçkin bir iktisatçı olan JOHN Maurice Clark (1884-1963)önce Amherst College de daha sonrada Colombia Üniversitesinde eğitim görerek bu üniversitede babasından devraldığı kürsüde öğretim üyeliği yapmıştır.(1926)Çeşitli sabit masraflar iktisatı isimli kitabı onun en ünlü eserlerindedir. Çeşitli konularda denemeler yazmıştır. 1936 yılında yazdığı sosyal iktisada giriş isimli eserinde denemelerini yayınlamıştır. 'M.Clarkın düşüncelerini ılımlı ve uzlaşmacı bir tavırla anlattığı için tam bir kurumcu saymayıp liberaller ile kurumcular arasında bir yere oturtmanın doğru olacağı söylenebilirse de başta Veblen olmak üzere kurumcuların görüşlerine yakın olması onu bu grup içinde ele almamıza sebep olmuştur. Clark veblen gibi marjinal fayda teorisine eleştiriler yöneltmiştir. Clark insan davranışlarının marjinal tatmindeki artışların etkisi ile ilgili rasyonel hesaplamalar yapan bir yaratık olarak düşünmüşlerdir. Clark ise insan davranışlarının marjinal tatmindeki artışların etkisi ile ilgili rasyonel tahminlerden çok bazı dürtüleri ve parasal çıkarları yansıttığını iddia etmiştir. Clark marjinal fayda teorisinin insan doğasının çok basitleştirilmiş bir görünüşü üzerine dayandırıldığını düşünmüştür. Clark marjinal fayda teorisini alternatifler arasında yapılacak seçim işlemini psikolojik yönden masrafsız bir işlem olarak ele almasını da eleştirmiştir. Clark fiat mekanizmasının kaynakların optimal dağılımını sağlama görevini değişik bir bakış açısından ele almıştır. Sosyal iktisat kavramını tanımlamış ve şöyle demiştir. Sosyal iktisadın amacının girişimcinin kar maksimizasyonu yönünden etkinliğini incelemek değil toplumsal amaçlara ulaşmak yönünden bütün ekonomik sistemin etkinliğini incelemek olduğunu söylemiştir. Clark firma düzeyindeki etkinlik ile toplam ekonomi düzeyindeki etkinlik arasındaki ikiliğin sebebinin modern sanayi toplumunda makine ve teçhizat ile ilgili sabit masrafların oynadığı rolden kaynaklandığını iddia etmiştir. Clark büyütülmüş talep adını verdiği kavramla çağdaş hızlandırıcı ilkesinin iktisatçıların gündemine gelmesine yol açmıştır. Bunun içindir ki Clark Fransız iktisatçısı Albert Aftalion ile birlikte hızlandırıcı ilkesinin yaratıcıları olarak kabul edilir-

ler. Clark sabit masraflar kavramının yatırım mallarına olduğu kadar emeğe ve hammaddeye de uygulanabileceğini düşünmüştür.’ Vural Savaş s.662-664)

3.3.4. GALBRAITH

Galbraith yeni kurumcu okulun temsilcisidir. Ve 20.yüzyılda en fazla okunan heteredoks iktisatçı olmuştur. Zengin toplum ve yeni sanayi devleti en çok satan eserlerinden olmuştur. Galbraith toplumun güncel sosyo ekonomik problemlerinin tümüyle ilgilenememiştir. İktisatı halkın ilgilendiği bir bilim haline getirdiği yolundaki değerlendirmeleri’ iktisatı popüler hale getirmiş olduğumu bir saniye bile aklımdan geçirmedi. Bütün yaptığım konular ne kadar zor olursa olsun iktisadı açık bir İngilizce yazmak olmuştur.’(Vural Savaş, s.913) Şeklinde cevaplamıştır. Galbraith ‘çağdaş toplumun bütün sosyal ve ekonomik değerlerini ve bu değerleri destekleyen bütün kurumları eleştirir. Bunların değişmesini ister ve gerekli reformları başaracak araç olarak ta devleti seçmekte tereddüt etmez.’(Vural Savaş s.913). Kanadada İskoçyalı bir aileden doğan Galbraith önce tarım eğitimi görmüş ve tarım doktorası yapmıştır. Galbraith çok yönlü bir bilim adamı olup çeşitli konularda kitaplar ve önde gelen bilimsel dergilerde makaleler yayınlamıştır.

Amerikan kapitalizmi ve dengeleyici güç:

Bu çalışmasında Galbraith geleneksel teorinin iki kusuru olduğunu açıklar birincisi’ kapsamının çok dar olması ve ekonomik güç ile siyasi güç konularını ele almamış olmasıdır. İkinci kusuru ise Amerikan ekonomisinin işleyişini açıklamakta yetersiz kalmasıdır. Galbraith’e göre ekonomi fevkalade iyi çalışmakta ve kaynakların optimal kullanımı gerçekleşmektedir. Galbraith dengeleyici güç ismini verdiği kavramla; ekonomide rekabet azalmaya başlayınca şirketlerin de gittikçe daha çok biçimde yoğunlaşmaya başlayınca şirketlerin elinde gittikçe daha çok biçimde yoğunlaşmaya başlayınca şirketlerin gücünü dengeleyecek veya sınırlayacak başka güçler ortaya çıkar. Özel güç üzerinde rekabetin yerini alacak yeni sınırlamalar kendini gösterir. Bunlar rekabeti bozan veya yok eden benzer yoğunlaşmalarla geri çevrilir. Ancak bu yoğunlaşmalar piyasanın aynı tarafında değil karşı tarafında tüketiciler veya üreticiler arasında meydana gelir Rekabetin bu karşısına bir isim vermek uygun olacaktır. Ve ben buna dengeleyici güç adını vereceğim diye tanımlamaktadır. Galbraith monopollerini savunmuştur.’(Vural Savaş s.914)

Geleneksel akıl ve iktisat :’Geleneksel akıl adını verdiği kavram önemlidir. Politika kararlarını yönlendiren ve onların gerisinde yatan bütün düşünceler geleneksel akılı yansıtır. Böyle düşünme sebebi bu düşüncelere alışılmış olması, onlarla tanışıklığımızın olmasıdır. Bu düşünceler bazı insan davranışlarında hor görme nedeni olabilirse de toplumsal fikirler alanında kabul edilebilirliğinin önemli bir ölçütü olduğu için kabul edilebilir fikirler büyük istikrara sahiptir. Bu gibi fikirlerin büyük ölçüde önceden kestirilmesi mümkündür. Bu gibi fikirlere bundan böyle geleneksel akıl adını vereceğim diye tanımlamıştır Galbraith. Geleneksel akıl insan davranışlarını kontrol etme gücüne sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Sanayileşme hareketi bir toplumda ortaya çıkabilecek kütleli saldırıların en önemlisidir. Galbraith ‘in çağdaş teoriye yönelttiği eleştiriler özellikle iki konu etrafında yoğunlaşır. Bunlar fayda analizinin talep konusunu açıklamaktaki yetersizliği ve diğeri de yeni sanayi düzeninde üretim teorisinin alması gerekli yeni içerik konularıdır.’(Vural Savaş,916).

Zengin toplum-marjinal fayda ve bağımlılık:

Galbraith iktisatın keder veren bir ilim olmaktan kurtulduğunu iddia eder. Geleneksel akıl bu gelişmeye ayak uyduramamıştır. Talep analizi 2 noktaya dayanmaktadır.

1-Azalan marjinal fayda yasası ve 2-Tüketici zevk ve tercihlerinin ekonomik sistemin dışındaki unsurlar tarafından belirlendiğini öne süren varsayım. Bu iki varsayım da bugün geçerli değildir. Bağımlılık etkisi önemlidir. Galbraith üreticilerin çeşitli reklam ve pazarlama teknikleri ile tüketicileri etki altına aldıklarını ve onlara yeni malları tüketme arzusu aşıladıklarını öne sürer. Böyle bir ekonomide tüketim üretim yönü verdiğinden tüketici egemenliğinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü üreticiler kendi ürünleri için önce bir talep yaratmakta sonrada o malı üretmektedirler. Bu sebeple bu yaratılmış talep malların öncelik sıralamasını değiştirecek ve çeşitli mallar arasındaki dağılımını değiştirecektir. Azalan marjinal fayda ilkesi ni Galbraith artan gelir durumuna uygulayıp bütün mallar tek bir grup halinde ele alındığında neden geçerli olmadığını savunmuştur. Bağımlılık etkisini çok daha önemli bir amaç için ekonomide özel sektör ile kamu sektörünün nisbi büyüklüklerini belirlemek kullanmıştır’(Vural Savaş,s.916-917)

Yeni sanayi devleti:

Galbraithin üretim teorisi yeni sanayi devletinin özelliklerine dayanır. Çağdaş sanayi sisteminin 3 temel özelliği vardır.

1-Dev firmalar

2-Mühendis –yöneticiler tarafından bu firmaların yönetilmeleri

3-Planlama ilkelerine göre yönetilmesidir.

Teknik yapı önemlidir. Yönetim kademesinin gerisinde yatan ve dev firmanın bütün önemli kararlarının alınmasında rolü ve katkısı olan bütün firma personelini kapsar. Galbraith kar maksimizasyonunun yerini aşağıda yer alan amaçlara bıraktığını ifade etmiştir. Bunlar;

1-Firma varlığını sürdürmelidir. Minimum bir kazancın devamlı olarak elde edilmesi gereklidir

2-Firmanın büyüme hızı maksimum edilmelidir.

3-Bu iki amaç gerçekleştikten sonra teknik ilerleme, eğitimin ve diğer toplumsal faaliyetlerin desteklenmesi gibi ikinci derecede önemli amaçlar dikkate alınabilir. Yeni endüstriyel devletin özelliği olarak Galbraith eğitim ve araştırma faaliyetleri önem kazanmıştır. Eğitim ve teknolojik araştırmaların önem kazanması bu alana büyük yatırımlar yapılmasını gerektirir. Galbraith devletin sanayi sistemi içinde yer alan grupların elinde olduğu görüşüne yaklaşmıştır.’(Vural Savaş,s.918-919)

4. VEBLEN’İN İKTİSADİ DÜŞÜNCE ÖĞRETİSİ

İktisadi düşünce tarihinde iktisat felsefesi ve iktisadi düşüncesi ile isim yapmış olan T.B.Veblen’in iktisadi düşünceleri kendi döneminde yaşayan iktisatçılar içerisinde şaşkınlık uyandırmış olsa da, döneminin çok ilerisini gören görüşleri ile hem kendi dönemi hem kendinden sonra gelen iktisatçıları etkilemiştir. Özellikle sosyal bir bilim olan iktisadın diğer sosyal bilimlerle ilişki içerisinde olması gerektiğini bu şekilde iktisat biliminin gelişeceğini öngörmüştür. Böylece iktisat biliminin alanını genişletmiştir. Bu açıdan Veblen’in aldığı eğitim, uzun bir araştırmanın ve çalışmanın ürünü olan iktisadi düşünceleri kendisinden sonra gelen iktisatçılar için bir kaynak oluşturmaktadır.

“ Öğretileriyle T.B.Veblen ” isimli makale çalışmanın bu bölümünde kurumsal iktisadın kurucusu ve en önemli temsilcisi olan T.B.Veblen’in düşünce dünyası, geliştirdiği yöntem, yerleşik iktisada getirdiği eleştiriler doğrultusunda ortaya koymuş olduğu iktisadi düşünceler incelenecektir. Bu bağlamda T.B.Veblen’in iktisat bilimine yapmış olduğu katkılar anlatılacaktır.

4.1. T.B.Veblen’in Düşünce Dünyası

Veblen, iktisatçı kimliğinin yanında sosyolog olmasının etkisi ile iktisat bilimine geniş bir perspektiften bakmış, iktisat biliminin alanını genişletmiştir. İktisat biliminin diğer sosyal bilimlerle ilişkisini inceleyerek, özünden koparılan iktisat biliminin sosyal bir bilim olduğunu hatırlatmıştır. Onun düşünce dünyası sosyal bir varlık olan bireyin, etkileşim içinde olduğu ve etkilere maruz kaldığı çalışmalar üzerine kuruludur. Ekonomik düzenin birey faktörü üzerine değil sosyal bir olgu olan kurumlar, kurumların gelişimi, evrimi ve toplumsal olaylara etkisi üzerine odaklanması gerektiğini düşünmektedir.

Veblen bireylerin statü sahibi olma dürtüsü, alışkanlıklar ve gelenekler gibi resmi ve/veya resmi olmayan kurumsal ilişkiler veya bu kurumsal etkilerle hareket ettiğini düşünmektedir. Bu bağlamda, bireyin bu toplumsal etkilerden kopararak, akılcı ve hazcı bir birey gibi analiz edilmesini eleştirmiştir. Yerleşik iktisat yalıtılmış ve etkisizleştirilmiş birey algılayışı Veblen için kabul edilemez niteliktedir (Demir, 1996: 92-93).

Veblen yaşadığı dönemde psikolojide insan davranışlarına şekil vermede içgüdülerin etkili olduğu gelişmelerden oldukça etkilenmiştir. Bu etki ile Veblen, insan davranışlarına yön veren içgüdüleri ana-baba içgüdü (parentel instinct), ustalık içgüdü (workmanship), boş merak içgüdü (idle curiosity) ve açgözlülük içgüdü (acquisitiveres) olarak sınıflandırmıştır. Ana-baba içgüdü esas olarak aile, kabile, sınıf, ulus ve insanlığa yönelik ilgiyi tanımlarken, ustalık veya zanaat içgüdü insanları kaliteli mallar üretmeyi, yaratılan eserler ile öğünmeyi ve işimizde etkinliğe yönelmeyi sağlar. Boş merak içgüdü ise etrafımızdaki dünya ile ilgili sorular sorar ve bu sorulara cevaplar bulmaya yöneltir. Bu doğrultuda bilimsel gelişme, büyük bir ölçüde bu içgüdü sayesinde gerçekleşir. Açgözlülük içgüdü ise ana-baba içgüdüünün tam tersi olup, bireyi sadece kendi çıkarlarını gözetmeye yönlendirir. İlk üç içgüdü ile dördüncü içgüdüünün bir arada olması bir takım gerginliklere neden olur. Veblen, ekonomik yapının dikkatle incelendiği zaman bu gerginlik ve zıtlığın görülebileceğini, bu gerginlik ve zıtlığın insan doğasının bir sonucu olduğunu belirtmektedir.

Veblen, sınıflara ayırdığı içgüdülerden ilk üçünden oluşan faaliyetler “endüstriyel (veya teknolojik) istihdam” adını vermiştir. Bu tür faaliyetler sıradan sebep-sonuç ilişkisinden doğmaktadır. Tarihin ilk zamanlarında ise insanlar bilinmeyen, açıklanamayan olayları doğaüstü güçlerden faydalananarak çözüm bulmaya çalışmışlardır. Bilinmeyene, yararsız ve hiçbir teknikten ve bilimsel yöntemden

faydalanmayan yaklaşım tarzına Veblen “törenselleşmiş davranış” (ceremonial behavior) adını vermiştir. Törenselleşmiş davranışlar statik ve geçmişe bağlıdır. Bu tür davranış tarzı toplumda zararlı sonuçlar doğurur. Buna karşın endüstriyel istihdam dinamiktir ve daha çok araç ve teknoloji yaratmak suretiyle problemlerin çözüm getirme kapasitesini artırır (Savaş, 1997: 653).

Veblen’e göre topluma hâkim olan düşünce alışkanlıkları ve buna bağlı olarak kurumlar eski düşünce alışkanlıkları ve yeni düşünce alışkanlıkları şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Eski düşünce alışkanlıkları, dünden bugüne gelen süre içerisinde oluşmuş, mevcut kurumsal yapıyı koruyan ve destekleyen tutucu, yeni düşünce alışkanlıkları ise eski kurumsal yapıyı zayıflatan ve yenilikleri direten bir yapı arz eden ilerlemeci bir kalıptır. Ancak Veblen’e göre eski ve yeni düşünce alışkanlıklarının birbiri ile ters düşmesi ve çatışmasının temelinde yatan dinamik, insan doğasının aynı kalmasının yanında, içgüdüler arasındaki çatışma olarak karşımıza çıkmaktadır (Küçükkalay, 2011: 306).

Buraya kadar yapılan açıklamalar doğrultusunda; Veblen’in düşünce dünyasını oluşturan birçok önemli unsur bulunmaktadır. Bunların başında Veblen’in, ekonomik yapıyı ve ekonomik hayatı bir bütün olarak incelemesidir. Bunun yanı sıra kurum kavramı da Veblen’in analizlerinde büyük yer tutmaktadır. Kurum kavramının ekonomik süreçler üzerindeki etkisi, kurumsal değişimin ekonomik yapıyı etkilemesi, ekonomik süreçlere yön vermesi bu süreçte teknolojik gelişme ve ilerlemenin etkisinin de göz ardı edilmemesi gerektiği de Veblen’in düşünce dünyasında önemli bir yer tutmaktadır. Ekonomik yapıyı bir bütün halinde inceleyen Veblen toplumun en küçük yapısı olan bireyin toplumsal etkilerden, içgüdülerden ve alışkanlıklardan bağımsız olarak incelenmemesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda Veblen için içgüdü ve alışkanlıklar birey davranışlarını anlamlandırması ve ekonomik faaliyetlerin açıklanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Dolayısı ile Veblen için içgüdüler, alışkanlıklar ve onun çalışmalarının hareket noktasını oluşturan yerleşik iktisadın eleştirisi düşünce dünyasının temelini oluşturmaktadır.

4.1.1. T.B.Veblen ve Teknoloji

Teknoloji olgusu T.B.Veblen’in düşünce dünyasında üzerinde durduğu kavramların başında gelmektedir. Neoklasik iktisatçıların teknoloji olgusunu ve teknolojik süreci göz ardı etmesi ona göre büyük bir eksikliklerdir. Bu bağlamda Veblen için teknoloji kavramının önemini anlamak, onun ekonomik süreci nasıl ele aldığına da anlaşılmasına yardımcı olacaktır. “Öğretileriyle T.B.Veblen” isimli makale çalışmasının bu bölümünde öncelikle teknoloji kavramı ve bununla ilişkili mühendislik kavramları hakkında bilgi vermek daha doğru olacaktır.

Mühendislik kısaca; “Bilim yoluyla elde edilmiş tüm bilgilerden; akıl ve deneyim yoluyla somut sentezlere vararak, insana ya da daha genel kapsamıyla canlıya yararlı oluşumları yaratma gücü ve çabası” olarak tanımlanmaktadır. Teknolojinin sözlük tanımı ise; “Bilimin özellikle endüstri ticari amacı için uygulanması” şeklinde ifade edilmektedir (Veblen, 1921: 125-126). Burada mühendis ve teknolojinin zaman zaman etkileşimine aldanıp, aynı çerçevede ele alınmasına yol açan sarmal ilişkisine rağmen aralarında çok temel farklılıklar bulunmaktadır. Teknoloji ile mühendisin ayrıldığı en temel nokta kimliklerinde gizlidir. Teknoloji tek başına kimliksizdir. Yani, teknoloji iyi ya da kötü olarak nitelendirilemez. O, sahibinin elinde, ya da kullanım yerine göre iyi ya da kötü olarak sıfat kazanır. Teknolojiye bir taraf olarak bakmamak gerekir. Kısaca teknoloji tarafsızdır. Ona taraf kazandıran insan özellikle de onu geliştiren ve kullanan mühendistir. Bu sebeple de taraflı ve kimlikli olması gerekende mühendistir (Veblen, 1921: 13).

Veblen’in analizlerinde teknoloji çok önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü teknolojik gelişme süreci Veblen’in toplumsal değişim sürecinde başı çekmektedir. Disiplinler arası bir bilimsel bakış açısı ile toplumsal ve teknolojik süreci açıklayan Veblen, insanı doğada etkin bir varlık olarak tanımlamıştır ve onun teknik eylemlerini kurumsal/toplumsal değişimin lokomotifleri olarak görmüştür. Kurumsal değişimin “birikimli nedensellik” (Veblen, 1898) içerisinde şekil aldığı vurgulayan Veblen, teknolojik değişim sürecinde aynı şekilde süreklilik gösterdiğini söylemektedir. Ona göre teknolojik gelişim süreci sürekli olarak bir toplumsal eyleme dayanmaktadır. Başka bir ifade ile, teknoloji toplumun geçmiş nesilden miras olarak aldığı ortak bir bilgi birikimidir ve ortak bir çaba içerisinde gelişir (Veblen, 1946(1914): 103). Dolayısı ile bir toplumun teknolojisi, o toplumun ortak birikimidir ve kolektif olarak bir kültür içinde üretilip geliştirilir. İnsanların kullandığı materyallerin fiziksel özellikleri zamanla çok fazla bir değişime uğramaz fakat insanların bu materyalleri nasıl kullandığı konusundaki anlayışları değişime uğrayabilir. Bireyler, yaratıcı düşünce yardımı ile değişimin aktif gücünü oluştururlar. Bu doğrultuda teknolojik gelişmenin arkasındaki itici güç, bireysel merak ve zekâdır (Demir, 2012: 126).

Veblen, insanın toplumun ortak teknolojik bilgi birikimi üzerinde gelişen teknik eylemini, toplumun yaşam standardını arttıran ve maddi gerekliliğini karşılayan bir eylem olarak tanımlamaktadır. Toplumun bir bütün halindeki teknik eylemi zaman içerisinde toplumsal yapının kültürünü, geleneklerini, bilincini, kurallarını, genel bir ifade ile kurumlarını oluşturur. Bu doğrultuda Veblen'in, toplumsal değişimi açıklamaya yönelik gayreti, öncelikle kurumların oluşma ve yaşadığı evrim sürecini açıklamaya yöneliktir. Bu sebeple cevap aradığı ilk soru kurumların nasıl oluştuğu ve bu oluşma sürecinin kaldıracağı olan teknolojik gelişim sürecinin işleyişinin nasıl olduğudur.

Veblen'in oluşturduğu teknolojik kurum maddeci evrimsel bir tarih anlayışını esas almaktadır. Bu doğrultuda, kurumsal yapının teknolojik gelişme süreci içerisinde meydana gelmiş olan üretici güçlerin ortak bir ürünü olarak maddi yaşamın örgütlenme şekline kaynaklandığını düşünmektedir. Ona göre teknoloji maddi hayatın yapısını şekillendirirken, toplumun düşünce alışkanlıklarına da şekil vermektedir. Burada düşünce alışkanlıkları, zamanla katı bir hal alan ve meşruiyeti sorgulanmayan geleneksel toplumların tecrübelerinden alan, bireylerin düşünce biçimini, davranışını ve olaylar karşısındaki tepkilerine şekil veren toplumsal bilinç olarak tanımlanmaktadır. Düşünce alışkanlıkları oluşum şekli itibari ile kurumsal bir nitelik arz eder ve bu hali ile değişimin önündeki hâkim olan kuralları meydana getirir. Veblen'e göre kurumlar alışkanlığın bir sonucudur (Veblen, 1909: 628) ve değişim son kertede her zaman düşünce alışkanlıklarındaki değişimdir (Veblen, 1898: 392).

Veblen teknolojinin kurumsal değişim sürecindeki belirleyici rolünü incelerken, aynı zamanda teknolojik gelişme sürecine başlangıç yapan insanın teknik eylemlerinin temelini, başlangıç noktasının araştırılması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Veblen'e göre teknik eylem insanın doğal eğilimlerinden başka bir ifade ile içgüdülerinden kaynaklanmaktadır. Ona göre güdüler "insan davranışının birincil etken unsurudur" (Veblen, 1946(1914): 1).

Bireylerin birbirinden farklı çok sayıda doğal eğilimleri olmasına rağmen, Veblen sadece maddi çıkarlarını karşılama yollarını ve dolayısı ile kurumlarını belirleyen teknik, toplumsal ve iktisadi faaliyetlerine şekil veren ve bu faaliyetlere anlam kazandıran içgüdü üzerinde odaklanır. Ona göre söz konusu eylemler insanın iki farklı doğal eğiliminin bir ürünüdür ve kurumlar arası çatışmanın kökeni bu eğilimlerde saklıdır. Bu iki doğal eğilimden ilki "barışçı içgüdüler" ve "yağmacı içgüdülerdir". Bunlardan ilki yani barışçı içgüdüler insanın toplumsal ve iktisadi süreç içerisinde sergilemiş olduğu toplumun maddi yaşamının şartlarını yükseltmeye yönelik tekniğe yakın davranışsal eğilimlerini ifade ederken; yağmacı içgüdüler toplumun teknik eylemi sonucunda meydana gelecek maddi refahın artmasını engelleyen, kurumsal değişim süreci karşısında ısrarla direnen ve yerleşik hale gelen düşünce alışkanlıklarını ve statükoyu koruma amaçlı bireye diğer doğal, davranışsal eğilimlerini ifade eder. Bu bağlamda birinci kısmı oluşturan barışçı içgüdüler, dinamik teknik kurumların kaynağını oluştururken, yağmacı içgüdüler değişime ve teknik eylemin gelişimi karşısında direnen geleneksel kurumların kökenini oluşturmaktadır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir konu vardır. Veblen'e göre bireylerin davranışları yalnızca bu doğal eğilimlere göre şekil almaz. Bununla birlikte, Veblen aklın ve çevresel koşulların etkisini de göz önüne alarak bu unsurların karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu savunur (Rutherford, 1998: 446).

Bu bağlamda, bireyin davranışsal eğilimleri kurumlar, çevresel koşullar, içgüdüler, akıl ve geçmiş deneyimler arasındaki karşılıklı etkileşimin bir sonucu olarak şekil almaktadır. Veblen'in ekonomik süreci bütüncül bir yaklaşım ile elması iktisat biliminin neoklasiklerin savunduğunun evrensel bir bilim anlayışının aksine evrimsel bir bilim olarak kabul ettiği düşüncesinden hareketle dinamik bir yapı olarak ifade ettiği ekonomik yapı anlayışı, teknoloji kuramında da kendini göstermektedir. Teknolojinin başlı başına dinamizmin itici gücü olduğunu savunmaktadır. Dolayısı ile dinamik bir yapı olan teknoloji sürecinin ekonomik yapının gelişmesi, yaşam standartlarının iyileşmesi gibi birçok faktörde etkili olmaktadır.

Veblen modern kurumsal düzenin makine teknolojisi ve ticari girişim çerçevesinde oluştuğunu savunmuştur. Bunun yanında düşüncenin ve bilme şekillerinin maddi gerçeklikten türediğini temel düşüncesinden yola çıkarak, düşünce alışkanlıklarını şekillendiren ve maddi yaşamın üreticisi olan makine teknolojisini ve sanayi sistemini araştırmasının merkezine yerleştirmiştir. Veblen'e göre;

"Modern kültürde sanayi, sanayi süreci ve sanayi ürünleri insan doğasıyla örtüşmüştür... Bunlar bireyin günlük yaşamını ve dolayısıyla düşünce alışkanlıklarını biçimlendiren en önemli öğe haline gelmiştir. Bu bakımdan, birey teknolojik süreçlerde oluşan kavramlarla düşünmeyi öğrenmiştir" (Veblen, 1961(1919): 17). Bu sebeple Veblen, bireyin düşünce yapısını şekillendiren makine teknolojisine dayalı sanayi sürecinin işleyişi üzerinde çalışmaktadır.

Veblen modern sanayi sisteminde etkin bir faktör olan mühendisler konusuna dikkat çekmiş, üretim sürecinde etkilerinin göz ardı edilmeyeceğini savunmuştur. Ona göre üretim sürecinde etkin olan faktör işadamları değil, etkili bir mühendislik yani yine mühendislerdir. Bu doğrultuda bir sanayi örgütlenmesi biçimi olarak modern sanayi düzeni, birbirine bağlı bir mal ve hizmet üretim sistemi olarak ifade edilmektedir. Bu sistem içerisindeki her birim, dinamik bir girdi-çıkıtlı bağlantısı içerisinde sistemin geri kalanı ile bağlantılıdır. Ana akım örgüt kuramı terminolojisine göre, her birim, bireysel faaliyetlerin hedeflere ulaşmak için sanayideki diğer birimler ile etkileşim içerisinde olması gereken açık bir sistemi ifade etmektedir. Hem diğer birimlerden kaynak alır hem de onlara kaynak gönderir. Bu sebeple açık bir istem olarak her birim, sanayi sistemindeki mevcut koşullara bağlı olarak, iç faaliyet kontrol ve eşgüdümünü sağlamalıdır. Veblen, sıradan insanların maddi refahının üretiminde “mühendislerin” yerinin ve öneminin belirlenmesinde, modern sanayi girişiminin sahip olduğu bu özgün yapının çok büyük bir öneme sahip olduğunu düşünür.

Modern sanayi düzeni, birbirine bağlı birçok değişik mekanik sürecin kapsamlı olarak örgütlenmesi ile işler. Bu süreçler kendi aralarında birbirlerine öyle bağımlı ve dengelidir ki, sistemin herhangi bir kısmının gerektiği gibi çalışması geri kalan tüm kısımların gerektiği gibi çalışmasına bağlıdır (Veblen,2011(1921): 52-53).

Veblen’e göre bir bütün olarak sanayi sistemi optimal biçimde işlendiği zaman, her üretim birimi de optimal bir şekilde işleyebilir. Başka bir ifade ile tek kuruluşlarda optimum üretim kapasitesi kullanımı, bir bütün olarak sanayi sistemi içerisinde optimal üretim kapasitesi kullanımını varsaymaktadır. Veblen sanayi uzmanlarının, üretim mühendislerinin (yani faal sınıfın) ortak bir fikir etrafında çalışması koşuluyla böyle bir duruma ulaşabileceğini ileri sürmektedir (Veblen, 2011(1921): 53).

Veblen modern toplumların iktisadi yaşam faaliyetleri amaç ve araçları bakımından birbiri ile çelişir iki iş alanı olduğunu belirtmektedir. Bu iş alanlarından ilki, mühendisleri ve teknisyenleri kapsayan ve toplumun maddi refahını artırmaya yönelik “sanayi işçileri”, ikincisi ise maddi üretime dayalı bir şekilde ilişki içerisinde olan ve esas amacı piyasada fiyat çarpıtıcı stratejileri takip ederek toplumun maddi refahını artırmak yerine para cinsinden servet artırmaya yönelik “parasal işlerdir”. Veblen, parasal işlerin sabotaj kanunları olarak adlandırdığı ve üretim değil, kar peşinde koşan işadamlarının en önemli işlevi olduğunu vurgulamaktadır. Ticari kazançlarının genellikle maddi üretimden değil parasal işlerden elde ettiklerini savunmaktadır. Bu doğrultuda ticaret, ona göre “topluma mutlaka yararı olması gerekmeyen karlı soyut bir iş” (Veblen, 1901: 204) iken, sanayi “mal ve hizmet üretimindeki somut bir iş” (Veblen, 1964(1919): 155).

Veblen 20. yy’da ekonomik hayatta bu iki iş kolunun sanayi sisteminin piyasanın koşullarına göre yönetilmesinin, modern zamanın kurumsal düzeninde oluşan temel çatışmasını doğurduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda ticari yaşamın bir geleneği olarak işadamlarının toplumun maddi refahını piyasanın koşullarına ayarlamaları gerektiğini böylelikle sanayi sistemini işletme mantığına göre yönetme şeklini olabildiğince eleştirmektedir. Veblen işadamlarına yönelik bu eleştirisine 1899 yılında yayınlanan *The Theory of The Leisure Class (Aylak Sınıfın Teorisi)* isimli kitabı ile başlamaktadır. Veblen bu kitabında aylak sınıf, sanayi işleri ile hiçbir şekilde alakası olmayan, buna rağmen sanayi sistemine ve ülkenin maddi üretim kaynaklarına sahip olan ve de sayı bakımından çok az olan üyeden oluşan bir kesim olarak tanımlamaktadır. Onun aylak sınıfı tanımında, aylak sınıf üyeleri sahip oldukları maddi kaynakları har vurup harman savuran, toplum yararına hizmet etmek yerine “gösterişçi tüketim” amacı ile hareket etmektedir.

Veblen’e göre işadamlarının birincil amacı parasal gelirlerini ve servetlerini artırmaktır, bunu yapmanın yolunun da alım satım tekniklerinde dayandığını belirtmektedir (Veblen, 1958(1904): 16). Başka bir ifade ile işadamları gelirlerini, kazançlarını artırmak için maddi üretime odaklanmak yerine, daha çok kâr getiren fiyatlar üzerinden elde ederler. Bu sebeple üretimi yapılacak ürünler faydalı olmalarından ziyade satışa ve paraya çevrilebilirliğine göre seçilmektedir (Veblen, 1958(1904): 30).

Veblen işadamlarının teknolojik yeniliklerle üretim maliyetini düşüren üretimden kar elde etmek yerine riske girmeden ve zaman maliyetine de katlanmadan sanayi sisteminin üretimini baltalayarak üretimin kısılmasından kaynaklanan fiyat yükselmesi ile kâr elde ettiğini belirtmektedir (Veblen, 1994(1921): 42).

İşadamları bu şekilde elde ettikleri gelirlere ulaşmak için sanayi sistemini oluşturan karmaşık birçok yapıların arasındaki ana bağlantı ve uyumu aksatarak ulaşmaktadır. Bu doğrultuda işadamları kısa yoldan maliyetsiz bir şekilde kar elde etmek için tercih ettiği yolla sanayi sisteminin üretken bir

şekilde çalışmasını engellemekte ve bu sebeple alt sistemler arasındaki uyumsuzluğa sebep olmaktadır. Bu bağlamda Veblen için sanayinin ticari amaçların gerektirdiği şekilde yönetilmesi ve sürekli olarak üretkenliğin düşürülmesi son aşamada teknik ilerlemenin engellenmesi şeklinde sonuç doğurmaktadır. Sanayi sisteminin işadamlarının kâr amacı ile fiyat sisteminin gereklerine göre baltalanması modern toplumlarda kurumsal düzenin geleneksel yanını oluştururken, makine teknolojisine dayalı sanayi sistemi ve sistemin içerisindeki egemen yapı ve bireyler değişimin itici gücünü oluşturmaktadır (Veblen, 1958(1904): 177).

Bu açıklamalar ışığında Veblen kapitalist sistemin baş aktörleri olan işadamlarının ekonomik büyüme ve toplumsal refahın önünde bir engel olduğunu savunmaktadır. İşadamlarının kişisel gelir ve servetlerini artırmak amacıyla üretimi sekteye uğrattığını dolayısı ile teknolojik ilerlemenin de önünde bir engel teşkil ettiğini düşünmektedir. Buna karşılık mühendislerin üretiminin asıl kaynağı olduğunu bununla beraber mühendisleri teknolojik ilerlemenin, ekonomik refah için kullanılmasını sağlayan baş aktör olarak görmektedir. Bu bağlamda mühendisler Veblen'in analizlerin de aktif ekonomik büyüme açısından aktif rol oynayan faktördür. Ona göre mühendisler üretimdeki etkin rolleri ile ekonomik refahı gerçekleştiren ve toplumsal kalkınmayı sağlayan sanayi sistemindeki en önemli faktördür. Dolayısı ile Veblen'in çalışmalarında mühendisler çok büyük bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda mühendisler ona göre ekonomik büyümenin lokomotifi olarak adlandırılmaktadır.

4.1.2. Veblen ve Gösteriş Tüketimi

Gösteriş tüketimi T.B.Veblen'in iktisadi düşünce tarihine kazandırmış olduğu en önemli kavramlardan biridir. Öyle ki Veblen ismi gösteriş tüketimi ile birlikte anılmaktadır. Bu bağlamda bu başlık altında Veblen'in gözünden tüketim ve tüketimi etkileyen unsurlar incelenecektir.

Konu açısından gösteriş tüketimine geçmeden önce tüketim kavramına değinmek faydalı olacaktır. Tüketim kavramı, içinde bulunduğu kuramsal yaklaşıma göre şekil almaktadır. Bu bağlamda tüketimi, sosyal bir olgu olarak ele alan Weberci kuramın geliştirdiği kavramın tanımına bakarsak "bir grubun diğerinden farklı bir yaşam tarzını, yeme giyinme, eğlenme kısaca tüketme modellerini ifade eden" sosyal statü kavramı olarak ele alınmış ve tüketim terimine sosyolojik bir açıdan önemli bir boyut kazandırılmıştır. Veblen'in kuramında tüketim, "Aylak Sınıfın Teorisi" adlı kitabında, "gösteriş tüketimi" olarak tanımlanan kavram ve Alman Sosyolog Georg Simmel'in, modern tarihin ilk metropollerinden Berlin'de yaşayan insanların günlük hayatlarını gözlemleyerek yapmış olduğu analiz, belirli bir sınıfa ait erken dönemde yapılan analizler olarak günümüz bakış açısı ile ele almak daha anlamlı olmaktadır. Burada tüketim ticari olarak değil, sosyal bir olgu olarak ele alınmaktadır.

Tüketim, belli bir ihtiyacı karşılamak için bir ürün veya hizmete sahip olma, kullanma ya da yok etme şeklinde tanımlanmaktadır. Tüketim değişen dünya düzeninde, değişen ihtiyaçlara, popüler durumlara, tüketici beklentilerine ve pazarın durumuna göre birçok etkene göre şekillenmektedir. Örnek olarak kapitalizm yani modern düzen öncesinde tüketim, malların hemen kullanıma ve yerine yenilerinin üretilmesi durumunu ifade ederken, kapitalist toplumlarda tüketim Maslow'un 1. evresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak, bireyin kendisini kanıtlama, yaşam tarzı belirleme gibi Maslow'un 3. evresinden son evresine kadar bütün ihtiyaçların karşılanması durumuna kadar gitmektedir. Bu bağlamda değişen yeni dünya düzeninde tüketim zorunlu ihtiyaçların karşılanmasından çıkıp, bireylerin kendilerini gösterme ve ifade etme şeklinde kültürel bir olgu haline almaktadır

(http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_4_sayi_Bahar_2012/pdf/Hurmeric_Baban.pdf/11.05.2015).

Bu açıdan T.B.Veblen tüketim kavramının ticari boyutunu değil, sosyal boyutunu ele almıştır. Kapitalist sistemde tüketimin sadece ihtiyaçları karşılamak için değil, sosyal statü belirlemek için yapıldığını öngörmektedir. Veblen tüketim kavramının ticari boyutunun yerine sosyal yanını ele alarak, sosyal bir bilim olan iktisadın baş aktörü olan insanın sosyal bir varlık olduğunu kabul ederek analiz yapmıştır. Sosyal bir varlık olan bireyin iktisadi davranışlarının altında yatan sosyal etkilerden yola çıkmaktadır.

Adam Smith "Ulusların Zenginliği" adlı iktisat bilimi için büyük bir önem taşıyan kitabında, insanın içine işleyen gözlemleri ile bizi sürekli irkiltmektedir. Smith "zengin insanların büyük bir kısmı için başlıca eğlence, yalnızca kendilerinin sahip olabileceği varsıllığın belirgin emarelerine haiz olmadıkça onların nazarında asla eksiksiz görünmeyen bir semi geçitten ibarettir (Smith, 1937: 172/Heilbroner, 2013: 66)." Şeklinde yazmakla Veblen'in zengin kesimin tüketim anlayışına yönelik eleştirilerinden yola çıkarak geliştirdiği "gösteriş tüketimi" yaklaşımını 150 yıl öncesinden haber vermiştir (Heilbroner, 2013: 66).

T.B.Veblen “Aylak Sınıfın Teorisi” adlı kitabında, tüketim olgusunun gelişimini ve tüketim algısının toplumdaki seyrini ele almıştır. Tüketim alışkanlığının ilkel toplumlardan modern toplumlara kadar nasıl bir değişim geçirdiğini anlatmaktadır.

Aylak Sınıfın Teorisi, dönemdeki iktisatçıların birçoğuna göre aristokrat sınıfın yaşam şekli üzerine bir eleştiriden, zenginliklerin çılgınlık ve zaaflarına yönelik etkileyici bir taşlamadan öte bir şey değildi. Bu yargı ilk bakışta doğru görünmekteydi. Veblen ses getiren kitabında, çalışmayan (aylak) sınıfı apaçık ve belli belirsiz bir gayretle saklamak için çabaladığı aşırı harcamalarla üstünlüğünü gösterdiği ve en temel özelliği olan avareliğini halka göstermekten büyük bir zevk aldığı

ini zenginleştirmektedir. Bu bağlamda “daha pahalı”nın zorunlu olarak “daha iyi olduğu” anlamına geldiğini gösteren binlerce örnekle sorgulanmaktadır. Kitapta, günlük hayatımızdaki iktisadi psikopatolojinin derinlikli bir şekilde çözülmesi üzerine kurulmaktaydı; parasal mülkiyet, parasal zenginlik kuralları bütün ayrıntıları ile açıklanmış ve sanki arkeolojik bir kazıda yeni ortaya çıkmış antika bir eser gibi aydınlatılmıştı. Kitap, büyük ölçüde herkesin zevk aldığı bir lezzette idi; herkesin birbiri ile rekabet içinde olduğu reklam dünyasında başını sallamak ve kendi yanılmaz görüntüsü karşısında hayranlık duymaktan başka çaresi yoktu (Heilbroner, 2013: 200).

Aylak sınıfın teorisi yazıldığı dönem içerisinde yaptığı eleştiriler, gözler önüne serdiği dile getirilmemiş gerçekler ilk etapta bir şaşkınlık yaratmış olsa da, ortaya koymuş olduğu gerçekler ile kabul görmüş ve ses getirmiştir. Çünkü bütün tuhaflığına karşın Veblen’in eserinde saklanmış gerçekler bulunmaktadır.

T.B.Veblen’in gösteriş tüketimi kavramı araştırması, yeni yaşam tarzlarını incelemektedir. Veblen bu yeni yaşam tarzını bir tüketim zinciri şeklinde tanımlanmaktadır; eğlence şekilleri, giyim kuşam, süs eşyaları ve bu tarzdaki her gösterişli alışveriş yeni yaşam tarzındaki tüketimin zincirini oluşturan halkalardır. Modern dönemin ilk zamanlarından itibaren tüketim insanların yaşamlarında önemli bir belirleyici etken olmuştur ve tüketim artık insanların kendilerini ifade etme şekli, sosyal statü, yer edinme aracı olarak kendisini göstermektedir. T.B.Veblen’in Aylak Sınıfın Teorisi adlı kitabında anlattığı ve tanımlamaya çalıştığı sınıf, diğer insanlardan farklılığını belli etmeye çalışan grubun zengin kesimini araştırmış ve onların Avrupa’nın aristokrasi sınıfını taklit ettiğini belirtmiştir. Bu bağlamda zengin kesimin Avrupa aristokrasisini taklit etmek için yapmış olduğu tüketim, yani kendini ifade etme şekli “gösterişçi tüketim” şeklinde olmaktadır. Gösterişçi tüketim kuramı “zamanını etkin ve üretken bir şekilde kullanmayan” bir sınıfın oluşması ile paralel bir şekilde gelişim göstermiştir.

Gösterişçi tüketim meta üretiminin artması ile alakalıdır. Bu tarz bir tüketim içerisinde ayrıcalıklı olan metalar, farklılaşmanın belirleyicisidir. Bu metalar, toplumdaki aylak sınıfı diğerlerinden farklı göstermektedir. Kimin ne giyeceği, ne yiyeceği, nasıl bir yerde oturacağı farklılık gösterme ve ait olma üzerine odaklanmaktadır. Aylak sınıfın üyelerinin toplum içerisindeki yerleri yapmış oldukları tüketim ile belirlenmekte iken, gruba kabullenmede de bu tüketim alışkanlığı belirleyici olmaktadır. Bu durum centilmenlerin her şeyin en iyisini tüketebilme zorunlulukları ile yakın bir ilişki içerisinde olarak ve bu tükettikleri ürünlerin en uygun bir şekilde nasıl kullanılacağını bilmelerini gerektiren zorunlulukları bulunmaktadır. Boş vakitlerini değerlendirme tarzları, dolu hayatın gerektirdiği gibi yaşanmalı; asil tavırları ve yaşam tarzları, gösterişli işsizlikleri ve gösterişli tüketim standartları ile hepsi birlikte bir uyum içerisinde olmak zorundadır (Veblen, 2005: 61).

Gösterişçi tüketim kuramında Veblen tüketim alışkanlığının temeline kıyaslama olgusunu yerleştirmiştir. Aylak sınıfın tüm parasını, diğerlerinde olmayanları satın almak için harcadıklarını belirtmektedir Veblen. Ona göre tüketici yani aylak sınıfın üyeleri, diğerlerini kıskandırmak ve onların gözünde görmek için tüketim faaliyetinde bulunur (Veblen, 2005: 101). Veblen’in kast ettiği tüketim bireylerin, diğerlerinden farklı olmak ve onları dışarıda bırakmak için yaptığıdır (Veblen, 2005: 67).

Veblen törensel-endüstriyel ikilemi yaklaşımını Aylak Sınıfın Teorisi kitabında bahsettiği aylık sınıf ismini verdiği gruba da uygulamıştır. Dönemi içerisinde en çok okunan kitaplardan olan Aylak Sınıfın Teorisi kitabında Veblen törensel-endüstriyel ikilemini bu kitabında, gösteriş tüketimi, gösteriş aylıklığı, gösteriş israfı, parasal taklit ve parasal kültürün bir ifade şekli olan giyim-kuşam kavramlarını tartışmak için kullanmıştır. Veblen az gelişmiş kültürlerde bir kişiye ya da bir kabileye ait soyguncu saygı ile karşılandığını ve sahiplerine şeref payesi verildiğini ileri sürmüştür. Çağdaş sanayi ekonomilerinde ise bu soyguncu güçler kendilerini, toplumun az sayıda çok küçük bir kesimine yüksek gelir sağlayan iş alanlarında (endüstriyel istihdam) gösterir. Bu yüksek gelirlerin, eğer kendilerini gösterme imkânı olmazsa hiçbir kıymeti kalmaz. Bu sebeple çağdaş kültür, servet gösterisini gösterebilecek bir takım mekanizmalar üretmiştir. Taklit (yarış) güçlü bir unsur olduğu için bu gelir ve

gösteriş mekanizması toplumun diğer kesimlerine hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Gösteriş tüketimi amacı ile satın alınan mallar, bizim soygunculuk yeteneğimizi yansıtan en etkili araçlardan biridir. Sahip olduğumuz evler, otomobiller ve özellikle de kıyafetlerimiz, soygun düzeni içerisindeki yerimizin en belirgin göstergesidir (Savaş, 1997: 655).

Bu bağlamda Veblen'in teorisinde dikkati çeken, bireylerin tüketim faaliyetinde bulunurken ihtiyaçları gözetmek yerine diğerlerinden farklı olmayı gözettiği gerçeğidir. Yani ihtiyaç dışı, kullanılan ürünleri satın alma gücünü göstermek amacı ile bir farklılığın göstergesi olarak tüketirler. Modern zamanların tüketim çılgınlığı olarak adlandırılan bir gerçeğini yıllar öncesinden dile getiren Veblen döneminin çok ötesine geçebilen bir iktisatçı olduğu görülmektedir.

Veblen, Aylak Sınıfın Teorisi kitabında tembel(aylak) sınıf olarak tanımladığı kesim, zenginler sınıfı olarak nitelendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu sınıf aynı zamanda kapitalist veya burjuva sınıfı olarak da adlandırılmaktadır. Veblen bu grubu, çalışmaya ihtiyacı olmayan sınıf olarak tanımlamaktadır. Çünkü zaten bu grup çalışan kesimin yarattığı artık değerlerle geçinen gruptur. Toplumlar ne zaman ihtiyaçlar üzerine çıkmaya başladıysa, işte o zaman özel mülk ve statü kavramları dikkat çekmeye başlamıştır. Çalışan kesimin oluşturduğu artık değer, tembel grupların bu değerlere sahip olarak özel mülkiyetlerini dolayısı ile bu statülerini artırmaları, geliştirmeleri mümkün kılınmıştır. Bu bağlamda özel mülkiyet ile statü kavramları arasındaki ilişki önem kazanmıştır. Dolayısıyla toplum içerisinde hiyerarşiler oluşmaya başlamıştır. Hiyerarşilerin oluşmasının dayanağı da özel mülkiyet olmuştur. Özel mülkiyete sahip olmak insanlar için bir amaç haline gelmiştir. Bu doğrultuda insanların mal ve hizmet kullanımı ve fayda elde etme anlayışı değişmiştir (Açıkalin & Erdoğan, 2004; 10).

Veblen, neoklasik iktisadın rasyonel birey anlayışının toplumun, toplumsal ve ekonomik istikrarın temeli olduğu varsayımını eleştirmiştir. Bu bağlamda Veblen neoklasiklerin bireylerin kârlarını maksimize etmek için tüketim faaliyetlerinde buldukları görüşünün aksine, bireylerin statü ve gösteriş amaçlı tüketim faaliyetlerinde bulduklarını öngörmüştür. Dolayısı ile Veblen rasyonel bireyin akılcılığının, özellikle de aylak sınıfın (çalışmayan, burjuva sınıfının) faydalarını maksimize etmek için değil o ürünü elde edebilecek maddi imkâna sahip olduğunu göstermek için tüketim faaliyetinde bulunurlar.

Veblen'in gösteriş tüketimi ile yapılan açıklamalar doğrultusunda; Veblen'in kuramında, gösteriş amaçlı tüketim harcamalarının gerçekleştirilmesi için ürünün fiyatı ve kaynakların israf edilmesi iki önemli faktör olarak kabul edilmektedir. Ürünün fiyatı, o malın sağladığı faydaya nazaran çok daha fazla olmalı ki kamu bu tüketimi gösterişçi tüketim olarak algılayabilir. Bu doğrultuda bu tarz bir tüketim fiyatının yüksek olmasının yanı sıra bir israf unsuru olmalıdır. Burada israftan kasıt, harcamaların bir kısmının tam olarak insanlığın gelişimi için kullanılmaması olarak yorumlanmaktadır. Böylece hem boşa geçirilen zamanın satın alınması, hem de gösteriş amaçlı mal satın alarak israf yaratabilmek mümkün kılınmaktadır (Veblen, 2005: 85).

Aylak Sınıfın Teorisi, Veblen'e yayınlandığı dönemde eleştiri oklarının yöneltilmesine sebep olmuş olsa da gelişen ve değişen dünya düzeninde iktisadi düşünce tarihinde hak ettiği ilgiyi bulan önemli bir eserdir. Hak ettiği ilgiyi görmesini sağlayan neden ise; toplumsal gerçekleri gündeme getirmesi ve yerleşik iktisadın göz ardı ettiği bireylerin maksimum fayda dışında başka faktörlerin etkisi altında kalmadığı görüşünü çürütmeye yönelik çalışmalarıdır. Veblen Aylak Sınıfın Teorisi adlı kitabı ile toplumsal bir gerçek olan gösteriş tüketimi kuramına temel oluşturmuş, tüketim kavramının tarihsel sürecini incelemiş ve tüketimin ihtiyaç dışı, bir statü göstergesi olarak kullanıldığını savunmuştur.

4.1.3. Veblen'in Analizlerinde İçgüdüler ve Alışkanlıklar

Veblen'in teorilerinde esas aldığı, önem üzerinde durduğu içgüdüler ve alışkanlıklar iktisadi felsefesinin temelini oluşturmaktadır. Bireyin doğuştan gelen ve toplumun etkileri göz önüne alınarak bir bütün halinde incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Çünkü sosyal bir varlık olan insan bir eylemde bulunurken salt kendi düşünce ve isteklerine göre hareket edemez. Güdümlü olarak toplumsal davranışların peşinden gider bunu yaparken de kendi içsel dürtülerinden de etkilenir. Veblen birey davranışları üzerinde büyük etkisi olan içgüdü ve alışkanlık kavramları ile insan davranışlarına açıklayabilmekte ve bu davranışlara anlam kazandırmaktadır. Böylece insan davranışlarının bir sonucu olarak gerçekleşen ekonomik faaliyetlerin açıklanmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda T.B.Veblen'in temel felsefesine dayanak oluşturan kavramların açıklanması, onun düşüncesinin teorilerine etkilerinin incelenmesi düşünce dünyasının anlaşılabilmesini kolaylaştırmış olacaktır. Bu bağ-

lamda bu başlık altında, Veblen'in düşünce dünyasına dayanak oluşturan içgüdüler ve alışkanlıklar incelendiğinde;

Veblen toplumsal, kültürel, politik veya ekonomik olayların, alışkanlıkla şekillenen ve içgüdüsel nitelikteki davranışların bir toplamı olarak kabul edilmektedir. Ona göre, alışkanlıklar, içgüdüler ve toplumsal hedefler birbiriyle ilişki içerisindedir. Bu bağlamda öncelikle Veblen'in analizlerinde büyük bir yer tutan içgüdü ve alışkanlık kavramlarının tanımının yapılması konunun anlaşılması açısından daha faydalı olacaktır. Türk Dil Kurumuna göre alışkanlık; iç ve dış etkilerle davranışların tekrarlanması, hep aynı şekilde gerçekleşmesi sonucu ile ortaya çıkan şartlanmış davranışlar bütünüdür. "Bir edim ya da etki karşısında bir canlının gösterdiği değişmez tutum." "bir şeyin sık sık yinelenmesi sonunda oluşan huy ve alışkı." "İç ve dış etkilere bağlı olarak hep aynı biçimde davranma." "Bir şeyi eskiden beri görüldüğü, eski kuşaklardan öğrenildiği biçimiyle yapma tutumu." "Düzenli ve sürekli olarak kendini gösteren, öğrenilerek edinilmiş yalın davranışlar (<http://www.tubaterim.gov.tr/20.06.2015>).

Alışkanlık eylemi ilk olarak bireysel düzeyde sonrasında ise kolektif düzeyde insan çeşitli durumlarda nasıl düşüneceği ve davranacağı konusundaki, eğilimini belirtme işlevi görmektedir. Bu açıdan bakıldığında, düşünce alışkanlıkları toplumsal hayata yönelik alışkanlıkların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Burada söz konusu alışkanlıkların toplumda neyin iyi neyin kötü kabul edileceğine yönelik ortak bir bakış açısını yansıtması gerektiğini belirtmektedir (Neale, 1988; 227-256/Dinar, 2013; 48).

İçgüdü kavramına değinirsek, Veblen'in kullanmış olduğu iktisadi terminolojide sıklıkla yer almaktadır ve içgüdülerin birey davranışları üzerindeki önemi üzerinde durulmaktadır. Veblen'in terminolojisinde içgüdü kavramının tanımlanması ile beraber içgüdülerin, onun düşünce dünyasındaki yerinin tespit edilmesi mümkün olacaktır. İçgüdü (kalıtsal davranış), "bir türü, gelişimsel ve/ya da çevresel koşullarda, belli uyarıcılar karşısında belli bir davranışa yönelen, tekbiçimli, kalıtsal eğilim", "Canlıları, yararlı ya da gerekli birtakım işlere yönelen ve düşünceyle ilgisi olmayanduygu" şeklinde tanımlanmaktadır(<http://www.tubaterim.gov.tr/17.06.2015>). Veblen içgüdü ve alışkanlıkların birey davranışları üzerindeki etkisine analizlerinde sıklıkla başvurmuştur. Birey faaliyetlerinin anlamlı bir şekilde ifade edilmesinde içgüdü ve alışkanlıklardan faydalanmıştır.

Veblen'in analizinde içgüdüler birey davranışlarını yönlendiren ve şekillendiren temel etkenler arasındadır. İnsanlar sahip oldukları içgüdüler birey faaliyetlerini, davranışlarını ve bu doğrultuda toplumsal düşünce alışkanlıklarını belirlemektedir (Dinar, 2013: 49).

Veblen birey davranışlarını yönlendiren motiflerin ne olduğu konusu üzerinde çalışırken özellikle alışkanlık ve içgüdülerini ön plana çıkarmasında haklı sebepleri bulunmaktadır. Veblen insan davranışlarına şekil veren bu unsurlar yardımı ile klasik ve neoklasik iktisadın faydacı insan modelini yıkarak yeni bir insan modeli oluşturmaya çalışmaktadır. İşte oluşturduğu yeni insan modelinin davranışlarının da alışkanlık ve içgüdüler ile belirlendiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Veblen insan davranışlarını yönlendiren güdülerin toplumun ekonomik yapısında meydana gelen değişimleri açıklamakta faydalanmaktadır.

Ona göre insan davranışlarını belirleyen geçmiş deneyimlerin bir birikiminden meydana gelen düşünce alışkanlıkları, soyut ve somut anlamda toplumun kurumlarının temelini oluşturmaktadır. Veblen'e göre düşünce alışkanlıkları insan doğası ve dolayısı ile davranışları arasında ilişki bulunmaktadır. Bu açıdan Veblen'e göre insan davranışlarını belirleyen düşünce alışkanlıklarını biçimlendiren şey ise insan doğasında doğuştan gelen bir özellik olan içgüdülerdir (Küçükkalay, 2011: 305-306).

İçgüdü ve alışkanlık kavramları ve bu kavramların Veblen'in düşünce dünyasındaki yeri ve önemi konusunda yapılan açıklamalar doğrultusunda; Veblen çalışmalarında birey faaliyetlerinin özüne inmeye çalışmıştır. Bu bağlamda, insan doğasında var olan içgüdüler ve içgüdülerin yönlendirdiği içsel ve dışsal birçok etki ile şekillenen alışkanlıkların insan davranışlarını yönlendirdiğini belirtmiştir. Dolayısı ile toplumun en küçük parçası olan bireyin faaliyetlerinin toplumsal faaliyetleri şekillendirdiğini savunmaktadır. Bu açıdan yerleşik iktisadın homoeconomicus kavramına temel oluşturan rasyonel bireyin toplumsal etkilerden ve kişisel dürtülerin etkilerinden bağımsız olarak ele alınmasına karşılık, içgüdüler ve alışkanlıkların yönlendirdiği etki ile toplumsal faaliyetlerin şekil aldığı öngörülmektedir. Veblen geliştirmiş olduğu teorilerin temelini oluşturduğu birey faaliyetlerinin sosyal, siyasal, ekonomik gibi toplumsal olaylar, içgüdüler ve düşünce alışkanlıkları gibi bireysel dürtülerin ortak bir etkisi ile şekil aldığı söylemektedir.

4.1.4. Veblen ve Evrimsel İktisat

Kurumsal iktisadın kurucusu T.B.Veblen, iktisadi görüşlerini ifade ederken kurumsal iktisat kavramını kullanmayı tercih etmemiştir. Bu kavram ilk olarak kullanan kendi döneminden sonraki bir iktisatçı olan Walton Hamilton'dır. Çünkü ona göre kendi görüşleri yerleşik iktisadın savunduğu iktisat evrensel bir bilimdir anlayışına karşın iktisat evrimsel bir bilimdir.

Burada Veblen'in evrimci iktisadın geçiş yapmadan önce evrimci iktisadın iktisadi literatürdeki tanımına değinmek faydalı olacaktır. Evrimci iktisadi özgün kılan en önemli nokta iktisadi olayların açıklanmasında biyoloji biliminde kullanılan evrim metaforları ile açıklanmasıdır (Hodgson, 2005; Yalçıntaş, 2010: 2). Konunun önemi açısından, evrim kavramının tanımın yapılması gerekli olmaktadır. Evrim denildiği zaman ilk olarak akla biyolojik evrim gelmektedir fakat "evrim" kavramı tüm varlığı, dünyayı, yıldızları yani tüm evreni kapsamaktadır. Sosyolojide, toplumların geçirmiş olduğu değişimi belirtmektedir. Kısaca evrim, canlı ve cansız tüm varlıklarda zaman içerisinde meydana gelen değişimleri kapsayan bir kavramdır. Evrimde önemli olan yaşanan değişim sürecinde değişimi körükleyen unsurların ne derece etkili olduğudur. Evrimde esas olan ilerlemedir (<http://www.universitoplum.org/text.php3?id=110/11.06.2015/> Barış Çaycı&Emre Ünal).

İktisatla evrim metaforlarının kullanılmasıyla beraber üretim, bölüşüm ve tüketim ilişkileri stabil değil, sürekli düşünürlerinin yaşandığı, geçmişten gelen kurumlar üzerinde inşa edildiği, sadece deterministlik olmayan, aynı zamanda şans faktörlerinin bilimsel sonuçlara yol açtığı bir evren içerisinde algılanmaktadır. Burada evren zorunlu olarak belli bir amaca doğru (örneğin ileriye doğru) gelişmez. Başka bir deyişle gelişme ve ilerleme alternatifi olmayan iktisadi ve toplumsal olaylar olarak ifade edilmemektedir (Klaes, 2005: Lawson, 2003: 28-62/Yalçıntaş, 2010: 2).

Bu açıdan, evrimci iktisat anlayışı, iktisat biliminin özellikle de yerleşik iktisat anlayışının sınırları yeniden belirlenmektedir. Yerleşik iktisadın evrensel iktisat anlayışı, zaman ve mekân tanımayan, her ülke ve her zaman diliminde geçerli iktisadi yasaların varlığının kabulü, T.B.Veblen'in evrimsel iktisat anlayışı ile sorgulanır hale gelmiştir. Bu bağlamda T.B.Veblen evrimsel iktisat düşüncesi Alman Tarihsel Okul'un felsefesinden etkilenerek her toplumun kendine has özellikleri itibari ile iktisadi kuralları olduğunu kabul etmektedir. Tarihinden, toplumun alışkanlıklarından, geçerli olan ekonomik yapılardan dolayı kendine has iktisadi yasaların varlığından söz eder.

T.B.Veblen'in evrimsel iktisat anlayışı, evrensel iktisadi yasaların varlığını kabul eden yerleşik iktisadın ekonomik olayların açıklanmakta yetersiz kalmasından kendisine pay çıkarmaktadır. T.B.Veblen "İktisat Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir" başlıklı makalesinde antropolojinin siyasi ve sosyal bilimleri kökten bir değişikliğe uğrattığını söylemiştir. Modern antropolojinin, etnoloji ve psikoloji ile uğraşanlar kadar biyolojik bilimler ile uğraşanlarda ekonomi biliminin umutsuz bir şekilde zamanın gerisinde kaldığını ve modern bir bilim sıfatı ile konusunu işlemekte yetersiz kaldığı konusunda aynı fikirdedirler (Veblen, 1898/Erim, 2013: 152).

Bu bağlamda bilimde yaşanan gelişmeler ile sosyal bilimde de etkisini göstermiş ve dolayısı ile sosyal bilimlerin temeli olan insanın, birçok etkiye açık olduğunu ve bu etkilerin toplumlara göre farklılık gösterdiğini savunmaktadır. Toplumlara göre farklılık gösteren alışkanlıklar ekonomik faaliyetlerde kendisini göstermektedir.

T.B.Veblen yine aynı makalesinde modern bilimler üzerinde durmuştur. Modern bilimlerin evrimsel bilimler olduğunu ve bu bilimlerin, ustalıkları, onların çalışmalarının bu evrimsel özelliğini gönül rahatlığı ile yansıttığını dile getirmektedir. Modern bilimlerin kendi sözcüleri ile itiraf ettiği üzere ekonomi evrimsel bir bilim değildir ve ekonomistler, çalışmalarını çağa uygun bir şekilde genişleten rakiplerine imrenmekte ve onlara şaşkın bir şekilde gıpta ile bakmaktadır. Ekonomi de dâhil siyasi ve sosyal bilimlerin evrimsel bir bilim olarak tam anlamı ile hangi noktada yetersiz kaldıklarını dile getirmek o kadar basit değildir. Bu durum en azından onları eleştirenler tarafından tatmin edici bir şekilde dile getirilmiş değildir (Veblen, 1898/Erim: 153).

Veblen'e göre iktisat evrimsel bir bilim değildir. Çünkü iktisat doğa bilimlerinin yaptığı gibi yapamamış yani evrimci metodolojiyi uygulayamamıştır. Dolayısı ile evrensel iktisat anlayışını benimseyen iktisat bilimi, doğal olayların uzun dönemdeki dönüşüm ve gelişmelerini incelemekten uzak kalmıştır. Bu sebeple neden-sonuç ilişkisinin sonuçlarını görmezden gelmiş, kişisel olaylardan kişiye ait çıkarımlar yapmışlardır. Bu bağlamda iktisat, iktisadi olaylar arasındaki bağlantıları göz ardı ederek dinamik bir süreç olarak ele almak yerine iktisadi statik bir yapı gibi ele alarak soyutlamalardan faydalanmıştır.

İktisat biliminin kullandığı bu yöntemin arkasında yatan neden ise metafizik bir inançtır. Yani görünmez el varsayımındaki denge kavramı, yani doğada görülebilen düzen veya uyumdan etki-

lenmekte ve kendi kendini doğrulayan, dolayısı ile meydana gelecek herhangi bir değişikliğin sadece kendini düzeltme yeteneği gösterdiğine olan inanıştan kaynaklanmaktadır. Burada iktisat bilimi doğada bir düzen olduğuna inanmış ve bunu daha sonra fazla sorgulama ihtiyacı duymamıştır. Bu anlayış fizyokratlarda doğal düzen, klasiklerde ise görünmez el anlayışına dönüşmüştür. Veblen ise iktisadın bu durağan yapısından kurtulması gerektiğini ve hedonizmin yerini kendi çağının psikolojik ve antropolojik görüşlerinin olması gerektiğini savunmaktadır (<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1936.38.2.02a00300/pdf/16.08.2015>).

Özellikle son dönemde iktisat bilimi üzerinde yapılan tartışmalardan ortaya çıkan bir sonuca göre iktisat beşeri bilimlerden, özellikle de tarih disiplininden oldukça uzaklaşmaktadır. Tarihsizleştikçe ve felsefesizleştikçe bir tür mühendislik halini almaktadır. Bu durum çok rahatsız edici görünmeyebilir, çünkü en nihayetinde mühendis kökenli iktisatçılar, sosyologlar ve tarihçiler ile karşılaştırıldığında matematik ve istatistik alanında karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Burası tartışmasız kabul edilebilir. Fakat tarihsiz ve felsefesiz bir beşeri bilim mümkün müdür? (David, 1997: 20). Çünkü fen bilimlerinin bir laboratuvarı olduğu gibi sosyal bilimlerin laboratuvarı da tarihtir. Felsefesi olmayan, birbiri ile ilişkileri göz ardı edilen soyutlama yöntemi ile inceleme yapılan bir sosyal bilim düşünülemez.

Yapılan açıklamalar doğrultusunda; T.B.Veblen özellikle yerleşik iktisadın evrensel iktisat anlayışını şiddetle eleştirmiştir. Yerleşik iktisadın kabul ettiği evrensel iktisadın yasalar ile sosyal bir bilim olma özelliğinden uzaklaştığını kabul etmektedir. Dolayısı ile Veblen neden-sonuç ilişkisi önemseyen, birey faktörünün etkilerden yalıtılmış, ekonomik süreçlerin statik bir yapı gibi kabul edilmesini eleştirmiştir. Bu bağlamda iktisat biliminin, modern bilimler gibi çağa ayak uydurması, dönemin problemlerine çözüm getirememesi ve çağın gerisinde kalması gibi nedenlerle iktisat biliminin evrimsel bir bilim olmadığını öngörmüştür.

4.1.5. Veblen ve Kapitalizm

T.B.Veblen iktisadi çalışmalarına temel olarak yerleşik iktisadın eleştirisinden yola çıkarak başlamıştır. Bunun yanında Veblen içinde yaşamış olduğu Amerika'nın hâkim ekonomik yapısı olan kapitalizme yönelik eleştirileri onun temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Dolayısı ile bu başlık altında Veblen'in ideal bir sistem olarak kabul edilen kapitalizm hakkındaki düşünceleri ve yönelttiği eleştiriler ele alınmıştır.

Veblen'in *Instinct of Wormanship* (1914) adlı kitabında kapitalizmin ortaya çıkışına ilişkin temel düşüncelerini anlatmıştır. Veblen, kapitalizmin başlangıcının "el işçiliği çağı" olduğunu düşünmektedir (Samuels, 1979: 454-459/Kızılkaya, 2007: 166). El işçiliği çağının özellikle olgunluk döneminde ortaya çıkan fiyat kavramı, defter tutma ile doğal haklar bu süreç içerisinde etkin rol üstlenmişlerdir. İnsanoğlunun olayları ve maddeleri nesnel olarak ele alması ile birlikte insan dünyaya daha maddeci bir açıdan yaklaşabilmiştir. İşte Veblen'in makine çağı olarak adlandırdığı bu dönem yaşanan bu maddi gelişmelerden birini oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde mülkiyet sahiplerinin hedefleri doğrultusunda üretim gerçekleşmektedir. Burada Veblen üretim ile iş âlemini birbirinden ayırt etmiştir ve iş âleminin hedefinin para kazanmak ve toplumsal statü oluşturmak olduğunu söylemiştir (Merton, 1967: 62/Kızılkaya, 2001: 129).

Burada Veblen, *Aylak Sınıfın Teorisi* kitabında belirttiği gibi aylak sınıf üyelerinin üretime katkıda bulunmak yerine üreten kesimin sağladığı getiriden yani paradan para kazanma alışkanlığından bahseder. Dolayısı ile makine çağı olarak adlandırdığı dönemde, makinelerde çalışan işçilerin yapmış olduğu üretimin getirisi olan para ve bu durumun sağlamış olduğu boş zamanı bir zenginlik gösterisi olarak kullanmışlardır.

Veblen, kapitalist sistemin oluşumunu aşamalar halinde incelemiştir. Ona göre kapitalizmin oluşumu dört evreden oluşmaktadır. İlk evre el işçiliğinin geliştiği ve sermaye oluşumu sürecinin başladığı dönem olarak kabul edilmektedir. İkinci evre, serbest makine sanayi dönemidir. Makine döneminde birçok girişimci kendi işletmesini kurma aşamasına geçmiş ve geliştirdikleri yöntem ve aletler ile üretim kapasitelerini artırmak için çalışmışlardır. Üçüncü evre, serbest rekabetin gelişip yayıldığı dönemdir. Sanayi işletmelerinin yöneticileri, büyük ölçüde hem üretimi hem de pazarlamayı kontrol etmektedir.

Sayırsız firmanın var olduğu bu dönemde, firmalar pazarlarını genişletmek için birbirleri ile amansız bir rekabet yarışına girmektedirler. Dördüncü ve son evrede, rekabet içinden başarılı olan büyük firmaların piyasada hâkimiyet oluşturmaya başladığı dönemdir. Bu evrede artık piyasaya hâkim olan sermaye sahipleri üretim ve pazarlamayı kontrol edememektedirler. Sermaye sahiplerinin yerini

profesyonel yöneticiler almaktadır. Burada yöneticilerin üstlendikleri tek görev kârlarını maksimum seviyeye çıkarmaktadır. Dolayısı ile yöneticiler maksimum kâr sağlamak için her yolu denemenin mubah olduğunu kabul etmişlerdir. Öyle ki bu amaca ulaşmak için üretimi kısma yolunu bile seçmişlerdir (Hodder, 1993: 70/Ersoy, 2008: 543).

Veblen, kapitalist sistemin daha çok tekelleşmesi özelliği üzerine yoğunlaşmıştır. Çünkü Veblen kapitalizmin yeryüzünü paylaştığı dönemi yaşamıştır. Dolayısı ile kapitalizmin idealist sistem olduğu konusunu hep tartışmalı bulmuştur (Mouhammed, 2003: 73/Ersoy, 2008: 543).

Veblen'in dönemin hâkim görüşü olan kapitalizmi eleştirmesini Elektrik Mühendisleri Odası'nın "Veblen, Kapitalizm ve İktisadi Bir Düzen için Olanaklar" başlıklı söyleşisinde Prof. Dr. Ahmet Öncü şu sözlerle ifade etmiştir; "Veblen'in içinde yaşadığı toplum, kapitalizmi bir din, bir mit düzeyine çıkarmıştır. Veblen'in yaptığı, genç bir rahipken kalkıp, Vatikan'da Papa'ya "sen dinsizsin" demesi anlamına geliyordu. Tabii bu; ABD'de kabul edilebilecek, yenilip yutulacak bir eleştiri değildir (<http://veblen.emomerkez.net/index.php/sempozyuma-gderken/63-ankara-veblen-kaptalzm-ve-akilci-br-ksad-duezen-cn-olanaklar?format=pdf/22.06.2015>).

Veblen kapitalizmin doğuracağı sonuçları uzun dönem seyrinin izlenerek görülebileceğini dile getirmiştir. Veblen kapitalist düzeni özellikle de uzun dönem seyrini anlatırken, parasal ve endüstriyel faaliyetler ayırımından bahsetmiştir. Kapitalizm hakkındaki bu görüşleri 1904 yılında yayınlanan Girişimcilik Teorisi (The Theory of Business Enterprise) adlı kitabında anlatmıştır. Bu bağlamda konjonktürün refah döneminde, iş adamlarının parasal faaliyetlerinin kredi artışına sebep olacağını söylemiştir. Veblen'e göre kredi artışının sonucu fiziksel varlığı olmayan kaydi kaynakların işletme içerisinde önemi artmaktadır. Dolayısı ile kapitalin önemi artınca büyüyen kapital daha büyük kredi imkânı oluşturur. Bu süreç içerisinde yatırım mallarından sağlanan getiri ile yatırım malları fiyatları arasında büyük bir fark doğurmaktadır. Oluşan bu fark ile yatırım malları arasından vazgeçilmesine ve işletmenin küçülmesi yoluna gidilmesine neden olur. Bu durum sonucu fiyatlar, üretim ve istihdamda düşüş yaşanır ve durgunluk dönemine geçilmektedir. Durgunluğun yaşandığı dönem içerisinde zayıf halka olan firmalar piyasadan silinir ve ya daha güçlü olan firmalar tarafından ele geçirilir. Yaşanan bu gelişmeler sonucu ekonomide tekel firmalar artış göstermektedir (Savaş, 1997: 655-56).

Veblen tekel firmaların olduğu dönem hakkındaki düşüncelerinde kapitalin en belirgin eleştirmeni olan Marks'tan ayrılır. Veblen ekonominin durgunluğa girdiği bu dönem içerisinde, durgunluğun kendi kendini yenileyeceğini düşünmektedir. Ona göre kapitalizmin yaşadığı durgunluk sonrasında tekrardan refah dönemine doğru yöneleceğini savunmaktadır. Marks ile kapitalizmin durgunluğa girdikten sonra sistemin kilitlenip yıkılacağını ve ortadan kalkacağını düşünmektedir.

Kapitalist sistemde sermaye sahiplerinin üretimden sağlanan gelirlerini, yatırıma yöneltmek yerine üretimi kısıp, fiyatları arttırarak kazanç sağlarlar. Dolayısı ile üretimden kesilen kaynaklar, fiyatları arttırmaktadır. Bu süreç içerisinde getiri elde eden yine sermaye sahipleri iken zarar gören kesim tüketici konumunda olan çalışan sınıftır. Kapitalizm Veblen'e göre, fakirlerin daha fakir olmasından dolayı, çalışan sınıfların kendilerini sermaye sahiplerine göre daha fakir olduğunu düşünmelerinden dolayı yıkılma sürecine girecektir. Veblen, kapitalist sistemin en belirgin özelliği olan tüketim yarışının şiddetinden dolayı toplum içerisinde hoşnutsuzluklara neden olacağını söylemiştir ve bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; "İnsan doğası gereği, herkesin komşusundan daha çoğuna sahip olmak istemesi özel mülkiyet kurumundan ayrı düşünülemez... İnsanların bu tutkudan kurtulamayacağı göz önüne alınırsa... Özel mülkiyetin ortadan kaldırılması gereği kaçınılmaz görünmektedir" (Veblen, Landreth, 1976: 332/Savaş, 1997: 656).

Yerleşik iktisadın rasyonel birey yaklaşımının bir gerçeği olan maksimum kâr, yani her bireyin kendisi için en iyi olan kararı vermesinin toplum içinde en doğru karar olduğu düşüncesi, Veblen'in kapitalizm eleştirisinde de, ideal bir sistem olmadığı kendisini göstermektedir. Çünkü birey doğası gereği kendisi için en iyi olanı, kendi faydasını ve kârını maksimum kılması, diğer bireyler ile arasında bir çekişmeye sebep olacaktır. Dolayısı ile özel mülkiyetin sağladığı fayda, her bireyin diğer bireylerden daha fazlasına sahip olmak istemesi, toplum içerisinde de bir çekişmeye sebep olmaktadır. Bu bağlamda Veblen'e göre, yerleşik iktisadın rasyonel bireyi ideal bir sistem olduğu görüşü güven kaybetmektedir. Veblen kapitalist sistemde sermaye sahiplerinin kendileri için en iyi olan seçimi yani üretimi kısıp, kârlarını maksimum kılmalarını tercih etmeleri kendileri için en doğru tercihtir. Fakat sermaye sahipleri için ideal olan tercih, çalışan kesim için ideal bir tercih olmamaktadır. Başka bir ifade ile çalışan kesimin bir tercihi değil katlandığı sonuç olmaktadır. Genel bir ifade ile Veblen'e göre

ideal yapı olarak kabul edilen kapitalizm, sermaye sahiplerinin tercih ve kararları, kendileri için en doğru karar olsa da, çalışan sınıf, piyasalar ve ekonomi için doğru karar olmaktadır.

4.2. Veblen'in Mirası

T.B.Veblen sosyolog, antropolog ve bir iktisatçı gözü ile iktisadi düşünce tarihine önemli katkıları olmuş bir düşünürdür. Günümüzde iktisadi düşünce tarihinde T.B.Veblen adı çok yönlü düşünce biçimi ile iktisatçıların göz ardı ettiği bir tarafını öne çıkaran önemli bir iktisatçıdır. Analizlerini yaparken psikoloji ve antropolojiden faydalanarak birey davranışlarının temeline inmeye çalışarak, çalışmalarını daha anlamlı hale getirmek için uğraşmıştır. Bu başlık altında Veblen'in çalışmalarından günümüze kalanlar, Veblen adı ile özdeşleşmiş iktisadi yaklaşımlar ve onun eleştirilen, eksik kalan yönleri anlatılacaktır.

Veblen, iktisadi analiz yapmaya başladığında, iktisat biliminin konusu hakkında yeni fikirler ortaya atmıştır. Ona göre iktisat biliminin konusu, yerleşik iktisatçıların savundukları gibi üretim faktörlerinin alternatif kullanım alanları arasındaki optimum dağılım değildir. Veblen iktisadın konusunu, kurumsal yapının gelişip değişmesinin incelenmesi gerekliliği şeklinde belirlemiştir ve bu kurumsal değişimin ekonomik faaliyetlerde belirleyici olduğunu söylemiştir (Savaş, 1997: 652).

Veblen'in en çok üzerinde durduğu konulardan biri, bireylerin iktisadi davranışlarının incelenmesi gerektiği görüşü yerine kurumların, sosyal grupların dolayısı ile birey davranışları üzerindeki etkisinin incelenmesi gerektiğidir. Veblen'in kurumlar kadar önem verdiği konulardan biri de teknolojik değişim ve gelişimdir. Ona göre iktisadi faaliyetler iki farklı kola ayrılmaktadır. Bu kolların ilki kârı maksimum yapma çalışmaları, ikincisi ise üretimi artırmaya yönelik faaliyetlerdir. Veblen'e göre teknoloji verimliliği artırmaktadır. Kârı maksimum yapmak için fiyat mekanizmasından faydalanır. İşletmeler maksimum kâr için rakiplerini piyasadan silmek için çalışırlar. Hâlbuki verimliliği artırmak için çalışan firmalar teknolojinin bir kısmının devre dışı bırakılarak verimliliğin azalmasına sebep olmaktadır ve teknolojinin gerektiği gibi kullanılmasına, dolayısı ile üretim artışına, ekonomik büyümeye engel olmaktadır. Teknolojik gelişme, değişme ülkeler için gerektiği gibi kullanıldığında büyümeyi destekleyen en önemli olgudur.

Veblen'e göre kendi iktisadi yaklaşımı evrenseldir. Ona göre evrimsel yaklaşım öncesi yaklaşımlar, evrimci tahlilin dinamik analizlerini benimsememişlerdir. Bu bağlamda ortodoks iktisadi yaklaşımlar denge varsayımı veya denge eğilimi gösteren varsayımları esas almaktadır. Bu varsayımda kültürün ve kurumsal yapının iktisadi faaliyetler üzerindeki etkisi yok sayılmıştır. Bu düşünce tarzı ise, Veblen'in evrimci iktisadına ters düşmektedir. Onun evrimsel yaklaşımında kurumsal değişim, iktisadi faaliyetlerde belirleyici unsurdur. Dolayısı ile kurumsal faktörlerden etkilenen birey, klasik iktisadi düşüncedeki gibi sadece zevk ve fayda peşinde koşan, kârını artırmaya çalışan yani sadece kendi çıkarını düşünen bencil bir varlık değildir.

Yerleşik iktisat teorilerine göre özel mülkiyet, malikin emeğinin veriminin ürünü olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda emeğini verimli bir şekilde kullanan malik, elde ettiği hâsılatın bir kısmına kendi mülkünde eşyaya dönüştürmektedir. İnsanın emeği karşısında bir ürüne sahip olması ve onu özgürce kullanması doğal bir haktır. Fakat Veblen, bu yaklaşımı kabul etmez. Ona göre mülkiyet hakkı, bölüşümde ortaya çıkan adaletsizlikten dolayı oluşmaktadır. Ona göre mülkiyet hakkı, çalışmadan üretilen değerlere sahip olan talancı sınıf olarak adlandırdığı sınıfın, geliştirdiği yasa ve kuralların doğurduğu bir haktır. Bu hak ile talancı sınıf toplum içerisinde ayrıcalıklı bir konuma gelmiştir.

Veblen'e göre iktisat biliminin asıl konusu, ekonominin statik bir durumda kendi kendine nasıl dengeye geldiğinin araştırılması değildir. Ona göre iktisat biliminin asıl konusu para, özel mülkiyet, teknoloji vs. gibi kurumlarda meydana gelen değişme ve süreklilik arz eden değişimin incelenmesi olmalıdır (Mouhammed, 2003: 88-92/Ersoy, 2008: 540).

Veblen'e göre iktisat, üretim, üretim ise toplumun dışlılarının mal üretecek bir yapıda iç içe geçmesidir. Bu yapının verimli bir şekilde çalışmasını sağlayacak ayarlamaların yapılması gerektiğini düşünür ve bu düzenlemelerin yapılması içinde teknisyenlere ve mühendislere ihtiyaç olduğunu savunur (Heilbroner, 2013: 204). Dolayısı ile verimli bir üretim gerçekleştirecek olan mühendis, teknolojinin nimetlerinden en iyi şekilde faydalanması gerekir. Teknolojik gelişim, değişim ve mühendis yaratıcılığı ile birleşen üretim sisteminin ekonomik büyüme için faydalı olacağını savunmaktadır.

Veblen'in teorisinde buraya kadar aktarılan bilgilerden yola çıkılarak ona göre, iktisat bilimi evrensel değil, evrimsel bir bilimdir ve evrimsel bilim yasalarına göre analiz yapılmalıdır. Veblen'e göre iktisadi faaliyetler incelenirken, iktisadi aktörleri tek tek incelemek yerine ekonominin bir bütün halinde incelenmelidir. Veblen'de esas olan kurumların değişimi ve gelişimidir. Bu bağlamda araştır-

malarına temel oluşturduğu kurumsal değişim, iktisadi faaliyetlerde belirleyici olan birey davranışlarına şekil verip yönlendirerek ekonomiye etki etmektedir. Kurumsal değişimi destekleyen, süreklilik göstermesini sağlayan faktör olarak teknolojiyi görmekte ve teknolojik değişim, gelişime büyük önem vermiştir. Veblen savunduğu düşünceleri, yaptığı çalışmalar ile iktisat bilimine farklı bir perspektiften bakarak, iktisadın alanını genişletmiştir. İktisadı diğer sosyal bilimler ile ilişkisinin önü açarak iktisadi faaliyetlerin temeli olan birey davranışlarını açıklamak için faydalanmıştır. Dolayısı ile ekonomik faaliyetleri açıklarken varsayımlara dayanan aktörleri birbirinden bağımsız bir şekilde ele alan yerleşik iktisadın aksine iktisadi aktörlerin birbiri üzerindeki etkilerini bir bütün halinde incelemiştir.

Veblen, kendi çağdaşı olan iktisatçılardan farklı olarak ve onların göz ardı ettiği, toplumsal ve ekonomik ilerlemenin önünde lokomotif görevi gören teknolojinin kurumsal süreçte önemli etkisine dikkat çekmesi idi. Bu bağlamda Veblen, iktisada dünyayı görebilecek ve gördüklerini daha anlamlı bir şekilde yorumlayabilecek bir çift göz vermiştir (Heilbroner, 2013: 214).

T.B.Veblen'in bilim anlayışı üzerinde ne derece ve nasıl etkili olduğu konusu tartışmalı olmasıyla beraber, bilginin her zaman dolaylı olduğu, her bilginin kendinden önceki bilgiler ile ilişki içerisinde olduğunu savunan kurumsalcılığın topluma ve bilgiye bakış açısı ile paralel bir durum arz etmektedir (Demir, 1995: 210).

T.B.Veblen öncülüğünde kurumsalcı düşüncenin yerleşik iktisadın yönelttiği eleştiriler önemli ve sarsıcı olmasının tartışılmaz bir gerçek olduğu kabul edilmekle beraber, genel kabul gören ve güçlü alternatif bir metodoloji geliştiremediği kabul edilmektedir (Backhouse, 1991: 227/Demir, 1995: 208).

Veblen'in Mirası başlıklı bu bölümde yapılan açıklamalar doğrultusunda T.B.Veblen ekonomi bilimine farklı bir bakış açısı getirerek çağdaşı olan ve kendinden sonra gelen iktisatçıların ufku genişletmiştir. İktisat bilimine yapmış olduğu katkılar ile ilk etapta şaşkınlık uyandırıp, temkinli yaklaşılmış olsa da iktisat biliminde ilgi uyandırmıştır. Düşünceleri ile çağını aşmış bir iktisatçı ve iktisat bilimine bakış açısı ile dikkatleri üzerine çekmiş bir isim olan Veblen'in çalışmalarının eleştirilere maruz kalmasının nedeni, savunduğu düşüncelerini yerleşik bir teori haline getirememiş olmasıdır. Kabul görmüş bir metodoloji geliştirememiş olması sebebi ile hak ettiği ilgiyi görememiştir. Fakat bir teori oluşturamamış olması Veblen'in iktisat bilimi üzerindeki etkisinin göz ardı edilmesine sebep olmaz. Veblen iktisadi düşünce tarihinde çok yönlü bir iktisatçı olarak iktisat biliminin diğer sosyal bilimler ya da başka bir ifadeyle interdisipliner düşünce sistemi ile iktisat biliminin alanını genişletmesiyle Ortodoks iktisatçılardan ayrılarak heteredoks iktisatçılar arasında yer edinmiştir. Bu bağlamda Veblen, interdisipliner düşünce yapısı ile ufku geniş bir iktisatçı olarak anılmasına engel olmamaktadır.

4.3. Günümüz ve Veblen

İktisadi düşünce tarihinde Veblen, hem kendi hayatta olduğu dönemde hem ölümünden sonraki dönemde fikirlerinin değeri tam anlamı ile anlaşılammış bir düşünürdür. Onun sadece göstermelik(gösteriş) tüketim ile birlikte adının anılması bunun bir göstergesidir. Veblen sosyolog olmasının etkisi ile beraber toplumsal çözümlemeleri, geniş perspektifli düşünce yapısı gerektiği ölçüde anlaşılammıştır. Fakat Veblen ekonomik, toplumsal hayatın farklı boyutlarını bir arada incelediği için, günümüzde birçok araştırmacı için yol gösterici durumdadır. Günümüz modern iktisadi çalışmalarında hem sosyoloji alanında, hem iktisadi alanda, hem mühendislik alanındaki araştırmacılar için bir kaynak olmakta ve yol göstermektedir.

Veblen zamanının iktisadi düşünceleri de dâhil olmak üzere psikoloji, fizyoloji ve antropoloji alanlarında birçok çalışma yapmıştır. Bu özelliği ile zamanının çok yönlü ve zamanının ötesine geçebilmiş bir iktisatçıdır. Öyle ki kurumsal iktisadın başlangıcı kabul edilen T.B.Veblen'in "İktisat Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir?" başlıklı makalesi ile iktisat bilimine kökten bir eleştiri getirerek dönemi içerisinde şaşkınlık uyandırmıştır. Burada Veblen'in bu başarısının yanı sıra dikkat çekilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. T.B.Veblen'in düşüncelerinin destek görmekle beraber, yerleşik iktisat gibi teoriler oluşturamaması onun en büyük kusuru olarak tanımlanmıştır.

Veblen'in felsefesinde evrim süreci büyük bir yer tutmaktadır. Onun evrim sürecinde kurum, içgüdü ve alışkanlıklar önemli bir yer tutmaktadır. İçgüdü, alışkanlıklar ve kurumların yön verip şekillendirdiği kurumsal evrim süreci, ekonomik süreçlerin açıklanmasına ve anlam kazanmasına da yardımcı olmaktadır. İçgüdüler ve alışkanlıklar ile açıklamaya çalıştığı birey davranışlarını, haz peşinde koşan yerleşik iktisadın bireyine alternatif bir fikir olarak geliştirmiştir. Dolayısı ile Veblen bireyin faaliyetlerini açıklarken psikoloji, antropoloji, tarih gibi bilimlerden faydalanarak iktisadi düşünce tari-

hine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Veblen'in araştırmalarında başvurduğu bu yöntem, modern sosyal bilim araştırmacıları için bir ışık tutmaktadır.

Veblen'in incelediği, üzerinde durduğu konulardan biri de kapitalizmdir. Veblen'in ilk çağlardan itibaren günümüze kadar kapitalizmin geçirdiği evrim sürecini araştırmıştır. Marks'ın aksine kapital sistemin er yada geç çöküşü olacağını, durgunluğun ardından yeniden canlanma olacağını savunmaktadır. Bu bağlamda Veblen kapitalist sistemin işleyişinde dinamik kurumlar ile tutucu(gelişmenin önündeki engel) kurumlar arasındaki çatışmanın ön plana çıkarılarak incelenmesinin gerekliliğini savunmaktadır. Modern kapitalist sistemde statik bir kurum olarak kabul ettiği finansal faaliyetlerin nasıl dinamik bir kurumu teşkil eden endüstriyel faaliyetlerin gelişmesini engelleyerek toplumsal refahın önünde bir engel olduğuna dikkat çekmiştir.

T.B.Veblen'in evrimsel iktisat anlayışından, diğer bir ifade ile eski kurumsal iktisattan günümüze geldiğimizde, kurumsal iktisat gelişim göstererek yeni kurumsal iktisat halini almaktadır. Veblen'in kurumsal iktisadı, yeni kurumsal iktisattan farklılık gösteren felsefi düşünce, yerleşik iktisadın eleştirisinde ortaya çıkmaktadır. Eski kurumsal iktisat yerleşik iktisadın felsefesini soyut, gerçek hayattan kopuk gerekçeleri ile tamamen reddetmektedir. Yeni kurumsal iktisat ise eski kurumsalcılara kıyasla yerleşik iktisadı tamamen reddetmek yerine yerleşik iktisat felsefesinin teorilerinin değiştirilip geliştirilmesi gerektiği üzerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda iki akım arasında kurum kavramına bakış açılarında da farklılık doğurmaktadır. Veblen yerleşik iktisadın rasyonel birey anlayışındaki homo-economicus kavramını homosoyolocigus kavramı olarak ele alıp incelemektedir. Fakat yeni akım Veblen'in aksine bireyi, rasyonel kabul etmekte ve bu rasyonel bireyin hangi kurumsal faktörlerden etkilenmekte ya da hangi kurumsal çerçeve ile incelendiği, temel araştırma alanları olmaktadır.

İktisadi düşünce tarihinde evrimsel iktisat denildiği zaman Veblen akla gelmektedir. Zaman, değişim süreci gibi çalışmalarda Veblen fikirleri esas alınmaktadır. Fakat Veblen'in kendi fikirlerini ortaya koyarken yeni bir model geliştirmemiş olması, analizlerinde incelenen konuların net olarak etkilerinin ortaya konmasında yardımcı olmamaktadır. Bu bağlamda Veblen'in objektif bir sonuç elde etmeyi engelleyen düşüncelerini geliştirmek bu düşüncelerin hangi alanlarda faydalı olabileceğini araştırmak onun çalışmalarını anlayabilmek için daha yerinde bir çalışma olacaktır. Düşünce tarihi içerisinde yer edinmiş ileri görüşlü, zamanına göre modern bir bilim adamı olan Veblen felsefesini anlamak, sosyal bilimler içerisindeki yerini ve önemini benimsemek, düşüncelerini geliştirmek günümüz sosyal bilimler anlayışı içerisinde önem arz etmektedir.

Bu bağlamda T.B.Veblen'in öğrencisi olan ve kendisinden oldukça etkilenen, kurumsal iktisat alanında çalışmalar yapan Wesley Clair Mitchell, Veblen'in sosyal bilimler için önemini şu şekilde ifade etmektedir: "Thorstein Veblen'in rahatsız edici bir etkisi vardı; döneminin en bildik düşünceleri, sanki dış güçler tarafından onun kafasında işlenen tuhaf ürünlermiş gibi, öğrencilerin bilinçsizce öğrendikleri basmakalıp sözleri didik didik eden, başka bir dünyadan gelmiş bir ziyaretçiydi o... Sosyal bilimlerde, aklı, koşulların açıklanamaz zorbalığından kurtaran başka hiçbir azat edici ve muhakeme diyarının sınırlarını bu kadar genişleten tek bir kimse yoktur" (Dorfman, 1947: 505/Heilbroner, 2013: 215).

Buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında kurumsal iktisat Veblen'in felsefesinden etkilenip kurumsal iktisada katkı yapan, onun felsefesinden yola çıkarak yeni dönem kurumsal iktisadına temel oluşturan ve günümüze kadar gelmesine yardımcı olan iktisatçıların çalışmaları ile iktisadi literatürde yer edinmiş bir akımdır. Burada Veblen ile birlikte, Veblen'den etkilenen iktisatçılar ve kurumsal iktisat felsefesinden etkilenen yeni dönem kurumsal iktisat ve bu alandaki önemli isimlerden örnek vermek gerekirse aşağıdaki şekilde bir sıralama yapmak mümkündür (Savaş, 1997: 645);

*T.B.Veblen kurumsal iktisadın kurucusu (1857-1929)

*W.C.Mitchell, Veblen'in öğrencisi (1874-1948)

*John R.Commons (1862-1945)

*Douglass North (1920-)

*Ronald Coase (1910-2013)

*Oliver Williamson (1932-) (Çetin, 2012; 44).

4.4 Veblen ve Eserleri

T.B.Veblen'in makale ve kitap olmak üzere birçok yayını bulunmaktadır. Veblen, sıkıntılı akademik hayatına çok fazla eser vererek, eğitimini değerlendirmiştir. Vermiş olduğu eserler ile dö-

nemi içerisinde ilk etapta şaşkınlık uyandırır da takdire şayan bulunmuştur ve eserleri birçok iktisatçı için kaynak olmaktadır.

Veblen'in düşüncelerini yansıtan kitapları ve çok sayıda eleştiri ve makaleleri bulunmaktadır. Veblen dönemi içerisinde ilk eserini 42 yaşında vermesine rağmen birçok sayıda esere imza atmıştır. Eserlerinden ilki kurumsal iktisadın başlangıcı olarak kabul edilen "Why is Economics not an Evolutionary Science?" (1898) (İktisat Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir?) başlıklı makalesidir. T.B.Veblen'in oldukça önemli miktarda çalışması bulunmaktadır. Öğretileriyle T.B.isimli makale çalışmasında Veblen ve eserlerine fikir vermesi açısından makale ve kitaplarından birkaç örnek verilmesinin uygun olacağını düşünerek kitap ve makalelerinden başlıca önemli olanları ve içerikleri hakkında bilgi verilmiştir.

- **The Theory of the Leisure Class** (1899) (Aylak Sınıfın Teorisi), Veblen'in en çok bilinen eserlerindedir. Bu kitapta Veblen, Amerika'nın aylak sınıfı olarak adlandırdığı çalışmayan, üst sınıfın ilkel dönemlerden modern zamanlara kadar tüketimde gösterdiği değişimi anlatmaktadır. Veblen'e göre aylak sınıf, üretmeyen, kalkınmada payı olmayan, gösteriş ve statüsünü ortaya koymak için tüketimde bulunan tembel bir sınıftır.
- **The Theory of Business Enterprise** (1904) (Girişimcilik Teorisi), Girişimcilik Teorisi kitabında Veblen, moder sanayi sistemin de sanayi kaptanları olarak nitelendirdiği işadamlarının değil, makinelerin önemi üzerinde durmaktadır. Sanayi sisteminde makinenin hâkimiyeti üzerinde durmaktadır. Endüstriyel büyüme için makinelerin etkin bir rol oynadığını ifade etmektedir. Genel bir ifade ile işadamlarının ve onu ayakta tutan sistemin çöküş kuramıdır.
- **The Engineers and Price System** (1921) (Mühendisler ve Fiyat Sistemi), Bu eserinde ekonomik büyümenin lokomotifleri olarak adlandırdığı mühendislerin, üretim içerisindeki etkin rollerini anlatmaktadır. Kapitalist sistemde sanayi kaptanları olarak bahsettiği işadamlarının değil, mühendislerin ekonomik büyüme için çok önemli olduğunu anlatmaktadır. Bu bağlamda teknolojinin ve teknolojik gelişmenin mühendislerin kullanımı ile beraber ekonomik gelişme için çok daha faydalı olacağından bahsetmektedir.
- **Imperial Germany and the Industrial Revolution** (1915) (Emperyal Almanya ve Sanayi İnkılâbı), adlı eserinde çağdaş uygarlık içerisinde Almanya'nın yeri ve önemi, uluslararası çekişmeler içerisindeki başarısı dile getirilmiştir. Sanayi devriminin doğurduğu etkiler ile Almanya'da meydana gelen değişim anlatılmaktadır.
Makalelerine örnek verirsek;
- **The Economic Theory of Women's Dress** (1894) (Kadınların Giyimlerinin İktisadi Teorisi), Veblen bu makalesinde tüketim olgusunun insanlar üzerindeki etkisine dikkat çekmiştir. Tüketim olgusunu kadınların giyim alışkanlıklarından yola çıkarak anlatmıştır. Giyim kuşam alışkanlığının ihtiyaçtan değil bir statü göstergesi olarak bir farklılık unsuru olarak kullanıldığını ifade etmiştir.
- **The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays** (1919) (Modern Uygarlıkta Bilimin Yeri ve Diğer Yazılar), Bu eserde Veblen'in marjinal okul ve klasik iktisadi düşüncenin eleştirilerinden oluşan ve daha önce farklı dergilerde yayınlanan makalelerin, yazıların toplamından oluşmaktadır. Bu bağlamda bu eser Veblen'in temel felsefesini oluşturan eserleri kapsamaktadır.
- **The Instinct of Workmanship and the State of the Industrial Act** (1914) (Zanaatkârlık Güdüsü ve Sanayi Kanununun Durumu), Bu makalede Veblen, sanayi devriminin yaşandığı süreçte emek ile çalışan bireyin gelişen yeni sisteme ayak uydurma sürecini ele almıştır. Neoklasik iktisadın rasyonel bireyinden farklı bir birey anlatılmıştır bu eserde.
- **Why is Economics Not an Evolutionary Science?** (1898) (Ekonomi Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir? Kurumsal iktisadın başlangıcı olarak kabul edilen bu makalede Veblen, kendi iktisadi düşüncesini evrimsel olarak adlandırmıştır. Kendi iktisat yaklaşımına yerleşik iktisadi düşüncenin evrensel iktisat anlayışını eleştirerek yola çıkmıştır. Bu bağlamda yerleşik iktisadın genel denge anlayışı, her zaman dilimi ve her ülke için geçerli iktisadi yasaların kabulü nedeni ile iktisadi evrim göz ardı edilmiştir. Yerleşik iktisadın evrensel yasaların geçerliliğinin kabulü ile ekonomik sistemi etkileyen unsurlar yok kabul edilmiştir. Dolayısı ile iktisat bilimi evrimsel bir bilim olmaktan uzaklaşmıştır.
- **"The Socialist Economics of Karl Marx and His Followers"** (1906), (Sosyalist İktisatçı Karl Marks ve Onun Takipçileri), T.B.Veblen, kendisi gibi kapitalizmin eleştirmeni olan Karl

Marks'ı ve onun takipçilerini anlatmıştır. Kapitalist sistemi acımasızca eleştiren Marks'ın düşüncelerini tutarlı bulan Veblen onunla hem fikir olduğu noktalar olduğu gibi ayrı düşüğü konularda olmuştur. Veblen'e göre Marksın sistemi kapitalist sistemin en ideal yapı olduğu konusundaki görüşleri sarsmıştır.

- **"The War and Higher Learning"** (1918), (Savaş ve Yüksek Öğretim), Endüstriyel sanatların devletlerin büyümesi için olumlu bir etki olduğunu savunan Veblen, endüstriyel devrim yaşanırken meydana gelen değişim ve savaş koşullarının eğitim ve öğretim sürecini nasıl etkilediğini anlatmaktadır.

Amerikalı iktisatçı Veblen, yaşadığı dönemin ekonomik koşulları, sosyal şartları, aile yapısı, aldığı eğitim ile dönemi içerisinde hem düşünceleri ile hem de kişiliği ile kabul görmekte zorluk çekmiştir. Çünkü o geniş bir coğrafyada kabul görmüş ve uzun bir süredir hâkim olan neoklasik iktisadi eleştirme cesareti göstermiştir. Üstelik eleştirilerine içinde yaşadığı ülkenin ekonomik sistemini eleştirerek başlamıştır. Bu bağlamda toplumdan uzak garip hal tavrı içerisinde olan bir bilim adamı olarak kabul görmesi zor bir hal almıştır. Fakat Veblen çalışmalarından, felsefesinden taviz vermeyecek iddialı çalışmaları ile geçte olsa kendisini iktisat dünyasına kabul ettirmeyi başarmıştır. İnterdisipliner çalışma sistemi ile iktisat bilimine farklı bir bakış açısı getiren iktisadi düşünce dünyasına yeni ufuklar açan Veblen sürekli bir evrim süreci yaşayan ekonomik düzende kendi isminden bahsettirmeyi başarmıştır.

5. SONUÇ

İktisadi düşünce tarihi kitaplarında kısa bir bilgi olarak tanımlanan kurumsal iktisat Amerikalı iktisatçıların iktisat bilimine yapmış oldukları önemli bir katkıdır. Kurumsal iktisat Amerikalı iktisatçı T.B.Veblen ile iktisadi düşünce tarihinde yer edinmiş bir düşünce akımıdır. Veblen ismi kurumsal iktisattan ziyade kendisinin geliştirmiş olduğu gösteriş tüketimi olarak bilinen kavram ile de birlikte anılmaktadır. Tüketim kavramı Veblen felsefesinde yerleşik iktisadın temel varsayımı olan homo-economicus yaklaşımından farklı olarak ele alınmıştır. Yerleşik iktisadın kabul ettiği rasyonel birey, maksimum kârı düşünerek hareket eder. Burada dikkat çekmek gerekir ki Veblen tüketim kavramını sosyal bir olgu olarak ele almaktadır. Bu kavramı yerleşik iktisadın dikkate almadığı rasyonel birey anlayışının eleştirisinde kullanmıştır. Buradan hareketle Veblen yerleşik iktisat geleneğini kabul eden bir isim değil, yerleşik iktisadın karşısında yer alan bir iktisatçıdır.

Veblen, neoklasik iktisadi çağın dışında, gerçek hayatla ilişkisi olmayan, varsayımlara dayanan ve amaca yönelik teorilere sahip olması sebebi ile eleştirmektedir. Ona göre yerleşik iktisat metafizik unsurlar taşımaktadır. Yerleşik iktisat, doğa kanunlarının insan hayatı için en doğru kurallar olduğunu düşünmektedir. Bu düşünce ile insan, düşünmeyen pasif bir varlığa dönüştürülmüştür. İnsanın sadece kendi çıkarını düşünen, kendi faydası peşinde koşan özellikleri öne çıkmıştır. Veblen yerleşik iktisadın savunduğu bu görüşe olumlu yaklaşmamıştır. Ona göre insan, içinde yaşadığı toplumdan ayrı düşünülemez. Dolayısı ile Veblen, iktisadi analiz yapılırken soyutlamalardan hareket etmez, ekonomik faktörlerin tek tek birbirinden bağımsız olarak incelenmesini eleştirir. Veblen, ekonomik hayatın bir bütün halinde incelenmesi gerektiğini savunur.

Veblen düşünce dünyasını oluştururken dönemin bilim dünyası, iktisatçıları ve düşünce akımlarından etkilenmiştir. Bu isimlerin başında Charles Darwin gelmektedir. Darwin, toplumsal olayları anlayıp açıklaması yönünde Veblen'i oldukça etkilemiştir. Veblen, Darwin'in evrim teorisinden yola çıkarak evrim kavramını toplumsal hayata uygulamıştır.

Veblen, yerleşik iktisadın soyutlayıcı ve statik analizlerine karşı gerçek hayata yönelik açıklamalar yapmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, toplumsal değişimi inceleyen Veblen akıp giden zaman içerisindeki değişim ve dönüşümü incelemiştir.

Veblen düşünce dünyasını oluştururken Alman Tarihçi Okul'un felsefesinden oldukça etkilenmiştir. Tarihçi Okul'un her ülkenin kendi koşulları, kendi ekonomik faaliyetlerine göre farklı iktisadi yasaların olmasının gerekliliğini savunan düşüncesi, yerleşik iktisadın evrensel iktisat yasaların kabulünün bir eleştirisi olarak, Veblen yerleşik iktisadın tam karşısında yer almaktadır. Evrensel değil, evrimsel iktisat yasalarının varlığını kurumlar, alışkanlıklar, içgüdü ve geleneklerin birey davranışları üzerindeki etkisini ele alarak açıklamaya çalışmıştır. Veblen'e göre bu unsurlar sadece fizyolojik olarak ele almak birey davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu unsurlar ile zaman içerisindeki değişimleri de birey davranışları üzerinde oldukça etkilidir ve birbirleri ile etkileşim içerisinde.

İkinci bölümde Veblen'in evrimsel iktisat düşüncesinden ve yerleşik iktisadın eleştirisinden yola çıkarak kurumsal iktisat okulunun temelini oluşturduğu anlatılmıştır. Kurumsal İktisat, isminden hareketle kurumları savunan, ekonomik faaliyetlerin temeline kurumları oturtan düşünce akımı değildir. Temel felsefesini T.B.Veblen'in oluşturduğu, isim babasının Walton Hamilton'ın olduğu kurumsal iktisat okulu, ABD iç savaşı ve 1. Dünya Savaşı arasındaki dönem ve Amerikan ekonomisinin güçlenmeye başladığı dönemde ortaya çıkmıştır. Sanayi devriminin çok hızlı yaşandığı, Amerikan ekonomisinde meydana gelen olumlu gelişmenin sosyal anlamda aynı etkiyi gösteremediği, hâkim iktisadi görüşün ekonomik problemlere çözüm getiremediği vb sebeplerden yola çıkarak Veblen, içinde yaşadığı toplumu ve iktisadi faaliyetlerini eleştirmiştir.

Kurumsal iktisadın, Veblen'in 1898 yılında yazmış olduğu "Why is Economics Not an Evolutionary Science?" isimli makalesi ile başladığı kabul edilmektedir. Sanayi devriminin doğurduğu sonuçlar itibari ile Amerikan ekonomisinde meydana gelen gelişmeler ve yerleşik iktisadın aksamaya başlamasından beslenen kurumsal iktisat genel bir ifadeyle; kurumları ve kurumların ekonomik hayat içerisinde etkisini ve bu etkilerin meydana getirdiği sonuçları inceleyen bir akımdır. Amerikan kökenli kurumsal iktisadın felsefi temelleri ise yine Amerikalı bilim adamlarının felsefe bilimine yapmış olduğu pragmatizme dayanmaktadır. Kurumsal iktisat pragmatizm anlayışına göre iktisat biliminin, araştırmalarının ve teorilerinin soyut ifadelerle değil gerçek hayata karşılık gelen kavramlarla geliştirilmesini savunmuşlardır.

Veblen, yerleşik iktisadın ekonomik faaliyetlerin belirleyicisi olarak rasyonel birey anlayışını eleştirmiş, toplumsal etkilerden bağımsız düşünemeyen birey davranışları üzerinde kurumların etkisinden yola çıkmıştır. Veblen'e göre ekonomik faaliyetlere yön veren, etkileyen esas unsur kurumlardır. Burada kurumlar yerleşik iktisat düşüncesindeki soyutlama yöntemine göre stabil kabul edilmiştir. Çünkü Veblen düşüncesinde esas dinamizmdir. Dolayısı ile kurumsal değişim birey faaliyetlerine etki ederek ekonomik faaliyetlere yön vermektedir.

Veblen'in düşüncesinde değişim ve gelişimi etkileyen bir diğer unsurda teknolojidir. Teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini gösteren çalışmalara önem vermiştir. Veblen'e göre teknolojik gelişme ve mühendislerin etkisi ile ekonomik ilerleme gerçekleşmektedir. Onun düşünce dünyasının hareket noktalarından biri de kapitalizmin eleştirisidir. Veblen içinde yaşadığı Amerikan ekonomisini eleştirmiş ve bu sebeple Amerika'nın yetiştirdiği bir Amerikan eleştirmeni olarak bilinir. Gösteriş tüketimi kapitalizm eleştirinde geliştirdiği bir kavramdır. Veblen'e göre kapitalizm, üst sınıfın zararlarını ortaya koyduğu iktisadi bir yapıyı ifade etmektedir. Bu sistem Veblen'e göre toplumsal faydayı gözetmemektedir ve bu yüzden değişmesi gerekmektedir. Veblen'in sisteminde önemli olan üretimdir. Dolayısı ile sermaye sahiplerinin üretimi desteklemediğini düşünür ve ekonomik ilerlemenin önünde engel olarak görür. Ona göre teknolojiyi geliştiren kullanıp üretim artışını sağlayan sermaye sahipleri değil mühendislerdir. Bu bağlamda kapitalizmin ideal sistem olduğu düşüncesini eleştirmektedir.

Veblen, bir iktisatçıdan ziyade sosyolog olması gerekçesi ile çağdaşı iktisatçılar tarafından özellikle geniş kitleleri ile etkilemiş her ülkeden takipçi bulmuş yerleşik iktisadi eleştirme cesareti göstermesi nedeni ile eserleri gerekli ilgiyi görmemiş, düşünceleri takipçi bulamamıştır. Fakat dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal şartlarından dolayı yerleşik iktisadın takdir gördüğü kadar iktisadi problemlere çözüm bulamaması nedeni ile ve yerleşik iktisadın soyut çalışmalarına alternatif oluşturabilecek toplumsal gerçeklere dikkat çekmesi ile düşünceleri ses getirmiştir.

Amerikalı bir iktisatçı olarak iktisadi düşünce tarihine kurumsal iktisat ile önemli bir katkıda bulunan T.B.Veblen düşünceleri, çalışmaları ile iktisat bilimine farklı bir bakış açısı getirmiştir. İktisat biliminin sosyal bir bilim olma özelliğinden yola çıkarak yerleşik iktisadın iktisat bilimini evrensel bir bilim olarak kabul etmesini eleştirmiş ve iktisat biliminin diğer sosyal bilimlerle ilişkisine dikkat çekerek iktisadın alanını genişletmiştir.

Kurumsal iktisat, iktisat biliminin alanını genişletmiş, farklı bir bakış açısı getirmiştir fakat Veblen yerleşik iktisat gibi düşüncelerini teori haline getirememesi, iktisadi problemlere çözüm bulamaması gibi gerekçelerle eleştirilere maruz kalmıştır. Kurumsal iktisadın gerektiği gibi genel kabul görmemesi, bir eleştiri iktisadi olmaktan öteye gidememesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda kurumsal iktisadın alternatif çözümler bulamaması bu akımın gözden düşmesine sebep olmuştur. Bu etkilerin yanı sıra Büyük Buhan döneminde ortaya çıkan sorunlara Keynesyen İktisadın bir anlamda çözüm getirmesi kurumsal iktisadın gözden düşmesini hızlandırmıştır. Kurumsal iktisadın geniş kitleleri etkileyememesinin bir diğer sebebi de kendi içerisinde fikir uyuşmazlıklarının yaşanmasıdır. Ku-

rumusal iktisadın temsilcisi T.B.Veblen, çağdaşı ve kurumsal iktisada katkısı olan Commons ile de fikir ayrılığına düşmüştür.

T.B.Veblen yerleşik iktisat felsefesini tamamen reddedip, yerine yeni fikirler yeni teoriler geliştirilmesini savunmuştur. Yerleşik iktisadın gerçek hayattan kopuk teorileri ile gerçekçi sonuçlar elde edilemeyeceğini savunur. Commons ise yerleşik iktisat felsefesinin temel varsayımlarını reddetmez. Bunun yerine yerleşik iktisadın eksiklerinin giderilmesini öngörür.

Kurumsal iktisat felsefesi kendi içerisinde yaşadığı fikir ayrılıklarından hareketle yeni kurumsal iktisat ismini alarak farklılık göstermektedir. Veblen temsilciliğinde eski kurumsal iktisat, neoklasik iktisat teorilerini tamamen reddeden bir düşünce akımı olmuş, araştırma ve çalışmalarını özellikle teknoloji-kurum ilişkisine dayandırmıştır. Eski akıma göre teknoloji ekonomik gelişme ve ilerlemenin önündeki çekici gücü temsil etmektedir. Teknolojik gelişme ve değişim ekonomik ilerlemenin dinamik kanadını oluştururken, kurumlar ise iktidar ve statüyü koruyan özelliğinden dolayı ekonomik gelişmenin önünde engel teşkil eden bir unsur olarak kabul edilmektedir.

Yeni kurumsal iktisat, yerleşik iktisat ile eski kurumsal iktisat arasında bir köprü görevi görmektedir. Yeni kurumsal iktisat kavramını ilk defa 1975 yılında yazdığı bir makalede kullanan R.Caose'dir. Fakat bu akımın felsefi temellerini 1937 yılındaki "Nature of the Firm" isimli çalışmasında oluşturmuştur.

Yeni kurumsal iktisat, yerleşik iktisadın temel analiz felsefesine dokunmadan, inceleme alanlarında ve temel aldığı konular üzerinde değişiklikler yapılarak kurumsal iktisat arasında bir uzlaşma olmasını öngörmektedir. Yeni kurumsal iktisat, eski kurumsal iktisat geleneği gibi iktisat biliminin alanını genişletmiştir. Yeni akım farklı düşünce okullarını içinde barındırmaktadır. Yeni kurumsal iktisat okulunun yerleşik iktisadı temel düşüncesine itirazı olmaması nedeni ile eski gelenek ile köklü bir ayrılığa düşmüştür. Buna rağmen kurum kavramı üzerinde durmaları ve analize dâhil etmeleri ile eski kurumsal okul ve yerleşik iktisat arasında bağ kurmuşlardır.

T.B.Veblen, yerleşik iktisadın önemini göz ardı ettiği üzerinde durmadığı dinamik analize çok önem vermiştir. Zaman unsuruna çok önem vermiş, akıp giden zaman içerisinde gerçeğe uygun açıklamalar yapmaya çalışmıştır. Onun çalışmalarında değişim-gelişim dolayısı ile dinamizm esastır. Veblen'i sadece gösteriş tüketimi ile anmak onun fikirlerine saygısızlık anlamına gelir. Özellikle de iktisat bilimine getirmiş olduğu bakış açısının yok sayması iktisat bilimine haksızlık yapılmasına sebep olur.

İktisadi düşünce yapısına katkılarında hareketle en önemli katkısı interdisipliner düşünce yapısıdır. İnterdisipliner düşünce yapısı ile iktisat bilimi diğer sosyal bilimlerin alanları ile ilişkili hale gelmiştir. Bu bağlamda sosyal bir bilim olan iktisat gerçek hayat ile bağlantılı çalışmalar yapılmasına zemin hazırlamıştır. İnterdisipliner düşünce sistemi Veblen'i ortodoks iktisat düşüncesinden ayıran en belirgin özelliğidir. Ortodoks iktisattan ayrılan Veblen heteredoks iktisadi düşüncenin en önemli temsilcilerindedir. Heteredoks iktisadi düşünce Veblen'in düşünce dünyasının iktisat bilimine mirasıdır.

Veblen'in iktisat bilimine katkıları genel bir değerlendirmeye iktisat biliminin psikoloji bilimi ile ilişkisine dikkat çekmiş ve birey davranışlarının incelenirken psikolojinin göz ardı edilmemesi gerektiğini söylemiştir. Bunun yanı sıra birey faaliyetleri incelenirken içgüdüler, alışkanlıklar, kültür ve kurumların önemli bir etkisi olduğunu bu faktörlerin etkileri göz önüne alınarak analiz yapıldığında daha gerçekçi sonuçlar elde edileceğini savunur. Veblen'in, iktisat bilimine en önemli katkılarında biri de iktisadın diğer sosyal bilimlerle ilişkisine dikkat çekmesidir dolayısı ile interdisipliner düşünce yapısı ile iktisat biliminin alanını genişletmiştir. Veblen'in analizlerinde zaman faktörü önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda Veblen değişim ve gelişime önem vermiştir. Ona göre kurumsal evrim birey faaliyetlerine dolayısı ile ekonomik faaliyetlere yön vermiştir. Yapmış olduğu çalışmalar ile Veblen neoklasik iktisadın dikkat etmediği konulara dikkat çekmiştir. Neoklasik iktisadın gerçek hayattan kopuk çalışmalarına alternatif çözümler bulmaya çalışmıştır.

Veblen'in iktisat bilimine katkıları asla göz ardı edilemez; iktisat bilimine oldukça farklı bir bakış açısı getirmiştir. Veblen yapmış olduğu çalışmalarda; kurum, içgüdü, alışkanlıklar, kültür, teknoloji, mühendis, değişim... vb. bir çok kavramın iktisat bilimi için önemini ortaya koymuştur. Düşünceleri ve çalışmaları ilk dönemlerde birçok eleştiriye maruz kalsa da, sonrasında iktisatçılar tarafından değerlendirilmiş ve gerekli takdiri görmüştür. Bütün bu özelliklerin yanı sıra Veblen iktisat bilimine kazandırdığı farklı yaklaşımla iktisadı farklı bir boyuta taşımış ve çalışmaları Commons, Galbraith ve Mitchell gibi birçok iktisatçıyı da düşünce dünyasına kazandırmıştır. Veblen çalışmalarıyla eleştirdiği neoklasik iktisada alternatif bir yöntem geliştiremediği için teorilerini yerleşik bir teori

haline getiremediği için ve kabul görmüş bir metodoloji geliştiremediğinden dolayı zaman zaman çeşitli eleştirileri oklarıyla karşılaşmış ve düşünce dünyasına hak ettiği yeri bulamamıştır. Düşünceleri ve çalışmaları ilk önce eleştiriye maruz kalsa da daha sonra değeri anlaşılıp takdir görmüştür. Fakat iktisadi düşünce tarihi ve Amerikalı iktisatçılar için de önemli bir yere sahi olan Veblen çalışmalarını, eleştirdiği neoklasik iktisada alternatif oluşturabilecek bir yöntem ile geliştiremediği için eleştirilmiştir. Düşünceleri ve çalışmaları uygun bir metod geliştiremediği için teori haline getirilememiştir.

Veblen genellikle eklektik düşünce yapısı yüzeysel fikirleri ile her ne kadar anlaşılması zor bir düşünür olarak kabul edilsede, Veblen'in yapmış olduğu çalışmalar asla küçümsenmemelidir. Çünkü interdisiplin çalışması ile iktisat tarihi incelemelerinde oldukça önem taşıyan konulardan biri olan ortodoks ve heteredoks ayrımında iktisadi düşüncede çok yönlü bir iktisatçı olarak heteredoks iktisat akımları içerisinde yer edinmiş ve düşünceleriyle geçmiş, şimdi ve gelecek dönemler için iktisat öğrencilerine düşünceleriyle bir rehber olmuştur. Sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde olan yeni dünya düzeninde evrimsel iktisat anlayışı ile her zaman anılan Veblen'i öğrencisi Wesley Clair Mitchell'in, Veblen'in sosyal bilimlerdeki önemini açıklayan "Thorstein Veblen'in rahatsız edici bir etkisi vardı; döneminin en bildik düşünceleri, sanki dış güçler tarafından onun kafasında işlenen tuhaf ürünlermiş gibi, öğrencilerin bilinçsizce öğrendikleri basmakalıp sözleri didik didik eden, başka bir dünyadan gelmiş bir ziyaretçiydi o... Sosyal bilimlerde, aklı, koşulların açıklanamaz zorbalığından kurtaran başka hiçbir azat edici ve muhakeme diyarının sınırlarını bu kadar genişleten tek bir kimse yoktur" ifadesiyle Veblen'in iktisadi düşüncelerinin, düşünce dünyasını nasıl profesyonelleştirdiği de daha net bir şekilde anlatılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıklın S. ve Erdoğan L. (2004). "Veblen'ci gösteriş amaçlı tüketim". *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 7, Cilt 4, 1-18.
- Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1585, Anadolu University All Rights Reserved, 2012
- Backhouse, E. R. (1992). How Should We Approach the History of Economic Thought, Fact, Fiction or Moral Tale?. *Cambridge University Press*, Volume 14, Issue 01, pp. 18-35.
- Clark, J. M. (1929). Thorstein Bundy Veblen 1857-1929. *American Economic Review*, vol. 19. pp. 742-745.
- Çetin, T. (2012-1). "Yeni kurumsal iktisat". *Sosyoloji Konferansları*, No: 45, 45-73.
- David, A.P. (1997). "Path Dependence and the Quest For Historical Economics: One More Chorus of the Ballad of Qwerty". *University of Oxford, Discussion Papers in Economic and Social History*, Number:20.
- Demir, Ö. (1995). İktisat metodolojisi. *İz Yayıncılık*, İstanbul.
- Demir, Ö. (1996). Kurumcu iktisat. *Vadi Yayınları*, Ankara.
- Demir, Ö. (2012). Kurumcu iktisat ve Tarihçi Okul. *Açık Öğretim Fakültesi Yayını* No: 1585, Anadolu University All Rights Reserved, ss. 120-140.
- Dinar, B. G. (2013). "Kurum, içgüdü ve alışkanlık kavramları temelinde Veblen'in Kurumsal Evrim Teorisi". *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 46, Sayı 4, s. 45-65.
- Doğan, T. (2010). "Sosyal Görünüş Kaygısı Ölçeği'nin (SGKÖ) Türkçe Uyarlaması: Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (H. U. Journal of Education);39.
- Dorfman, J. (1947). Thorstein Veblen and His America. *Viking*, New York.
- Dowd, D. F. (2000). Thorstein Veblen. *Transaction Publishes*, New Brunswick, New Jersey.
- Edgell, S. (2001). Veblen in perspective his life and thought. *M.E.Sharpe Inc*, New York.
- Erim, N. (2013). İktisadi düşünce tarihi. *Umuttepe Yayınları*, İstanbul.
- Ersoy, A. (2008). İktisadi teoriler ve düşünceler tarihi. *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara.
- Ersoy, A. (2008). İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi. *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara.
- Heilbroner, R. (2013). İktisat düşünürleri büyük iktisat düşünürlerinin yaşamları ve fikirleri. *Dost Kitabevi*, Ankara.
- Hodgson, M. G. (1998). "The Approach of Institutional Economics". *Journal of Economic Literature*, Vol. 36, No. 1, pp. 166-192.
- Hodgson, M.G. (2005). "Alfred Marshall versus the historical school?". *Journal of Economic Studies*, Vol. 32 No. 4, pp. 331-348.

- Innis, A. H. (1929). A Bibliography of Thorstein Veblen. *Reprinted from The Southwestern Political and Social Science Quarterly*, Vol. X, No. 1, AUSTIN, Texas.
- Jorgensen, E., Henry, I. (1999). Thorstein Veblen. *M.E.Sharpe Inc*, New York.
- Kazgan, G. (2012). İktisadi düşünce veya politik iktisadın evrimi. *Remzi Kitabevi*, İstanbul.
- Keklik, B. (2012). Öğretim Üyelerinin Dış Görünümlerinin Öğrenciler Tarafından Algılanma Biçiminin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Uluslararası Alanya İşletme Fköltesi Dergisi*, C.4, S.3.s 129-141
- Kızılkaya, E. (2007). “Weber, Veblen, ve “Kapitalizmin Ruhu””. *Kurumsal İktisat*, Eyüp Özveren, *İmge Kitabevi içinde*, Ankara.
- Küçükkalay, M. (2011). İktisadi düşünce tarihi. *Beta Basım Yayın*, İstanbul.
- O’Hara, P. A. (2001). *Ecnyclopedia of political economy: L-Z*. *Routledge*, London.
- Pressman, S. (1999). *Fifty Major Economists*, *Routledge*, London.
- Reisman, D. (1995). Thorstein Veblen, *Transaction Publishers*. New Brunswick.
- Rutherford, M. (1998). “Veblen’s Evolutionary Progamme: A Promise Unfulfilled”. *Cambridge University Journal of Economics*, c. 22, Sayı: 4, 463-477.
- Rutherford, M. (2001). “Institutional Economics: Then and Now”. *Journal of Economic Perspectives*, Volume 15, Number 3, Pages 173-194.
- Sarfati, M. (2005). “Rasyonalite ve Neoklasik Kuram”. *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 16, Sayı: 57, ss.103-130.
- Savaş, V. (1997). İktisadın tarihi. *Liberal Düşünce Topluluğu*, Ankara.
- Schumpeter, A. J. (1954). *History of Economic Analysis*. *Oxford Universty Press*, New York.
- Skousen, M. (2003). Modern iktisadın inşası. *Liberte Yayınları*, Ankara.
- Tilman, R. (2004). Thorstein Veblen, John Dewey, C.Wrights Mills and The Generic ends of life. *Rowman&Littlefield Publishers Inc*. America.
- Turanlı, R. (2011). İktisadi düşünce tarihi. *Bilim Teknik Yayınevi*, İstanbul.
- Veblen, T. (1901). “Industrial and Pecuniary Employments”. *Puplications of the American Economic Association*, 3. Seri, c. 2, Sayı:1, 190- 235.
- Veblen, T. (1909). “The Limitations of Marginal Utility”. *The Journal of Political Economy*, c. 17, Sayı:9, 620-636.
- Veblen, T. (1946(1914). “The Instinct of Workmanship: And the State of the Industrial Arts”. *The Viking Press*, New York.
- Veblen, T. (1958(1904)). *The Theory of Busines Enterprise*, Mentor Books, New York.
- Veblen, T. (1961(1919)). “The Place of Science in the Modern Civilization”. *The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays*, *Russel&Russel*, New York, 1-31.
- Veblen, T. (1964(1919)). *The Vested Interests and the Common Man (“The Modern Point of View and the New Order”)*. *Augustus M. Kelley, Bookseller*, New York.
- Veblen, T. (1898). “Why is Economics Not an Evolutionary Science?”. *The Quartely Journal of Economics*, c. 12, Sayı:4, 1898, 373-397.
- Veblen, T. (2001(1921)). “The Engineers and Price System”. *Batoche Books*, Canada.
- Veblen, T. (2005). *Aylak sınıfın teorisi*, *Babil Yayınları*, İstanbul.
- Veblen, T. (2011(1921)). *Mühendisler ve fiyat sistemi*. TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası, *Mattek Matbaa*, Ankara. Çev. Barış Özçorlu.
- Voight, S., Engerer, H. (2002). “Institutions and Transition – Possible Policy Vol. XLIV No. 4.
- Yalçıntaş, A. (2010). “İktisat Düşüncesinde Evrimci Yol: İktisat Güncel Evrim Teorisine Ne Kadar Katkı Yaptı? (Meraklısına Notlar)”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi GETA Tartışma Metinleri*, No:108.
- Yelboğa, A. (2006). “Kişilik özellikleri ve iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi”.”*İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt:8 Sayı:2, ISSN: 1303-2860.
- <http://veblen.emomerkez.net/index.php/sempozyuma-gderken/63-ankara-veblen-kaptalzm-ve-akilci-br-ktsad-duezen-cn-olanaklar?format=pdf>.
- http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_4_sayi_Bahar_2012/pdf/Hurmeric_Baban.pdf.
- <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1936.38.2.02a00300/pdf>.
- <http://www.tubaterim.gov.tr>.
- <http://veblenin yolundan.blogspot.com.tr/2012/12/kim-bu-veblen.html>.

<http://elegant-technology.com/TVbarRI.html>.
<http://www.geocities.ws/veblenite/txt/florence.txt>.
<http://www.geocities.ws/veblenite/biography.html>.
<http://www.answers.com/topic/thorstein-veblen>.
<http://www.ilimler.org/ilimdunyasi/images/stories/KisilikVelgiliKavramlar.pdf>.
<http://www.egitim.aku.edu.tr/egsos.pdf> .
<http://mnhs.org/respective/shp>
http://www.aep.gov.tr/wp-content/uploads/2012/10/01_02_evlilik_ve_aile_hayati.pdf.
http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2011/07/turkiyede_aile_degerleri.pdf .
https://www.brocku.ca/MeadProject/Veblen/Veblen_1917/Veblen_1917_01.html
<http://elegant-technology.com/resource/VEBLEN.pdf>
<http://www.mnhs.org/preserve/shp>
https://tr.wikipedia.org/wiki/Thorstein_Veblen
<http://vebleninyolundan.blogspot.com.tr/2012/12/kim-bu-veblen.html>.
<http://www.elegant-technology.com/resource/EMILY.PDF>.
[http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=.](http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=)